ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 39 (2565)
ПЯТНІЦА
24
верасня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Брэсцкая цытадэль...

Яе абаронцы зрабілі першы крок да вялікай Перамогі. Паміраючы, нараджаліся яны для бессмяротнасці. Пра іх складзены легенды, напісаны песні, зняты кінафільмы. Ім —людзям надзвычайнай мужнасці — прысвечаны гэты мемарыял.

Днямі ў Брэсцкай крэпасці-герої адбудзецца ўрачыстае адкрыццё велічнага помніка тым, хто першы даў адпор фашысцкай навале. Над стварэнием мемарыялу працаваў творчы калектыў скульптараў і архітэктараў на чале з А. Кібальнікавым, А. Бембелем і У. Каралём.

На здымку—фрагмент помніка.

СЯБАР НАШ, КНІГА...

З УСЕСАЮЗНАГА ЗЛЁТУ ПРАПАГАНДЫСТАЎ КНІГІ Ў МІНСКУ

Як мы паведамлялі, 15—17 верасня ў Мінску адбыўся Усесаюзны злёт грамадскіх прапагандыстаў кнігі. Даклад «Задачы грамадскіх прапагандыстаў кнігі ў сувязі з рашэннямі XXIV з'езда КПСС» зрабіў на злёце старшыня Камітэта па друку пры Савеце Міністраў СССР Б. Стукалін.

— Па колькасці выпускаемых кніг і брашур СССР, як вядома, займае першае месца ў свеце, — сказаў Б. Стукалін. — Найвялікшае тварэнне чалавечага розуму, кніга з'яўляецца невычарпальнай крыніцай сапраўды універсальных ведаў, добрым дарадчыкам чалавека. Праз кнігу ляжыць магістральны шлях далучэння найшырэйшых мас да скарбаў савецкай, айчыннай і сусветнай культуры. Савецкі друк і, перш за ўсё кніга, нясе працоўным пераўтваральныя ідэі марксізма-ленінізма, яна кліча і натхняе савецкіх людзей на подзвігі і здзяйсненні ў імя росквіту сваёй сацыялістычнай Радзімы, трыумфу ідэалаў камунізма.

Генеральны сакратар ЦК КПСС Леанід Ільіч Брэжнеў, характарызуючы на XXIV з'ездзе КПСС ролю літаратуры і мастацтва ў фарміраванні камуністычнага светапогляду савецкага чалавека, падкрэсліў велізарную цікавасць да кнігі ў нашай краіне, адзначыў, што савецкі народ па праве лічыцца самым чытаючым народам у свеце. У гэтым вызначэнні змяшчаюцца і прызнанне сапраўды вялікіх поспехаў, дасягнутых у СССР у развіцці навукі, культуры і адукацыі, і высокая ацэнка творчай працы ўсіх, хто стварае кнігу і распаўсюджвае яе.

Кожны дзень у нашай краіне з друкарскіх машын сыходзіць 3 мільёны 600 тысяч экземпляраў кніг і брашур.

Дакладчык высока ацэньвае выдадзеныя за апошнія пяцігоддзе кнігі па філасофіі і эканоміцы, прысвечаныя ленінскаму этапу ў развіцці нашага грамадства.

Велізарным попытам карыстаецца мастацкая і дзіцячая літаратура, выданні па выяўленчым мастацтве.

Прыкметнай падзеяй у культурным жыцці краіны стала выданне «Бібліятэкі сусветнай літаратуры» ў 200 тамах, якая ўвабрала ў сябе выдатныя творы класікаў рускай, савецкай і зарубежнай літаратуры. Значную цікавасць выклікалі «Бібліятэка твораў, удастоеных Ленінскай прэміі», што выпускаецца выдавецтвам «Художественная литература», серыі, якія выдаюцца ў рэспубліках — «Ліст з вёскі» («Советская Россия»), «Бібліятэка Уральскага рамана», «Наш сучаснік», «Бібліятэка ўкраінскай савецкай прозы», «Белорусский роман», «Першая кніга паэта» («Беларусь») і інш.

Нядаўна саюзны Камітэт па друку разам з сакратарыятам праўлення Саюза пісьменнікаў СССР абмеркаваў задачы выдавецтваў у сувязі з вынікамі V з'езда Саюза пісьменнікаў. Намечаны меры, якія будуць садзейнічаць павышэнню ідэйна-мастацкага ўзроўню выдаваемай літаратуры. Разам з тым, адшукваюцца магчымасці для пашырэння выпуску лепшых твораў сучаснай і класічнай літаратуры. Намячаецца павелічэнне выдання твораў пра рабочы клас, калгаснае сялянства, на ваенна-патрыятычныя тэмы. Будзе здзейснена выданне вялікай серыі лепшых твораў, напісаных аўтарамі з рэспублік, серыі твораў, удастоеных дзяржаўных прэмій. Пашыраецца выпуск літаратуразнаўчых і крытычных прац.

Але патрэбнасці насельніцтва ў мастацкай літаратуры ў бліжэйшыя гады, на жаль, яшчэ не будуць задавальняцца з-за абмежаванасці папяровых рэсурсаў.

Дакладчык зазначыў, што ў апошнія гады выдавецтвы ўсіх рэспублік дамагліся прыкметнага паляпшэння якасці паліграфічнага і мастацкага выканання кніжна-часопіснай прадукцыі. За пяць гадоў на міжнародных і ўсесаюзных конкурсах розныя дыпломамі адзначана больш 900 нашых выданняў. Асаблівы вялікі поспех прынесла нам Лейпцыгская міжнародная выстаўка кніг, у якой удзельнічала больш 60 краін. Мы атрымалі нямала медалёў не за спецыяльна выробленыя для выстаўкі ўзоры, а за масавыя выданні. Але, на жаль, мы далёка яшчэ не дасягнулі таго, каб уся масавая прадукцыя, асабліва ў абласцях і рэспубліках, была на дастаткова высокім паліграфічным узроўні.

Савецкая кніга карыстаецца велізарным аўтарытэтам ва ўсіх краінах свету. Больш за 100 дзяржаў купляюць нашы выданні. У бліжэйшыя гады выпуск кніг для зарубежнага чытача будзе падвоены—перш за ўсё твораў класікаў марксізма-ленінізма, кніг, якія раскрываюць вялікія перавагі сацыялізма, прапагандуюць наш савецкі лад жыцця.

Звяртаючыся да прысутных, дакладчык гаворыць, што сёння да ўсіх, хто ўдзельнічае ў стварэнні і распаўсюджванні кнігі, прад'яўляюцца новыя патрабаванні.

Кніжны гандаль — завяршальнае звяно ўсяго кнігавыдавецкага працэсу і таму асабліва адказнае і важнае. Усё шырэй укараняюцца прагрэсіўныя формы гандлю — продаж кніг са свабодным доступам да паліц і на асновах самаабслугоўвання, праз магазіны і аддзелы «Кніга—поштай», кнігарні-клубы, аўталаўкі, з дапамогай «бюро добрых паслуг», асартыментных кабінетаў, даведачна-бібліяграфічных службаў і г. д.

Развіццё грамадскіх пачаткаў у кнігараспаўсюджванні, як і ў многіх іншых сферах ідэалагічнай работы, — адна з праяў сацыялістычнай дэмакратыі. Выдавецтвам, працаўнікам кніжнага гандлю сёння памагае 900-тысячная армія грамадскіх прапагандыстаў кнігі з ліку партыйнага, камсамольскага, прафсаюзнага актыву. Яны бескарысліва ўдзельнічаюць у высакароднай справе распаўсюджвання літаратуры сярод мільёнаў жыхароў гарадоў і вёсак. У Літве, напрыклад, кожная дзесятая кніга распаўсюджваецца грамадскімі прапагандыстамі, у Чаркаскай вобласці Украіны — кожная чацвёртая...

За гады, якія мінулі з часу першага Усесаюзнага злёту ў 1966 г., армія прапагандыстаў кнігі павялічылася ўдвая, створана больш за 700 новых народных кнігарань і кіёскаў, і цяпер іх у краіне больш за 7 тысяч; арганізаваны тысячы новых кніжных кааператываў у школах, больш як 22 тысячы масавых бібліятэк зараз займаецца продажам кніг насельніцтву; паявіліся сотні магазінаў-клубаў, саветаў садзеяння, саветаў сяброў кнігі.

Дакладчык падрабязна спыняецца на дасягненнях асобных калектываў і прапагандыстаў кнігі ў розных рэспубліках.

Усё больш шырокае развіццё, падкрэслівае ў дакладзе, рух грамадскіх прапагандыстаў кнігі набывае ў сельскай мясцовасці, дзе жыве каля палавіны насельніцтва краіны. Распаўсюджванне кніг на вёсцы мае свае асаблівасці. Перш за ўсё даводзіцца ўлічваць, што многія населеныя пункты аддалены на дзесяткі і сотні кіламетраў ад чыгуначных станцый, прамысловых і культурных цэнтраў, не маюць кнігарань. Гэта абавязвае больш актыўна выкарыстоўваць інстытут грамадскіх прапагандыстаў.

Умела прыцягваюць грамадскасць да распаўсюджвання літаратуры працаўнікі спажывецкай кааперацыі Украіны, Беларусі, Узбекістана, Казахстана, Арменіі, Таджыкістана.

Варта аднак прызнаць, што ёсць яшчэ нямала сельскіх раёнаў, дзе не наладжана інфарміраванне насельніцтва пра вучэбную, вытворчую, даведачную і іншую літаратуру, якая выходзіць у свет, многія кнігі не даходзяць да чытача. Дрэнна яшчэ выконваюць заказы сельскіх чытачоў магазіны і аддзелы «Кніга—поштай». У той жа час, як паказваюць паімённыя інвентарызацыі, значная колькасць заказаных чытачамі выданняў маецца ў кнігагандлёвай сетцы на месцах.

Мы разлічваем, гаворыць дакладчык, што грамадскія распаўсюджвальнікі літаратуры акажуць нам вялікую дапамогу ў ліквідацыі гэтых недахопаў. Наш абавязак — акружыць увагай і клопатамі людзей, якія так многа часу і сіл аддаюць прапагандзе і распаўсюджванню літаратуры, укладваюць у справу, як гаворыцца, сваю душу.

Якія формы грамадскага кнігараспаўсюджвання найбольш эфектыўныя і ці варта аддаваць перавагу якой-небудзь адной з іх? Рух прапагандыстаў літаратуры, як і ўсякая грамадская дзейнасць, не церпіць шаблону. Тут патрэбны максімум творчасці, ініцыятывы і гнуткасці з улікам канкрэтных умоў. У апошні час актывізуюць пашырэнне тэрытарыяльныя саветы, якія аб'ядноўваюць і каардынуюць працу энтузіастаў кнігараспаўсюджвання ў гарадах, абласцях, рэспубліках. Мы надаём ім вялікае значэнне.

Вядома, працаваць з так званай ходавай кнігай, асабліва мастацкай і дзіцячай, надзвычай лёгка. У большасці выпадкаў не патрабуецца вялікіх намаганняў на яе вывучэнне і рэкламу. І план выконваць за лік такіх кніг проста. Але мы не можам звозіць нашу місію да простай гандлёвай аперацыі. Мне прыгадваецца гутарка з прэзідэнтам Асацыяцыі выдаўцоў ЗША панам Уайлі, які цынічна заявіў, што для яго калег не існуе паняцця «чытач», яны маюць справу толькі з пакупнікамі. Гэты гандлярскі падыход да распаўсюджвання кніг нам чужы. Нас цікавіць перш за ўсё іменна чытач, яго духоўныя патрэбнасці. Свой абавязак мы бачым у тым, каб як мага паўней задаволіць патрэбнасці савецкіх людзей у разнастайнай літаратуры.

Неад'емнай умовай актыўнай рэалізацыі літаратуры, зазначае дакладчык, з'яўляецца правільна пастаўленая, рэгулярная інфармацыя пра літаратуру, пра яе паступленне і наяўнасць. І тут надзвычай вялікая роля належыць грамадскім прапагандыстам кнігі.

Затым дакладчык спыняецца на мерах, якія прымаюцца партыяй і ўрадам, Камітэтам па друку для ўдасканалення і развіцця кнігавыдавецкай справы ў адпаведнасці з задачамі XXIV з'езда КПСС.

Згодна з рашэннем ЦК КПСС саюзным і рэспубліканскімі камітэтамі ў гэтым годзе праведзена ўпарадкаванне выпуску ведамаснай літаратуры, якая склала па назвах амаль палавіну ўсіх выданняў. Колькасць арганізацый, якія маюць права выпускаць літаратуру не праз выдавецтвы, скарочана на 70 працэнтаў, а аб'ём іх літаратуры — на 38 працэнтаў. Устаноўлены больш строгі, адзіны для ўсёй краіны парадак выдання ведамаснай літаратуры.

Удасканальваецца практыка планавання і выпуску літаратуры. Па многіх яе асноўных кірунках цяпер складаюцца агульнасаюзныя зводныя і перспектыўныя планы, што дазваляе ліквідаваць дубліраванне, устанаўліваць больш абгрунтаваныя прапорцыі па відах літаратуры, павышаць яе якасць. Цяпер, напрыклад, складаецца адзіны для ўсёй краіны план выдання збораў твораў савецкіх пісьменнікаў, што паможа упарадкаваць гэтую справу, ліквідаваць зыбткі. Распрацаваны меры і па ўпарадкаванні выпуску і выкарыстанні падручнікаў, што, паводле падлікаў, дасць вялікую эканомію паперы.

У гэтай пяцігодцы паліграфічная прамысловасць будзе ўпершыню мець рэзервы магутнасцей, што дазволіць паскорыць выпуск кніг і ўзняць узровень іх афармлення. У канцы 1971 г.— пачатку 1972 г. уваходзіць у строй другая чарга буйнейшага ў нашай краіне, ды, бадай, і ў Еўропе, паліграфічнага камбіната ў г. Чэхаве. Будуецца Смаленскі камбінат афсетнага друку, пачата будаўніцтва Мажайскага камбіната і інш. Плануецца ўжо ў 1972 г. пачаць перавод раённых і гарадскіх газет на афсетны спосаб друку, што карэнным чынам зменіць іх аблічча і зробіць прасцейшым увесь працэс выдання газет.

У канцы года адбудзецца Усесаюзная эканамічная нарада па пытаннях удасканалення ўсёй сістэмы планавання і арганізацыі работы ў галіне друку.

Мы прапануем устанавіць прырост выдання кніг не меней, чым на 25 працэнтаў, у Дзяржпланам адшукваем дадатковыя матэрыяльныя рэсурсы. Капіталаўкладанняў на развіццё паліграфіі і кніжнага гандлю вылучана ў паўтара раза болей, чым у мінулай пяцігодцы.

□

Пасля даклада разгарнуліся спрэчкі. Многія з тых, хто браў слова, гаварылі пра сутнасць і асаблівасці працы грамадскага прапагандыста кнігі, і гэта зразумела — тут ёсць вялікія магчымасці наватарства.

Самая галоўная каштоўнасць у дзейнасці прапагандыстаў,— сказаў дырэктар народнай кнігарні «Мара» маскоўскага завода «Вымпел» У. Макараў, — заключаецца ў тым, што кнігі яны прыносяць у цэхі, на рабочыя месцы, у аддзелы, знаёмяць з выдавецкімі планамі, наладжваюць літаратурныя вечары, кніжныя аўкцыёны, сустрэчы з пісьменнікамі.

Старшыня клуба кнігалюбаў, начальнік аддзела інстытута «Мінскпраект» Г. Уласаў падкрэсліў важнасць сустрэч з супрацоўнікамі выдавецтваў, рэдкалегіямі газет і часопісаў, арганізацыі дакладаў і паведамленняў, дыскусій, канферэнцый чытачоў. Клуб, які ён узначальвае, не толькі прапагандуе кнігі — ён устанавіў кантроль за ходам праектавання кнігарань. Члены клуба выконваюць асобныя праектныя работы па грамадскіх пачатках, выступаюць кансультантамі па пытаннях будаўніцтва і архітэктуры, а ў некаторых

выпадках навят даводзяць неабходнасць пабудовы кнігарні ў тым ці іншым раёне горада.

На Яраслаўскім маторным заводзе, як расказаў намеснік сакратара парткома Г. Патапаў, існуе народны кнігагандаль, якім кіруе камітэт з 7 чалавек на чале са слесарам В. Сяргеевай. У склад камітэта ўваходзіць і дырэктар гэтага кнігагандлю П. Камароў. За 10 год працы народных кнігарань тут распаўсюджана больш чым 1 млн. 100 тысяч кніг.

На Кубані, як заявіла дырэктар народнай кнігарні настаўніца Л. Шмер, актыў прапагадыстаў кнігі правёў вялікую працу па стварэнні бібліятэчнага фонду падручнікаў. Хутка школьнікі будуць атрымліваць падручнікі бясплатна са школьнай бібліятэкі.

Прадстаўніца Эстоніі Э. Піскунова расказала, што, калі рыбакі адпраўляюцца на промыслы ў Антарктыку, для іх грамадскі распаўсюджвальнік падбірае кнігі па заказах. Наладзіць вечары ва ўмовах, калі да леспрамгаса 100—150 кіламетраў, нялёгка, і выязджаюць энтузіясты ў пятніцу пасля сваёй работы, каб у суботу і нядзелю правесці вечар ці кніжны кірмаш, а ў панядзелак — зноў на рабочае месца.

Інжынер-канструктар з Ніжняга Тагіла А. Шчалкачова падзялілася вопытам працы «ў глыбокай правінцыі». Сапраўды, Ніжні Тагіл ад Масквы настолькі далёка, што з-за розніцы ў часе часта няма магчымасці паглядзець многія перадачы Цэнтральнага тэлебачання, у тым ліку літаратурныя і драматычныя. З асноўных крыніц інфармацыі застаецца на першым плане кніга.

Пра армейскіх энтузіястаў кнігі расказаў яфрэйтар-танкіст А. Паркур. Зараз у армію, гаворыць ён, прыходзяць хлопцы з 8—10 класнай адукацыяй. Ёсць і з сярэдняй тэхнічнай адукацыяй. І попыт на добрую, разумную кнігу вельмі ўзрос.

Формы і метады працы грамадскіх прапагандыстаў кнігі—надзвычай разнастайныя. І, хаця многія выступленні ў нечым былі падобныя, усё ж амаль кожны прамоўца мог пахваліцца і сваімі ўласнымі здабыткамі. Саветы сяброў кнігі, камітэты кнігарняў, кніжныя кірмашы і аўкцыёны, балі і святы кнігі, дэкады, дні паэзіі, палітычнай кнігі — гэта для прысутных не было навіной. Але вось, напрыклад, А. Басін з Чуйскага заводаўпраўлення ўразіў слухачоў сваім расказам аб тым, як у час свята кнігі, па дамоўленасці з ДТСААФ, была наладжана незвычайная інфармацыя пра кнігу — раскідваліся лістоўкі з самалёта.

А гэта рэч важная — інфармацыя! Без яе як без рук. Таму некаторыя ўдзельнікі злёту прапаноўвалі выдаваць спецыяльныя бюлетэні, як гэта робіць, напрыклад, Чалябінскі абком камсамола. У яго бюлетэні асвятляюцца ўсе навінкі выдавецтва «Маладая гвардыя».

Была ўнесена прапанова стварыць спецыяльныя каталогі для таго ці іншага кола чытачоў— па мастацтвазнаўстве, архітэктуры, прыродазнаўстве і г. д. У першыя гады Савецкай улады былі каталогі «Што чытаць народу», «Кніга для дарослых».

Дэлегаты зрабілі закіды ў адрас «Комсомольской правды», «Книжной торговли» і іншых газет і часопісаў за недастатковую ўвагу да інфармацыі пра кнігу, да асвятлення вопыту працы прапагандыстаў кнігі.

На злёце выступілі прадстаўнікі цэнтральных выдавецтваў з падрабязным расказам пра будучыя выданні.

□

МАСТАЦКАЯ літаратура была прадметам выступленняў паэта Г. Рэгістана і празаіка І. Шамякіна. Я думаю, сказаў Г. Рэгістан, усе вы звярнулі ўвагу, што асноўны даклад на V з'ездзе літаратараў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Г. Маркаў пабудаваў на аналізе ўсіх братніх літаратур, агульных тэндэнцый, якія звязваюць іх у адзіную шматнацыянальную савецкую літаратуру. І гэта сімптаматычна. Таму што цяпер ужо не толькі творы рускіх пісьменнікаў вызначаюць вяршыні савецкай літаратуры. Зараз яна, як магутны горны хрыбет, чые вяршыні носяць не толькі рускія, але і азербайджанскія, беларускія, узбекскія, украінскія і іншыя імёны. Немагчыма ўявіць сабе савецкую літаратуру без хітраватага гумару даргінца Абу-Бакара, без павольных, плаўных, поўных паху зямлі раманаў малдаваніна Іона Чабану, без мудрых і добрых твораў беларуса Івана Шамякіна, без шматколернай украінскай прозы Алеся Ганчара, Юрыя Збанацкага, Васіля Казачэнкі, без цудоўных кніг эстонца Юхана Смуула, без вострасучасных аповесцяў літоўца Слуцкіса, без наскрозь прасякнутых рэвалюцыйным духам твораў азербайджанца Мірзы Ібрагімава і туркмена Берды Кербабаева.

Ну, а пра паэзію братніх рэспублік і гаварыць не даводзіцца. Імёны аварца Расула Гамзатава і балкарца Кайсына Кулиева вы сустрэнеце ва ўсіх нашых газетах і часопісах, амаль упоравень з імі занялі месца на старонках друку імёны калмыка Давіда Кугульцінава, літоўца Эдуардаса Межэлайціса, башкіра Мустая Карыма і кабардзінца Аліма Кешокава.

Але, прыгадваючы адны і тыя ж імёны,— працягвае Г. Рэгістан,—наша крытыка, а ўслед за ёй і журналісты і выдаўцы, даволі часта забываюць, што ў той жа Літве жыве цудоўны лірык Юсцінас Марцінкявічус, што ў Дагестане працуе бліскучы паэт Юсуп Хапалаеў і малады аварац Амар-Гарджы Шахтаманаў, што ў Паўднёвай Асеціі расквітнеў шчодры талент Нафі Джусойты, у Арменіі—Ама Сагіяна, у Беларусі да выдатных імён Петруся Броўкі,Аркадзя Куляшова і Максіма Танка прыбавіліся звонкія галасы Анатоля Вярцінскага, Алега Лойкі, Рыгора Барадуліна,

Вялікім кніжным базарам былі адзначаны ў Мінску дні работы злёту.

Фота Ул. КРУКА.

што ў Таджыкістане, у паэтычнай краіне Мірзо Турсун-задэ, у поўны голас заспяваў малады Мумін Канаат. Прыклады можна памнажаць і памнажаць. Яны гавораць за тое, што шматнацыянальны характар вызначыў багацце нашай літаратуры, што гэта багацце сапраўды невычарпальнае і яму расці з году ў год.

Услаўляючы сённяшні дзень нашага горада і вёскі, не забываюць савецкія пісьменнікі пра нязгасны подзвіг народа ў дні Вялікай Айчыннай вайны. І чым далей адыходзяць у мінулае тыя гераічныя гады, тым сур'ёзней і глыбей падыходзяць пісьменнікі да гэтай найважнейшай тэмы. У апошні час амаль перасталі мільгаць на старонках нашых часопісаў псеўда-праўдзівыя апавяданні і аповесці, у якіх уся вайна прадстаўлена, як суцэльнае панічнае адступленне, а героі, якія здаліся ў палон, засланяюць тых, што стаялі насмерць.

І. Шамякін у сваім выступленні таксама адзначыў, што адной з асаблівасцей пісьменніцкіх з'ездаў у рэспубліках і V з'езда Саюза пісьменнікаў СССР была ўвага да развіцця нацыянальных літаратур. Пра іх было сказана асабліва ярка, пераканаўча і доказна.

Я добра памятаю той час, гаворыць І.Шамякін, калі чытачы рускай мовы крыху скептычна ставіліся да кніг, перакладзеных з нацыянальных моў. Я перакананы, што зараз такіх скептыкаў засталося вельмі мала. Кнігі нашых савецкіх пісьменнікаў чытаюць на многіх мовах народаў свету.

І. Шамякін коратка ахарактарызаваў сучасны стан беларускай літаратуры.

Зараз мы ставім перад сабой задачы ў адпаведнасці з рашэннямі XXIV з'езда КПСС, сказаў ён. Мы стараемся такім чынам арганізаваць наш літаратурны працэс, каб як мага больш скіраваць увагу пісьменнікаў на тэмы сучаснасці.

Мы шырока адлюстравалі гераічныя подзвігі нашага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Раманы беларускіх пісьменнікаў пра партызанскі рух сталі папулярнымі далёка за межамі рэспублікі. На жаль, мы не можам пахваліцца паказам гераічных будняў нашага рабочага класа, калгаснага сялянства, моладзі, сучаснай арміі. Пра гэта напісана вельмі мала.

І. Шамякін расказаў пра свае асабістыя творчыя планы—працу над раманам пра архітэктараў.

□

ПРА РАСПАЎСЮДЖВАННЕ беларускай літаратуры гаварылі не толькі нашы землякі.

Дырэктар кнігарні з Ціраспаля Т. Дзям'яненка расказала пра поспех дзён паэзіі, дэкад кнігі, калі ў іх прымалі ўдзел паэты і празаікі з Малдавіі, Беларусі, Украіны, Літвы.

Работніца Смаленскай панчошнай фабрыкі М. Косарава з хваляваннем і крыўдай гаварыла, што беларускай літаратуры мала ў кнігарнях яе горада:

— У нас была канферэнцыя па рамане «Сэрца на далоні» Шамякіна. Вядома, мы рыхтаваліся да яе, хадзілі на вытворчасць, у цэхі, людзі былі зацікаўлены. Такія кнігі, як «Сэрца на далоні», маюць вялікае выхаваўчае значэнне і разыходзяцца яны хутка, а нам далі толькі два экземпляры.

Як заахвочваць энтузіястаў? Амаль усе прамоўцы падкрэслівалі бескарыслівасць, энтузіязм сваіх калег і сяброў—грамадскіх прапагандыстаў. Вучаніца школы № 20 горада Данецка Святлана Косціна расказала, як сотні юных кніганошаў з сумкамі, на якіх напісана «Юны друг кнігі», ідуць па вуліцах горада, заходзяць у кватэры працоўных і не толькі прапануюць літаратуру, але і запісваюць заказы на кнігі і па магчымасці выконваюць іх.

А бібліятэкар з Масквы — А. Азараў падзяліўся сваімі ўражаннямі аб рабоце свайго не зусім звычайнага калектыву. З дня заснавання гэтай бібліятэкі ў ёй працуе 20 чалавек. Усе — на грамадскіх пачатках. Пераплётчыкам з'яўляецца ўрач-хірург, кандыдат медыцынскіх навук, палкоўнік медслужбы ў запасе, стары камуніст. За 10 з лішнім год ён пераплёў 11 тысяч кніг. Кожны год—па тысячы кніг!

І ўсё ж узнікае законнае пытанне—як заахвочваць такіх людзей? Літоўскія сябры, як відаць з выступлення загадчыка аддзела ЦК камсамола Літвы В. Акінскаса, напрыклад, за актыўную грамадскую дзейнасць, добрыя вынікі ў распаўсюджванні кніг—лепшых кнігаюношаў, бібліятэкараў пасылаюць бясплатна ў турысцкія паездкі ў краіны сацыялістычнага лагера. Вучні Вільнюскага гандлёвага тэхнікума на сродкі, атрыманыя ад продажу кніг, пабывалі ў Маскве, Ленінградзе, Рызе, Таліне.

Многія прапанавалі наладзіць сацыялістычнае спаборніцтва грамадскіх прапагандыстаў кнігі з уручэннем пераходных сцягоў і вымпелаў, значкоў і г. д. У Латвіі гэта, дарэчы, ужо робіцца.

Удзельнікі злёту выказалі пажаданне стварыць Усесаюзнае таварыства кнігалюбаў або які-небудзь іншы цэнтр сяброў кнігі са сваім статутам і значком.

□

У ЗАКЛЮЧЭННЕ злёту быў прыняты зварот да ўсіх грамадскіх распаўсюджвальнікаў літаратуры з заклікам больш актыўна несці ў масы ідэі XXIV з'езда КПСС, разгарнуць падрыхтоўку да 50-годдзя з дня ўтварэння СССР і адзначыць гэту гістарычную дату літаратурнымі фестывалямі, святамі кнігі, тэматычнымі вечарамі, кніжнымі выстаўкамі. «Няхай кожны з нас пазнаёміць таварышаў па рабоце, жыхароў свайго дома, вуліцы, пасёлка з кнігамі аб дружбе народаў СССР, аб выдатных дасягненнях саюзных і аўтаномных рэспублік, нацыянальных акруг, краёў, абласцей у камуністычным будаўніцтве»,— запісана ў звароце.

Адбылася цёплая сустрэча ўдзельнікаў злёту з майстрамі мастацтваў рэспублікі і ўдзельнікамі мастацкай самадзейнасці. Перад дэлегатамі выступілі пісьменнікі А. Вярцінскі, А. Грачанікаў, Г. Рэгістан, Д. Самойлаў, Т. Жырмунская, У. Карпаў, С. Грахоўскі, А. Дзяменцьеў. Яны прачыталі свае творы, расказалі аб творчых планах.

КАБ КРЫТЫКА БЫЛА КРЫТЫКАЙ

Серафім АНДРАЮК

АДНА З АСНОЎНЫХ праблем, якая заўсёды стаяла перад крытыкай і якая зараз набывае асаблівае значэнне, — служба сувязі з чытачом. Найчасцей праблема гэтая разглядаецца неякаднабакова. Маўляў, крытык — пасрэднік паміж літаратурай і чытачом. Ды і сама літаратура (проза, паэзія, драматургія) патрабуе то больш, то менш настойліва, каб крытыка была для яе нечым накшталт рэкламнага бюро. І шмат у чым гэта справядліва. Але, мусіць, не ў меншай ступені крытык павінен быць пасрэднікам і ў адваротным, так сказаць, кірунку, г. зн. крытык павінен весці не толькі пісьменніка (яго творы) да чытача, але і ў не меншай ступені чытача весці да літаратуры.

Для нашай сённяшняй крытыкі тут яшчэ шмат работы. Хаця зроблена ўжо нямала, асабліва ў апошнія гады. Крытыка за апошняе дзесяцігоддзе прыкметна актывізавалася, стала больш аператыўнай і прынцыповай, павысіла прафесійнае майстэрства. Яна стала больш баявітай, узнялася яе ідэйная і мастацкая зоркасць. У працах лепшых нашых крытыкаў адчуваецца сапраўдная самастойнасць думкі, уласны погляд на з'явы літаратуры і агульны літаратурны працэс. Апісальнасць і ілюстрацыйнасць сталі адступаць перад аналітычнасцю і праблемнасцю.

Ды здарылася неяк так, што заваёвы-гэтыя апошнім часам (асабліва, калі ўлічыць, што патрабаванні да крытыкі надзвычай узраслі) становяцца менш відавочнымі. Уздым крытыкі, што так прыкметна абазначыўся на пачатку шасцідзесятых гадоў, зараз нібы запавольваецца. А сёння асабліва заўважна, што літаратурная крытыка часам здае свае грамадзянскія і літаратурныя пазіцыі. Менавіта таму, што побач з сапраўднай крытыкай яшчэ вольна адчуваюць сябе прафесійна кволыя, пазначаныя беспрынцыпнасцю або спрошчаным разуменнем літаратуры крытычныя выступленні, наша грамадскасць выказвае заклапочанасць станам крытыкі.

Добра, што «Літаратура і мастацтва» пачала шырокую размову аб сённяшнім дні крытыкі і літаратуразнаўства. Неабходна разабрацца ў хваробах крытыкі, у прычынах яе адставання ад патрабаванняў часу, жыцця, літаратуры.

Крытыка, апрача нейкіх агульных з літаратурай і ўвогуле мастацтвам законаў развіцця, мае і свае спецыфічныя, звязаныя ў першую чаргу з прынцыпам падыходу да літаратурных з'яў і фактаў, да літаратурнага працэсу, з прыёмамі і сродкамі, з метадалогіяй іх аналізу, мае свае дачыненні да жыцця грамадства і, вядома, да чытача. Не ўлічваць гэтага нельга.

Савецкая крытыка — прамая прадаўжальніца рэвалюцыйна-дэмакратычнай крытыкі Бялінскага, Дабралюбава, Чарнышэўскага, Пісарава. Марксізм-ленінізм стаў яе метадалагічнай асновай. Стаўленне класікаў марксізма-ленінізма да літаратуры з'яўляецца яскравым прыкладам сапраўды навуковай і партыйнай крытыкі. Галоўным крытэрыем у ацэнцы асобных твораў і творчасці пісьменніка яны лічылі праўдзівасць, вернасць жыццёвай праўдзе. За глыбокі рэалізм, адпаведнасць мастацкіх вобразаў сацыяльнай гістарычнай рэчаіснасці цанілі Маркс і Энгельс Бальзака і англійскіх раманістаў, а Ленін — Талстога. Уладзімір Ільіч асноўную каштоўнасць рускай класічнай літаратуры бачыў у яе цеснай сувязі з жыццём народа, у вялікай сіле яе перадавых ідэй. Нас уражвае ленінская глыбіня і дакладнасць у ацэнцы асобных з'яў літаратуры і мастацтва, у разуменні ўзаемаадносін палітыкі, класавай барацьбы і мастацтва. Артыкулы Леніна, прысвечаныя агульным пытанням літаратуры або творчасці пісьменнікаў, а таксама выказванні пра асобныя творы мастацтва ўяўляюць сабою цэласную сістэму марксісцкіх эстэтычных поглядаў. Менавіта яны леглі краевугольным каменем у аснову савецкай літаратуразнаўчай навукі.

У ленінскім аналізе літаратуры крытэрый праўдзівасці неаддзельны ад крытэрыя ідэйнасці і партыйнасці. Гэтыя ленінскія прынцыпы найбольш глыбокае і поўнае ўвасабленне знайшлі ў яго артыкулах пра Л. Талстога.

У гэтых артыкулах выдатна выявілася як цвёрдая, паслядоўная сацыяльна-грамадская пазіцыя правадыра пралетарскай рэвалюцыі, так і надзвычайная тонкасць, гнуткасць у разуменні мастацкай творчасці, у падыходзе да з'яў літаратуры.

Гэтыя артыкулы, як і крытычная спадчына вялікіх пісьменнікаў-дэмакратаў XIX стагоддзя, вучаць нас, як суадносіць творы мастацтва з галоўнымі тэндэнцыямі развіцця грамадства, ідучы ад саміх твораў, улічваючы прыроду і асаблівасці таленту пісьменніка.

У нашым жа літаратурным жыцці, на жаль, яшчэ бывае, што крытыкі ігнаруюць задуму пісьменніка, прад'яўляюць яму патрабаванні, несумяшчальныя з творчай самастойнасцю. Так, напрыклад, здарылася ў свой час з раманам Ул. Караткевіча «Нельга забыць» і аповесцю Я. Брыля «Апошняя сустрэча».

Янку Брылю ўвогуле «шанцуе» на суб'ектыўныя ацэнкі яго твораў. Не дужа даўні і яскравы прыклад — раман «Птушкі і гнёзды». Твор гэты яшчэ ў часопісным варыянце выклікаў вострыя спрэчкі. Асаблівым крытычным пафасам вылучаліся артыкулы Я. Герцовіча «Споведзь адной маладосці» і «Герой ёсць герой», артыкул У. Карпава «Погляд назад». Гэтыя крытыкі папракалі пісьменніка за грамадскую, сацыяльную пасіўнасць галоўнага героя Алеся Руневіча, за адсутнасць у галоўнага героя шырокага палітычнага погляду. Крытыкі нібы забываюць пісьменніка, не лічацца з тым, **што** ён хацеў паказаць, **як** гэта паказаў, **які** пафас яго таленту, урэшце, **што** дазваляе сам жанр паказаць.

У гэтай сувязі ўспамінаецца цікавы артыкул вядомага даследчыка старажытнай літаратуры Д. Ліхачова «Унутраны свет мастацкага твора», змешчаны ў часопісе «Вопросы литературы» (№ 8, 1968). Перасцерагаючы ад утылітарна-просталінейнага, аднабаковага разумення літаратурнага твора, Ліхачоў гаворыць: «Кожны мастацкі твор (калі ён толькі мастацкі) адлюстроўвае свет рэчаіснасці ў сваіх творчых ракурсах. І гэтыя ракурсы падлягаюць усебаковаму вывучэнню ў сувязі са спецыфікай мастацкага твора і перш за ўсё ў іх мастацкім цэлым. Вывучаючы адлюстраванне рэчаіснасці ў мастацкім творы, мы не павінны абмяжоўвацца пытаннем: «правільна ці няправільна» і захапляцца толькі вернасцю, дакладнасцю, правільнасцю. Унутраны свет мастацкага твора — вынік і дакладнага адлюстравання, і актыўнага пераўтварэння рэчаіснасці».

Гэтае выказванне вучонага-літаратуразнаўцы грунтуецца на глыбокім марксісцкім разуменні працэсу пазнання рэчаіснасці.

«...Ісціна ўсеагульная, — гаворыць Маркс. — Яна не належыць мне аднаму, яна належыць усім, яна валодае мною, а не я ёю. Мой набытак — гэта форма, якая складае маю духоўную індывідуальнасць. «Стыль — гэта чалавек».

Правільная ацэнка мастацкага твора якраз і патрабуе, апрача іншага, разумення і адчування індывідуальнасці мастака. У літаратуры свае самастойныя каштоўнасці, свае крытэрыі гэтай каштоўнасці. Зводзіць яе да каштоўнасцей пазаэстэтычных па меншай меры ненавукова. Усялякія патрабаванні непасрэдна да літаратуры з боку крытыкі і да крытыкі з боку літаратуры і чытача, калі яны не ўзняты на вышыню эстэтычных катэгорый, будуць пустой балбатнёй, калі не горш. У сапраўднай літаратуры, у сапраўднай крытыцы назіраецца арганічнае зліццё агульнаэстэтычных задач з канкрэтнымі патрабаваннямі сучаснасці.

Літаратурнае, увогуле мастацкае пазнанне — пазнанне суб'ектыўнае, але заснаванае на аб'ектыўных законах. Сапраўдны пісьменнік і адлюстроўвае аб'ектыўны свет, і сцвярджае сябе ў гэтым свеце, сцвярджае сваю існасць, у пэўным сэнсе падпарадкоўваючы ёй жыццёвы матэрыял. Таму пры разглядзе твора звяртаць увагу толькі на жыццёвыя факты, не бачачы непаўторнага свету таго ці іншага пісьменніка, — значыць рабіць дрэнную паслугу літаратуры як мастацтву, абмяжоўваць яе утылітарнымі патрабаваннямі. Пра гэта можна было б і не гаварыць. Але ж прыклады падобнага падыходу да літаратурнай творчасці і сёння з'яўляюцца ў друку. Я дазволю сабе зноў звярнуцца да памянёнага вышэй артыкула У. Карпава «Погляд назад». У свой час артыкул гэты быў аднадушна раскрытыкаваны. І ўсё ж крытык не палічыўся з думкай грамадскасці і ўключыў яго ў кнігу «Крылаты ўзлёт».

Крытычны аналіз (калі яго можна лічыць аналізам), у якім уся ўвага скіравана толькі на жыццёвыя факты, у якім слаба адчуваюцца эстэтычныя крытэрыі, можа часам прыводзіць да нечаканых вынікаў. Тут заўсёды творы, напісаныя на сучасным матэрыяле, будуць выйграваць у параўнанні з творамі пра мінулае. А з'явы рознага мастацкага ўзроўню разглядаюцца як раўназначныя. Нешта падобнае, на маю думку, адчуваецца ў пэўнай ступені ў некаторых крытычных выступленнях Я. Герцовіча.

Такі падыход да літаратуры, падыход, у якім занядбаны эстэтычныя крытэрыі, у якім няма адчування мастацкай спецыфікі, прыносіць шкоду не толькі сваім непасрэдным ўздзеяннем, але і неспрыяльным уплывам на крытычны працэс. Што я маю на ўвазе? Перш за ўсё тое, што такая крытыка ў пэўнай ступені даступна ўсім. Эстэтычныя крытэрыі тут не патрэбны, разуменне спецыфічных законаў мастацтва таксама не абавязковае.

Крытэрыем ацэнкі становіцца часам нейкі сярэдні ўзровень, нешта агульнавядомае, агульнапрынятае. А сапраўдная літаратура — гэта ж адкрыццё, новае пранікненне ў жыццё. Літаратура жыве непаўторнасцю, а не стандартам.

Сацыялістычны рэалізм — метад рухомы, дыялектычны, які ідзе ад зменлівага, хуткаплыннага жыцця, ад зменлівасці, пастаяннага абнаўлення і ўдасканалення прыёмаў і формаў яго мастацкага пазнання. Таму ўсякую форму, у тым ліку і літаратуру, як спецыфічную форму пазнання свету і чалавека, мы павінны бачыць у яе жыццёвым руху і ў руху самастойным, г. зн. як форму пастаянна зменлівую, пераходную.

Алег ЛОЙКА

НАША ЗАДАЧА — УСКЛАДНЯЦЬ ЗАДАЧЫ

Пачну з таго, што найбольш трывожыць. У нас вельмі мала пішуць пра паэзію. Крытыкаў, актыўных у гэтым кірунку, можна пералічыць на пальцах: Р. Бярозкін, У. Гніламёдаў, В. Бечык, І. Ралько, Я. Шпакоўскі, Ф. Яфімаў. З паэтаў найбольш актыўныя Н. Гілевіч, А. Вярцінскі, С. Гаўрусёў, М. Арочка. Пры сваіх несумненных магчымасцях мала ў апошні час выступаюць А. Яскевіч, А. Клышка, В. Рагойша, М. Стральцоў, Б. Бур'ян. Сапраўды нешматлікі цэх крытыкаў па паэзіі, і гэта бяда. Як ні кажыце, на лепш ўробленай ніве і ўраджай лепшы. А так — месцамі буяе зялёна-крыклівая лебяда, укараняецца ціха-бесперспектыўны асот, пустацвеціць курыная слепата, на ўзбочдарожным пясчаніку плеснявее ўбурэлы драсён... Праралоць — работы хапіла б не аднаму дзесятку крытыкаў!..

Але нельга сказаць, што ў нас няма крытыкі паэзіі. Ёсць. І высокага ўзроўню. Тое, што напісана Р. Бярозкіным, Ул. Калеснікам, М. Ярошам, М. Грынчыкам, В. Рагойшам, В. Бечыкам пра Янку Купалу і Максіма Танка, Максіма Багдановіча і Аркадзя Куляшова, — па заслугах прызнаныя дасягненні.

Аб'ектыўнасць патрабуе сказаць аднак, што наша крытыка паэзіі больш моцная там, дзе мае справу з адстоенымі ў часе з'явамі, з зоркамі першай велічыні. Калі ж яна звяртаецца да бягучых спраў паэзіі, непасрэдна да сучаснага літаратурнага працэсу, яна нярэдка драбнее. Добра, што ў нас ёсць крытыкі, якія могуць і ўмеюць, увайшоўшы ў ідэйна-эмацыянальны свет асобнага паэта, раскрываць яго. Але ці павінны мы на гэтым спыняцца? Наша задача — ускладняць свае задачы. Рэальнаму творцу, думаецца, куды больш дапаможа крытыка, якая не толькі раскрые яму яго самога, але і дасць адчуванне кірункаў развіцця паэзіі, зробленага і наробленага ў ёй, тэндэнцый, якія ці ідуць на спад, ці набіраюцца сілы, ці нараджаюцца.

Нашай крытыцы шмат у чым перашкаджае эмпірызм. Яна за вельмі часта рэцэнзійная, не больш. І як рэдка яна спакушаецца на тое, за што бяруцца праз гады гісторыкі літаратуры — акрэсліваць заканамернасці развіцця паэзіі. Пры выяўленні іх, відаць, найважней быць не так каля мікравобразнага складу лірыкі, як, памятаючы пра яго, пра ідэйны змест, пафас, форму, каларыт вершаў многіх асобных паэтаў, бачыць усе гэтыя вершы ў **патоку, бачыць рухомую** плынь паэзіі. Думаецца, такім чынам, што адной з самых надзённых задач нашай сучаснай крытыкі з'яўляецца рост яе **аналітызму** пры самай шырокай апоры, вядома, на канкрэтны разгляд паэзіі **ўсіх** паэтаў, якія сёння ў страі.

Аб крытэрыях. Тут, здавалася б, справа ясная. Марксісцка-ленінская эстэтыка абапіраецца на прынцыпы партыйнасці. У практыцы нашы крытыкі ў цэлым з поспехам і кіруюцца імі. Але без традыцыйнага «але» — не абысціся. У друку ўжо адзначалася, што, захапляючыся з пэўнага часу эстэтычнымі крытэрыямі, некаторыя крытыкі пачалі як бы забываць, што не менш важнымі з'яўляюцца і іншыя, у прыватнасці — сацыялагічны, што паўнакроўная крытыка ў цэлым патрабуе арганічнага вырашэння думак пра літаратуру, якія ў адпаведнай ступені зыходзілі б з усіх асноўных прынцыпаў нашай эстэтыкі. Пэўным забыццём сацыялагічных прынцыпаў, на маю думку, наша крытыка не перастае грашыць і сёння. Менавіта перш за ўсё крытыка пра паэзію. (У крытыцы прозы, здаецца — наадварот: там большае засілле — у некаторых крытыкаў — сацыялагічнага сілагізавання пры відавочным няўменні паглыбіцца ў эстэтычную сутнасць). Але вернемся да паэзіі. Ці шмат выпадкаў вы ўспомніце, каб нашы крытыкі спрабавалі знайсці сацыялагічны эквівалент паэзіі Р. Барадуліна, П. Макаля, Н. Гілевіча, А. Вярцінскага, С. Гаўрусёва? З часам, са зрухамі ў грамадскім жыцці, з лёсам і духоўнай біяграфіяй пакалення людзей, да якіх яны належаць, іх паэзія супастаўляецца крытыкамі вельмі агульна. А кожны ж з гэтых паэтаў (усе яны — з першага пасляваеннага пакалення) сваёй творчасцю выразіў сваю, асобную часцінку дум, памкненняў, душы і лёсу сваіх аднагодкаў — іх сацыяльнага вопыту. Пра эмацыянальныя, пластычныя, стылёвыя акрасы паэзіі ўсіх гэтых паэтаў напісана даволі нямала. Але ці не асноўнае для крытыкі — убачыць арыгінальнасць паэта ў яго суадноснасці з рэальным жыццём?

Тым, хто піша ў нас пра паэзію, эстэтычнага густу хапае. Густы ў кожнага індывідуальныя — інакш быць не можа! — увогуле высокія і патрабавальныя, і гэта добра. Але мяне заўсёды бянтэжыла і бянтэжыць, калі з вышыні гэтых густаў, з вышыні сённяшніх нашых уяўленняў пра паэзію пачынаюць глядзець на вершы мінулага. Вось яно — забыццё яшчэ аднаго з важных прынцыпаў: гістарызму! Кожны час мае свае ідэі і формы, свае ўяўленні пра паэтычнасць. Што застанецца ад нашай маладнякоўскай паэ-

Крытыка просталінейна-утылітарная прыносіць яшчэ вялікую шкоду тым, што яна стварае падманлівае ўяўленне пра незвычайную лёгкасць, прастату крытычнага разгляду, апрача таго — дэзарыентуе чытачоў. На жаль, яшчэ здараецца, што яе ацэнкі набываюць права прысуду. Не спадабаліся, напрыклад, нейкаму прадстаўніку такой крытыкі творы Вярцінскага ці Наўроцкага, а хутчэй за ўсё ён іх не зразумеў, вось і патрабуе выдаваць іх толькі для абмежаванага карыстання.

У сувязі з гэтым узнікае непасрэдна пытанне пра становішча крытыкі ў нашым літаратурным жыцці, пра выяўленне мікраклімату літаратурнага асяроддзя, у якім крытыка развіваецца і функцыянуе. Агульнавядома, што крытыка, калі яна хоча актыўна ўдзельнічаць у літаратурным жыцці, — а гэта яе галоўны абавязак,—павінна змагацца за літаратуру сапраўды таленавітую, літаратуру высокіх ідэйных і мастацкіх якасцяў і рашуча супрацьстаяць шэрасці, кан'юнктуры, прафанацыі высокіх ідэй і значных тэм. Тут яна, бясспрэчна, робіць яшчэ далёка не ўсё. І папрокі за гэта маюць падставы. Але зірнем крыху з другога боку.

А наколькі нават тое станоўчае, што крытыка імкнецца рабіць, дае нейкія практычныя вынікі? У якой ступені з крытыкай лічацца выдавецтвы, рэдакцыі часопісаў, Саюз пісьменнікаў? Адказ будзе не заўсёды суцяшальны.

Вось некалькі прыкладаў.

Апошнія апавяданні В. Адамчыка крытыка не без падстаў адносіць да значных набыткаў нашай літаратуры ў навелістыцы. Адзначаліся ў друку яго высокая культура пісьма, добрае адчуванне псіхалогіі чалавека, праўдзівасць у адлюстраванні складаных з'яў жыцця, глыбокая павага і любоў да простага чалавека. Крытыка тут аднадушная. Усе творы друкаваліся на старонках перыядычных выданняў, выйшлі кніжкай на рускай мове. Сур'ёзных крытычных закідаў пакуль што не было чуваць. А ў нашым выдавецтве кніжка ляжыць, усё пераносіцца на наступны год. Чаму таленавітыя творы, а гэтага, мусіць, не будзе адмаўляць і само выдавецтва, на роднай мове павінны да чытача прыходзіць на годпаўтара пазней, чым у перакладзе, і на 2—3 гады пазней, чым яны маглі б прыйсці? Адказу няма, ва ўсякім разе адказу прынцыповага.

Ды хіба адзін Адамчык? Можна назваць і іншыя прозвішчы. Затое творы сярэдняга ўзроўню, а хутчэй пасрэдныя — гэта не адно і тое ж — ідуць валам. Выдаюцца кніжкамі, уключаюцца ў выбранае, запаланілі старонкі часопісаў, нават ідуць да ўсесаюзнага чытача ў перакладах на рускую мову. Крытыка іх не хваліць. Барані бог. Магчыма, на што-небудзь і з'явіцца станоўчая рэцэнзія, ды і тая не мае ніякіх адносін да крытыкі. З'явілася па дамоўленасці.

Не дзіва, што ў чытача можа ўзнікнуць пытанне: для каго пішуць крытыкі?

Адносіны да крытыкі добра відаць і на такім прыкладзе. У апошнія гады выдавецтва «Беларусь», па сутнасці, не выпускае крытычных кніжак, прысвечаных сучаснай літаратуры. Добра, калі хоць адна з'явіцца ў год. Чаму? Зноў жа сур'ёзнага адказу нельга знайсці. Невядома, па якіх прычынах да гэтага часу ў выдавецтве ляжыць кніжка артыкулаў сур'ёзнага, здольнага крытыка С. Гусака, дачасна памёршага.

У адрас крытыкі часта гучаць папрокі, што яна аднабаковая, адвольная, не ахоплівае літаратурны працэс ва ўсёй яго складанасці, аперыруе аднымі і тымі ж прозвішчамі і творамі. Спачатку неяк не разумееш, у чым справа. Потым усё пачынае станавіцца на сваё месца. Даволі выразна праз усе моўныя напластаванні прасвечваюцца патрабаванні, каб крытыка ўзняла да ўзроўню сапраўдных эстэтычных каштоўнасцей і літаратуру невысокага эстэтычнага ўзроўню. Патрабаванні падобнага характару нене ды і пачуеш з вуснаў пісьменнікаў сур'ёзных. Маўляў, чалавек працуе ў дзіцячай літаратуры, у паэзіі, прозе, займаецца перакладам, выпусціў столькі кніжак, а пра яго няма сур'ёзнага крытычнага артыкула. Хоча гэтага ці не, але пісьменнік гэты патрабуе аднолькавага, па сутнасці, падыходу і да літаратуры сапраўды мастацкай, і да белетрыстычных пісанняў. Але ж нельга падыходзіць з тымі ж эстэтычнымі крытэрыямі, вырашаць нейкія важныя грамадска-эстэтычныя праблемы на творах, напрыклад, Дастаеўскага і барона Брамбеуса. Інакш мы можам апынуцца ў даволі смешным становішчы артылерыста, які з гарматы страляе і па дзотах, і па вераб'ях.

Даць жа ацэнку падобнай літаратуры, зыходзячы з яе характару, не так проста. Напісаць можна, сказаць можна. А вось надрукаваць... Гэта ўжо справа іншага парадку. Па-першае, літаратура пасрэдная вельмі актыўная, яна адразу адклікаецца на запатрабаванні часу. Па-другое, яна ваяўнічая. Яна ніколі не згодзіцца на належнае ёй месца. Не. Яна любымі шляхамі імкнецца пацясніць, а то і выцесніць літаратуру сапраўдную.

Так, крытыка павінна прынцыпова, па-навуковаму сур'ёзна, разам з тым тактоўна і добразычліва падыходзіць да літаратуры, улічваць усю выключную складанасць спецыфікі літаратуры. Але каб нармальна развівацца, быць актыўнай і дзейснай, крытыка павінна ад літаратуры чакаць большага ўзаемаразумення. Тады яна будзе па-сапраўднаму шчыра і добрасумленна рабіць сваю справу, будзе даваць адказы на пытанні, якія няспынна вылучае жыццё і літаратура, будзе выхоўваць (зразумела, сумесна з літаратурай) удумлівага, з добрым мастацкім густам і шырокім грамадскім кругаглядам чытача.

зіі, калі вымяраць яе нашымі сучаснымі крытэрыямі? А ці не вымяралі яе менавіта так, калі перавыдавалі паэтаў 20-х гадоў? А недаацэнка дарэвалюцыйнай лірыкі Якуба Коласа, да некаторага часу нават Янкі Купалы не з тым самым была звязана?..

...Паводле ўяўленняў старажытных грэкаў, Зеўс сваю мудрасць яўляў людзям бліскатаннем маланак, шумам марскога прыбою, пошаптам векавых дубоў. Зялёнае дрэва паэзіі! А твой жывы пошапт ці не повен заглыблена-таямнічай задуменнасці, мудрасці?.. Не ад Зеўса яны, вядома, — ад нас, людзей, каторыя ўзгадоўваюць цябе. І можна падысці да цябе бліжэй, можна заставацца воддаль. Крытыкі так і робяць: адзін вымярае веліч незвычайнага дрэва з дальняга пагорка, узброены тэадалітам або проста карабком ад запалак; другі, задзёршы галаў, каб пабачыць разгалінаванасць кроны, топча карані; трэцяга разгалістасць не цікавіць: ён любуецца зялёным шолахам лісця, пералівамі светаценяў, дзівоснымі абрысамі контураў, векавечнага дрэва...

Мне здаецца, што сярод нашых крытыкаў паэзіі найбольш трэціх...

Сёння ў гаворках пра лірыку мы амаль забыліся пра літаратуразнаўчы тэрмін «матывы». А не гаварыць пра матывы нашай сучаснай паэзіі — гэта, па сутнасці, не гаварыць пра разгалінаванасць дрэва, пра яго разложыстасць ці аднастволасць у таго ці іншага паэта. Багацце матываў — гэта шырыня роздуму, ахопу жыцця, шматграннасць духоўнага пошуку. Калі зірнуць на паэзію ўсіх нашых паэтаў у сувязі з тым, якія новыя матывы яны прынеслі, якія пераасэнсавалі, колькі ўвогуле матываў развілі ў сваіх вершах, нашы меркаванні пра значнасць іх творчасці несумненна ўдакладняцца і — галоўнае — нашы развагі на гэты конт несумненна прымусяць некаторых паэтаў не паўтарацца, не датоптваць стаптаныя ўжо сцежкі.

Нельга не пажадаць таксама нашай крытыцы большай жанравай разнастайнасці. У гэтай сувязі звярну ўвагу на адзін абсалютна не асвоены ў нас жанр — крытычнай панарамы. Мне вельмі хацелася б самому выступіць у ім, ды буду рады, калі хто-небудзь і апярэдзіць. Жанр гэты шырока развіты ў французскай крытыцы і ўяўляе сабой нешта адначасова блізкае да гісторыі паэзіі і да анталогіі. Даюцца агульныя характарыстыкі ідэйна-эстэтычных напрамкаў паэзіі, саміх паэтаў (кароткія біяграфіі — у спасылках), некалькі найбольш характэрных вершаў, вылучаных паэтам як ілюстрацыі да кірункаў паэтычных пошукаў. Мне думаецца, што гэты сінтэтычны жанр добрую службу саслужыў бы і далейшаму вывучэнню нашай паэзіі, і эстэтычнаму выхаванню чытача. А чытача паэзіі нашай крытыцы выхоўваць трэба абавязкова, бо колькі ні называй яго самым лепшым, ад гэтага лепшым ён не стане.

Шкадую, што нашых крытыкаў не цікавіць псіхалогія творчасці. Застаюся ў перакананні, што цікавасць да яе магла б нямала дапамагчы паэтам знаходзіць сябе, выкарыстоўваць усе свае творчыя магчымасці.

ДУША БАЛІЦЬ, І СЭРЦА ПЛАЧА

У газеце «Известия» я чытаў яго артыкул «Багацце песенных напеваў» — пра таленавітага ўкраінскага паэта Міколу Нагнібяду. Акурат у гэты момант загаварыла Масква, дрыготкім голасам дыктар абвясціў: памёр Аляксандр Андрэевіч Пракоф'еў... Памёр вялікі рускі паэт, пясняр Расіі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, лаўрэат Ленінскай прэміі, Герой Сацыялістычнай Працы, член Камуністычнай партыі з 1919 года...

Маё сэрца здрыганулася і сціснулася ад вялікага болю. Нібыта ток праз правады, праз маю душу прабегла пякучая, балючая хваля жальбы і пакуты. Я сядзеў у глыбокім роздуме: чытаю яшчэ ягоны ў газеце артыкул, а яго самога ўжо няма жывога паміж нас!.. Душа баліць, і сэрца плача. Пайшоў з жыцця паэт, з імем якога грунтоўна звязана ўся гісторыя нашай шматнацыянальнай паэзіі. Ён жа, пясняр народнага жыцця, шчыра дружыў з нашымі беларускімі песнярамі Янкам Купалам і Якубам Коласам. Ён яшчэ ў далёкія гады перакладаў іх творы, пісаў да іх кніг прадмовы. Ён многім беларускім творам, паэтычным зборнікам, пераклаўшы на рускую мову, даў пуцёўку ў жыццё, у шырокую дарогу, у паход па Расіі, па ўсіх рэспубліках нашай Радзімы. Ён, разумны дарадчык, шчыры друг, пераклаў і мае чатыры паэмы.

Праз белую завіруху марознай зімы сорак шостага года добра бачу світанак над Нявой, бачу Ленінградскі вакзал, бачу дарагога чалавека, майго новага друга, на тым вакзале ў асеннім палітончыку, у камашах, у шэрай кепачцы.

— А вам не холадна, Аляксандр Андрэевіч!

Хітравата прыжмурыў ён разумнае, яснае вока, усміхнуўся, сказаў:

— Мы з табою не худзенькія, мой друг. Ды яшчэ твая паэма ў маёй кішэні...

Ён выклікаў мяне ў Ленінград, каб пачытаць свой пераклад маёй паэмы «Сям'я». Пасля гэтага мы часта сустракаліся з ім у Мінску, Маскве, Ленінградзе.

У жывой яве бачу ягоную дачу ў Камарове, што недалёчка ад Ленінграда. Бачу тыя асінкі, бярозкі, елачкі, якія ён сам пасадзіў, узгадаваў. Шумяць яны, сонцам прашытыя, у вокны пазіраюць. А што там робіць іхні гаспадар! А ён яшчэ да ўсходу сонца напрацаваўся. Бярэ вядзерца—летнім днём ідзе ў ягады. Бярэ кошык—асеннім днём ідзе ў грыбы. Суніцамі, малінамі, смажанымі грыбамі не раз і я частаваўся ў гасцінным доме шчодрага гаспадара. А хіба толькі я адзін. Частымі гасцямі ў гэтым доме былі Якуб Колас і Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў і Максім Танк, Пімен Панчанка і Пятро Глебка, Анатоль Вялюгін і Максім Лужанін, Аляксей Зарыцкі і Сяргей Грахоўскі. Наша беларуская паэзія заўсёды была жаданым госцем у шчодрага, вялікага рускага паэта. Ён—наш даўні, верны, сардэчны друг...

Перастала біцца сэрца чалавека яснага розуму, шырокай душы, палымянай, натхнёнай натуры. Трошкі сумнаватымі, але ўпэўненымі радкамі Янкі Купалы гавару пра вас, дарагі Аляксандр Андрэевіч:

Памёр пясняр.—Над белым крыжам
За годам год перабяжыць;
Няпамяць імя пяўца зліжа,
А песня будзе жыць і жыць!

Памёр пясняр... Ды не зліжа няпамяць вялікага, яркага імя ягонага. Памёр пясняр... Ды будзе жыць ён у справах вялікіх, у хадзе нашых імклівых падзей і надзей. Ён усё сваё прамяністае натхненне, высокі, сонечны дар паэта аддаў свайму народу, партыі, Радзіме.

Бязлітаснай смерцю перацята салаўінае горла Расіі. Толькі імя яго яснай зоркай зіхаціць, жывым агнём гарыць у сэрцах нашых.

Антон БЯЛЕВІЧ.

Кветкамі сустрэла ўдзельнікаў семінара моладзь Оршы (здымак уверсе).

У госці да «семінарыстаў» прыехаў мастацкі кіраўнік аб'яднання «Летапіс» студыі «Беларусьфільм» Б. Сарахатунаў.

У саўгасе «Забалоцце» ўдзельнікі семінара сабралі тры тоны яблык (здымак справа).

ПЕРАД ВЯЛІКАЙ ДАРОГАЙ

ШТО НАРАДЖАЕЦЦА Ў СПРЭЧКАХ!..

Мастакі і архітэктары сышліся на семінары бліжэй за ўсіх. Можа таму, што было ў іх шмат агульных «балючых» пытанняў, можа таму, што разам рабілі сатырычную насценгазету «Зялёны шум», а можа таму, што менавіта яны— мастакі і архітэктары — найгарачэй абмяркоўвалі свае работы, найгарачэй спрачаліся, высвятляючы, за кім у арганізацыі сучаснага інтэр'ера павінна заставацца «права прыма» — за архітэктарам альбо за мастаком.

— Мы з мастакамі не на роўных,— даводзіў старшы архітэктар Інстытута «Белкамунпраект» Валодзя Кузьменка,— мы выношваем, абдумваем кожную драбніцу інтэр'ера. Нас хвалюе перш за ўсё яго агульны стыль, настрой. Мы бачым яго як адзінае цэлае. Мастака ж перш-наперш цікавіць сцяна, якую ён павінен распісаць. А ці патрэбен роспіс у гэтым інтэр'еры?.. Можа ён тут увогуле недарэчы?.. Паспрабуйце скажыце пра гэта мастаку — ого! На роспісы ды на чаканку найбольш высокія расцэнкі. Чаго ж дзівіцца, што за апошні час амаль ва ўсіх інтэр'ерах роспіс і чаканка — галоўныя элементы аздаблення.

— Вы патрабуеце зашмат,—пярэчыць яму малады кераміст Саша Зіменка,— па-першае, давайце прасочым, калі мастак пачынае працаваць над інтэр'ерам. Ужо тады, калі амаль усё зроблена і засталася толькі тая самая сцяна, на якой нічога, акрамя роспісу, зрабіць нельга. А калі б мастак разам з архітэктарам пачынаў працаваць з самага пачатку?..

Вось паглядзіце інтэр'еры ў мінскім рэстаране «Патсдам». Асабліва звярніце ўвагу на маленькі белы пакой. Як прыгожа на белых сценах побач з белай, крыху архаічнай мэбляй, выглядае вельмі сучасны эстамп. Здавалася б, дробязь, учарашні дзень у афармленні, не тыя маштабы, а гэтыя карцінкі ствараюць інтымныя абставіны ў невялічкім, усяго на дзесяць чалавек, пакойчыку, надаюць яму высакародства. Значыцца, можна абысціся і без роспісу. Трэба толькі загадзя ўсё прадумаць і выканаць тактоўна, згодна з функцыямі таго ці іншага памяшкання...

— Усё гэта так,— бярэ слова Яўген Фарбераў з «Белкамунпраекта».— Але мы, архітэктары, у жалезных цісках; з аднаго боку — план, з другога—заказчык. Часта ў заказчыка няма грошай, каб вырашыць інтэр'ер у комплексе, і ён спачатку патрабуе зрабіць архітэктурнае рашэнне, а мастацкае аздабленне зарэзерваваць на потым. Мы разумеем, што такая практыка—заганная і трэба адмовіцца працаваць на такіх умовах, але... план. Вось так і з'яўляюцца сцены, зарэзерваваныя пад роспіс.

Акрамя таго, мы не на роўных з мастакамі і ў чыста фінансавых адносінах. Часта здараецца так, што па нашых эскізах мастак робіць аздабленне, атрымлівае ладныя грошы, а мы... працуем за дзякуй. Даўно ўжо наспела нейкім чынам вырашыць гэтае канфліктнае пытанне. Мастакі разумеюць, што без архітэктара і ў рабоце над інтэр'ерам, і над помнікам ім немагчыма абысціся. Але дагавор Мастацкі фонд заключае толькі з мастакамі. Пачынаюцца прыватныя дамаўленні і прыватныя разлікі.

— Канечне, было б выдатна, каб можна было наладзіць нейкія майстэрні, з моцнай вытворчай базай, у якіх маглі б працаваць разам мастакі і архітэктары,—марыць Гары Мазураў з Гродна.

— А навошта новыя майстэрні, —смяецца выкладчык політэхнічнага інстытута, кандыдат архітэктуры Анатоль Занеўскі.— Такія майстэрні ёсць. І называюцца яны мастацка-вытворчым камбінатам Мастацкага фонду БССР. Трэба толькі, каб архітэктар меў там такія ж паўнамоцтвы, як і мастак.

24 ГАДЗІНЫ НА КІНО...

Кіно пачалося зранку. Завесілі коўдрамі вокны ў сталовай, пачапілі на сцяну экран, наладзілі «Украіну» і чатыры гадзіны, аж да самага абеду, нас «кармілі» дакументальнымі, вучэбнымі, навукова-папулярнымі, рэкламнымі фільмамі...

Усё было... І праектар заядаў, і плёнка рвалася, вось толькі фільмаў добрых было не шмат, відаць, узялі ў кінапракаце, што трапілася пад руку. Пасля абеду планавалася абмеркаваць фільмы, але абмяркоўваць тое, што мы пабачылі, было цяжка. Таму гаворка пайшла агульная, пра тое, чаму мала здымаюцца ў кіно беларускія акцёры, чаму так мала паўнацэнных сцэнарыяў, чаму не трымаюцца на «Беларусьфільме» добрыя рэжысёры. Але і гэтая гутарка неяк «завяла», бо Ігар Дабралюбаў, які вёў яе, яўна недааацаніў падрыхтаванасць аўдыторыі. Дзень кіно

З пошты ЛіМа

І ГЭТА — ВЫСТАВАЧНАЯ ЗАЛА

Нядаўна чытачы мінскай масавай бібліятэкі № 11 сустрэліся з народным мастаком БССР З. Азгурам. Адбылася цікавая гутарка аб шляхах развіцця выяўленчага мастацтва Беларусі. А вось калі З. Азгур пацікавіўся, ці наведваюць удзельнікі гутаркі наш Дзяржаўны мастацкі музей і розныя выстаўкі твораў мастакоў у Мінску, дык высветлілася: наведваюць, але рэдка.

Я разумею: гэта вельмі кепска, што многія мінчане, асабліва моладзь, рэдка наведваюць музей і выстаўкі або зусім не бываюць на іх. Разумею таксама, што знаёмства з унікальнымі калекцыямі нашага музея не могуць замяніць ніякія іншыя выпадковыя сустрэчы мінчан з творамі выяўленчага мастацтва, якія адбываюцца ў часе не такіх ужо — скажам шчыра! — частых выставак у фае кінатэатраў, філармоніі і г. д.

І ўсё ж глыбока перакананы, што шлях шырокаму гледачу ў наш музей, на нашы вялікія выстаўкі здольны пракласці шматлікія «партатыўныя» выстаўкі твораў выяўленчага мастацтва, якія маглі б быць актыўней, чым сёння, набліжаны да гледача.

Давайце прыгадаем: у свой час імпрэсіяністы наладжвалі выстаўкі ў кафэ; вернісаж славутай карціны Куінджы «Ноч» адбыўся на спецыяльна нанятай дзеля гэтага прыватнай кватэры; карціны Урубеля Горкі ўбачыў упершыню на Ніжнегародскім кірмашы...

У наш час у Мінску, горадзе амаль з мільённым насельніцтвам, выстаўкі, апрача музея, наладжваюцца ў памяшканнях Саюза мастакоў, салона-магазіна, клуба пісьменнікаў, у фае кінатэатраў, філармоніі, тэатраў, на паасобных прамысловых прадпрыемствах, як, напрыклад, у горадзе аўтамабілебудаўнікоў Жодзіне ў часе сёлетняга Тыдня выяўленчага мастацтва.

І ўсё ж выставак у Мінску мала. І ўсё ж яны кепска рэкламуюцца. Трэба знайсці яшчэ выставачную плошчу для «партатыўных» выставак. Ды, уласна, шукаць не трэба — яна ёсць. Трэба толькі, каб яна, гэтая плошча, не пуставала.

Сапраўды, колькі ў Мінску адных толькі клубаў!.. Колькі кінатэатраў! Колькі іншых прыдатных грамадскіх устаноў у мікрараёнах сталіцы!.. Іх трэба скарыстаць пад выстаўкі. Неабходна!..

Уявіце сабе, як няпроста пасля рабочага дня трактарабудаўніку і аўтамабілебудаўніку дабірацца да музея ці салона, якія, дарэчы, досыць рана закрываюцца. А ў нядзелю ён не заўсёды прыгадае, што някепска было б схадзіць на выстаўку.

А калі б разнастайныя выстаўкі — персанальныя, перасоўныя, самадзейнага мастацтва, фатаграфіі і да т. п. —СІСТЭМАТЫЧНА (а не ад выпадку да выпадку) экспанаваліся ў нашых шматлікіх кафэ, фае кіно і тэатраў, клубаў, памяшканнях агітпунктаў, у розных навучальных установах, установах культуры і г. д., і да т. п.!.. Гэта прынесла б немалы плён. Зразумела, пры ўмове, што такія выстаўкі спецыяльна рэкламаваліся б у друку і ў афішах. Праз гэтыя выстаўкі пашырылася б дарога гледачоў у наш музей. На гэтых выстаўках экспанаваліся б многія творы, якія пакуль што — у запасніках музеяў, у майстэрнях мастакоў гадамі ляжаць без руху...

У кожным мікрараёне горада павінны быць некалькі пастаянна дзеючых выставачных «пляцовак». Пастаянна там павінны праводзіцца сустрэчы з мастакамі каля твораў. Тым самым мы актыўней будзем выхоўваць гледача, яго разуменне сапраўднага мастацтва.

Дзеля гэтага не так ужо шмат намаганняў трэба. Павінен быць створаны спецыяльны невялікі калектыў, які б займаўся менавіта такой работай. Я не ведаю, як назваць гэты орган, але ў яго павінны ўвайсці прадстаўнікі Саюза мастакоў БССР, Міністэрства культуры, упраўлення культуры Мінгарвыканкома, грамадскіх арганізацый горада, якія і павінны вызначаць парадак арганізацыі такога роду выставак, усе арганізацыйныя моманты. Памагчы ім павінны прафсаюзы і камсамол.

І адкладаць вырашэнне гэтага надзённага пытання нельга.

Л. ФРЫД,
загадчык бібліятэкі № 11 г. Мінска.

быў на краі правалу. Выратавалі становішча два фільмы, якія нам паказалі ўвечары. «Адзін дзень у чэрвені» П. Мастаўога і Б. Палоўнікава і «Паланез Агінскага» Л. Голуба і К. Губарэвіча.

Перад П. Мастаўым і Б. Палоўнікавым стаяла вельмі цяжкая задача — раскрыць унутраны свет пяцярых маладых людзей, вучняў школы працоўнай моладзі.

Аўтары робяць гэта вельмі тактоўна. Іх героі не рэзанёрнічаюць, яны трымаюцца свабодна і натуральна, у іх прыгожыя разумныя твары, яны адразу даюць зразумець, што перад намі людзі са складанай і цікавай індывідуальнасцю.

Вельмі трапна ўплецены ў агульны лад фільма пяшчотныя, вельмі лірычныя эпізоды, у якіх галоўны герой — прырода.

Аўтары знайшлі і вельмі арыгінальны прыём, які вяртае нас у той далёкі чэрвень. Яны быццам узялі свой фільм у раму з двух эпізодаў фільма «Ляцяць журавы». Нечаканае спалучэнне ўрыўкаў з ігравога кіно і дакументальных кадраў вельмі трапна працуе на галоўную тэму.

Другі фільм — «Паланез Агінскага» — не мудрагелісты, у нечым можа нават наіўны расказ пра прыгоды маленькага музыкі ў партызанскім атрадзе. Пра яго смеласць, спрыт, рашучасць. Пра мужных людзей, якія заўсёды дапамагалі яму ў бядзе, пра вернасць савецкіх людзей высокім ідэалам дабраты і гуманізму.

Вельмі прыемна, што «Паланез Агінскага», хоць і вытрыманы ў традыцыях прыгодніцкага жанру, тым не менш перарастае звычайны дэтэктыў. Не ў малой ступені паспрыяла гэтаму цудоўная музыка, якая вельмі арганічна ўвайшла ў канструкцыю фільма, і добрая работа акцёраў.

Палова наступнага дня на семінары была зноў прысвечана кіно. З'явілася пільная патрэба пагаварыць пра тое, што нам паказвалі ўвечары.

Страсці разгарэліся ў асноўным вакол фільма «Адзін дзень у чэрвені». Як звычайна, нехта быў «супраць», нехта быў «за». Але ў канцы абмеркавання сышліся на тым, што фільм несумненна цікавы і карысны...

У КОЖНАЙ СЕКЦЫІ СВАЕ ПРАБЛЕМЫ...

Апошнія два дні семінара былі адведзены для работы секцый.

У рабоце тэатральнай секцыі прынялі ўдзел акцёры тэатра імя Якуба Коласа на чале з галоўным рэжысёрам С. Казіміроўскім. Прыехаў з Мінска тэатразнаўца А. Саннікаў. Пра жыццё і планы купалаўцаў расказаў удзельнік семінара, рэжысёр Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы В. Раеўскі.

Для ўдзелу ў рабоце секцыі мастакоў прыехаў Г. Паплаўскі. Ён толькі-толькі вярнуўся з Таліна з цікавай выстаўкі графікі прыбалтыйскіх рэспублік, прывёз праспекты, каталогі. Паслухаць яго сабраліся разам мастакі і архітэктары.

Паэты пасяджэнне сваёй секцыі правялі «на пленэры» — на беразе Дняпра. Яны чыталі вершы, дзяліліся планамі. У рабоце іх секцыі прынялі ўдзел В. Рагойша, В. Бечык, В. Зуёнак.

Цікава прайшлі секцыйныя пасяджэнні і ў навуковай моладзі. Паслухаць лекцыю кандыдата філасофіі Сцёпіна аб месцы навукі ў грамадстве сышліся ўсе — паэты, мастакі, акцёры, музыканты.

□

Зусім непрыкметна прабеглі дзесяць дзён. На развітальны вечар прыехалі да нас у піянерскі лагер «Чайка» ўдзельнікі самадзейнасці Аршанскага ільнокамбіната. Падрыхтавалі і мы свой капуснік. Чаго толькі ні было ў ім — і шарады, і прыпеўкі, і пароды, і пантаміма.

□

У апошні дзень семінара, у суботу, сабраліся ў «круглым доміку» (так мы між сабой называлі канферэнц-залу), каб падвесці вынікі семінара. У гэтым пасяджэнні прынялі ўдзел першы сакратар ЦК ЛКСМБ У. Падрэз і намеснік міністра культуры БССР Ю. Міхневіч.

Апошняе пасяджэнне прайшло «ў тэмпе» і па-дзелавому. Было выказана шмат слушных пажаданняў, сярод якіх — аб неабходнасці стварэння ў Мінску клуба творчай моладзі, у якім маглі б збірацца, знаёміцца, абмяркоўваць свае праблемы, сустракацца з цікавымі людзьмі маладыя работнікі мастацтва і навукі.

□

Семінар скончаны...

Сёння можна ўпэўнена сказаць — ён быў карысны. Мы паспрачаліся, наладзілі трывалыя творчыя кантакты, даведаліся шмат чаго цікавага. Але, відаць, ніхто не будзе пярэчыць, што калі надыдзе час рыхтаваць наступны такі семінар, трэба будзе больш патрабавальна паставіцца да яго плана, не перанасычаць лекцыямі, даць больш часу для гутарак, дыскусій, спрэчак...

І, канечне, больш патрабавальна трэба будзе паставіцца да падбору ўдзельнікаў семінара. На IV-м, Аршанскім, семінары творчай моладзі «кантынгент» быў надта ж няроўны, шмат было выпадковых людзей, шмат было і такіх (асабліва сярод навуковай моладзі), хто так і не зразумеў, навошта яго сюды запрашалі: ці то слухаць лекцыі, ці то самому іх чытаць.

Рыхтуючыся да наступнага такога семінара, трэба будзе абдумаць як след і кандыдатуры лектараў, магчымасць арганізацыі цікавых і сапраўды карысных выставак...

Адным словам, рыхтавацца да наступнага семінара трэба пачынаць ужо сёння.

А. БЕЛАВУСАЎ,
спец. карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва».

ВЕРШЫ ЎДЗЕЛЬНІКАЎ СЕМІНАРА

Яўгенія МАЛЬЧЭЎСКАЯ

●

Нішто ў жыцці невыпадкова.
Усё гэтак і павінна быць:
Яшчэ нясказанае слова
Ў душы гучыць, ў душы гучыць.

Яшчэ нязнойдзеная песня
Напамінае аб сабе
І раўчукамі на прадвесні
Спявае звонка, чуйна снег.

Нішто ў жыцці невыпадкова,
Ні пачуццё, ні адкрыццё.
Мая свяшчэнная аснова —
Усё як ёсць само жыццё.

Віктар ПАРХІМОВІЧ

ЗОРКІ

Шчэ ў жыцці не быў я тут ні разу.
А зірнуў пад светлыя аблокі:
Колькі зорак спелых над Каўказам —
Залацістых, звонкіх, сінявокіх.
Я найбольш бліскучыя прыкмецію,
Што гарацьі над бацькоўскай хатай.
Сёння ноччу цэлыя сукввецці
Назбіраю у крысо бушлата.
Прынясу, хай радуюцца хлопцы,
Дзівяцца на гэтыя знаходкі,
І прышпіляць па агністай зорцы
На свае салдацкія пілоткі.

Алег САЛТУК

●

Калі туманы раніцу атуляць
І дзень вось-вось настане малады,
У лесе азываюцца зязюлі,
Адлічваючы некаму гады.

Паволі неба залівае чырвань,
І рэха на ускраіне ляціць.
Дарэмна вы, зязюлі, гэтак шчыра
І мне гады бярэцеся лічыць.

Хачу, люблю я жыць на белым свеце,
Але жыццё без жалю б я аддаў,
Калі б так жыў, як вы здавён жывеце —
Без племені, без роду, без гнязда.

Так уяўляе мастак А. Морсаў сваіх таварышаў па семінары — мастака Мікалая Стому, паэтэсу Людмілу Забалоцкую і сямейную пару — мастака Аляксея Пятрухну і яго жонку кампазітара Людмілу Шлег.

ЛЁС ПЯТРОЎСКАЙ КРЫНІЦЫ

«Маці Палтаўскай баталіі» — гэтыя словы Пятра I пра бітву пад вёскай Лясной, што на Магілёўшчыне, ведае кожны з гісторыі. Ды не толькі гісторыя, а і царква, збудаваная ў Лясной у гонар рускай зброі, у якой зараз музей, і бронзавы арол над полем бітвы расказваюць аб подзвігу нашага народа. Але ёсць яшчэ адзін сведка тых гістарычных падзей, які з некаторага часу нічога не можа сказаць нашчадкам, а легенду пра яго людзі перадаюць з пакалення ў пакаленне.

Было гэта ў час Паўночнай вайны. Шведскія войскі ўмацаваліся каля вёскі Лясная. Беларускі селянін вёў патайнымі сцежкамі рускія палкі, якія праследавалі шведаў да Лясной. За тры вярсты ад лагера праціўніка ў вёсцы Рабавічы Пётр I вырашыў зрабіць прыпынак, каб армія змагла падсілкавацца, адпачыць. Рускі цар першы саскочыў з каня на зямлю і пайшоў да крыніцы. Вада спадабалася Пятру. «Піце, хлопцы, чыстая лужа», — выгукнуў ён. Халодная вада прыемна зводзіла зубы і праганяла смагу...

А раніцай 28 верасня 1708 года грымнуў бой.

Пасля перамогі і пайшла легенда, быццам крынічная вада з вёскі Рабавічы дадала воінам сілы і дапамагла ім разбіць ворага. І назвалі тады безыменную крыніцу Пятроўскай. Жыхары вёскі зрабілі над крыніцай капліцу, шануючы памяць аб той незабыўнай падзеі.

У час Вялікай Айчыннай вайны згарэла капліца. І з таго часу ніхто не здагадаўся абгарадзіць крынічку і прымацаваць на агароджы хаця б яе назву... А гэта трэба было б зрабіць не толькі таму, што ў яе такая гісторыя. Крыніца гэта непадалёк ад аўтобуснага прыпынку, і нярэдка пасажыры і шматлікія турысты п'юць з яе чыстую і сцюдзёную ваду і не ведаюць, якая гэта цудадзейная вада...

Аляксандр САПЁРАЎ,
студэнт факультэта журналістыкі БДУ імя Леніна.

ГВАРДЗЕЙЦЫ ЗАЎСЁДЫ Ў СТРАІ

ТРЫЦЦАЦЬ гадоў назад, на палях бітваў, нарадзілася савецкая гвардыя. Яна з гонарам пранесла баявыя сцягі скрозь усе выпрабаванні, з'яўляючыся ўзорам мужнасці і стойкасці. І ў пасляваенны час гвардзейцы засталіся ў страі. Іх выступленні перад моладдзю з расказамі аб беспрыкладным подзвігу савецкіх воінаў дапамагаюць выхоўваць у юнакоў і дзяўчат пачуццё патрыятызму і гонару за свой народ.

30-годдзю савецкай гвардыі быў прысвечан вечар, які адбыўся 16 верасня ў Рэспубліканскім доме работнікаў мастацтваў. Па запрашэнні прэзідыума Беларускага тэатральнага таварыства на сустрэчу прыйшлі былыя гвардзейцы, удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны. З цікавасцю слухалі прысутныя ўспаміны генерал-маёра ў запасе І. П. Дудніка, які з першага і да апошняга дня вайны знаходзіўся ў дзеючай арміі. Было аб чым успомніць і былому гвардзейцу, а цяпер кандыдату эканамічных навук М. М. Гаранскаму. Ён змагаўся ў славутай 100-й стралковай дывізіі, якая стала пазней першай гвардзейскай. Міхаіл Мікалаевіч расказаў некалькі баявых эпізодаў аб абароне беларускай сталіцы ў 1941 годзе.

Аб сённяшнім дні савецкіх воінаў-гвардзейцаў быў расказ пісьменніка Мікалая Кругавых.

Ад імя работнікаў мастацтваў гвардзейцаў віталі народная артыстка СССР Л. Александроўская і народны артыст БССР М. Яроменка.

БЕЛТА.

Паэтычная паверка

Уладзімір КОРБАН

КОТ І КЛАСІКА

Вясной, на адвячорку,
На грушы ў садзе жвавую вавёрку
Лірычны агарнуў настрой.
Сядзіць яна, хвалюецца, ўздыхае.
«Суседка, што з табой!—
З-пад грушы кот пытае. —
Ты з глузду, так сказаць,
не з'ехала парой!
Дзіўлюся: кветкі нюхае,
на неба пазірае...»
«Прыглядзься, прыгажосць якая!—
Вавёрка кажа.—Вось—рулады салаўя!
Блакіт нябёс! Квітнее груша!
Ад кветак пах які, сказаць
табе я мушу!..»
«Старое ўсё. Не бачу ў гэтым
прыгажосці я.
Рулады! Мы, каты, на даху
По-новаму спяваем. Дзе там птаху!
Блакіт! Прыемней жа ў густой начы
Лавіць мышэй у свірне на харчы.
А што датычыцца тут паху,—
То пахне толькі валяр'янкі пук.
А ты вярзеш пра фарбы, пах і гук.
Якія тонкасці, скажы ты!
Няма ж класічнага ні паху,
ні рулад
І ні блакіту».

Нярэдка чуюцца такія трэлі:
І Рэпін і Чайкоўскі ўжо ўстарэлі,
Някрасаў—не мастак.
Шукаць павінны новага мы складу:
Фігура мець павінна вочы ззаду,
Мастацтва ў музыцы — каціная
рулада,
А пахне толькі пяцізорачны каньяк.
Сказаць бы мудрагелам так:
Шукайце новае, за гэта вас не
школім,
А класіку чарніць вам не дазволім.

ЛАНДЫШЫ І НАРЦЫСЫ

У вазах кветкі на сталах стаялі.
Нарцысы у адной, а ландышы ў
другой.
Яны ўпрыгожвалі пакой
І водарам яго прыемным напаўнялі.
Ваду ім кожны дзень мянялі,
І кветкі свежую ваду пілі,
Бадзёрымі заўжды былі,
Не вялі.
Ды гаспадыні ў галаву прыйшло
Зрабіць адзін букет і з тых
і з гэтых кветак.
А як рашыла, гэтак
І зроблена было.
Букет цудоўны атрымаўся! —
Не толькі гаспадыня ім сама,
А кожны любаваўся,
Здавалася, што лепшага нідзе няма.
Прайшло з гадзіну. Гэткая праява —
І ландыш кожны ў букеце і нарцыс
Галоўкі апусцілі ўніз.
Чаго яны завялі ўсе!
У чым тут справа!
А гэта ўласна й не сакрэт:
Сабраўшы кветкі ўсе ў адзін букет,
Зрабіла гаспадыня шкоду.
Не могуць кветкі гэткія дружыць
І разам у адным букеце жыць,—
Такімі ўжо стварыла іх прырода.

Вось так,
Не разабраўшыся, дзяўчына і юнак
Пажэняцца, — прыгожыя абое,
Сям'ю ж ніяк не скласці ім,
Бо розныя яны ва ўсім.
І атрымоўваецца ў іх зусім не тое.

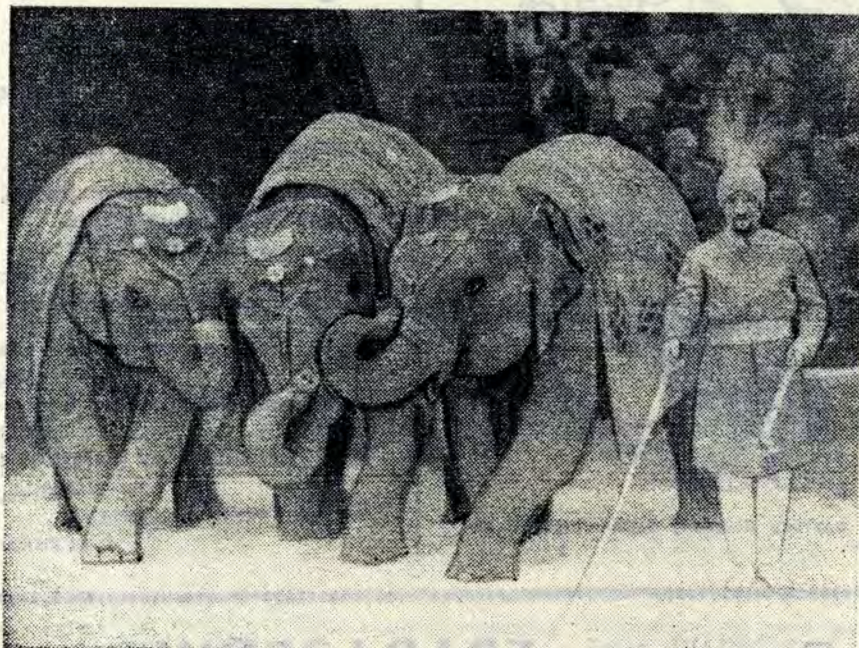

ЦІКАВУЮ і разнастайную праграму паказвае цырк Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі ў Мінску. На манежы і пад купалам цырка паказваюць сваё майстэрства акрабаты-скакуны, паветраныя гімнасты, турністы, жанглёры, дрэсіроўшчыкі і, безумоўна, клоуны. На гэтых здымках вы бачыце выступленні Герхарда Квайзера са сланамі і Рудольфа Борна з усурыйскім тыграм.

Фота Ул. КРУКА.

НА БЛАКІТНЫМ ЭКРАНЕ

РУІНЫ

НА МІНУЛЫМ тыдні мы глядзелі 4 серыі (усяго будзе 7) новага твора аб'яднання тэлевізійных фільмаў Беларускай кінастудыі «Руіны страляюць». Першыя чатыры серыі — гэта яркія і драматычныя старонкі гераічнай барацьбы мінскіх падпольшчыкаў супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў, галерэя партрэтаў тых, хто яе лачынаў. Пра іх мы ўжо ведалі нямала — з нарысаў, успамінаў, з дакументальнай аповесці Івана Новікава «Руіны страляюць ва ўпор». Яна і пакладзена ў аснову тэлефільма «Руіны страляюць». Але не толькі адлюстраваныя ў ёй факты і падзеі складаюць змест фільма.

Жан і хлапец — І. Ледагораў і М. Сілюцін.

Аўтар кнігі разам з І. Чыгрынавым напісалі сцэнарый з улікам новых крытэрыяў. На аснове канкрэтных фактаў ствараўся мастацкі, а не дакументальны твор, а гэта азначала, што аўтары мелі права, не скажаючы жыццёвай праўды, асэнсоўваць факты і падзеі ў адпаведнасці са сваёй задумай. Асэнсоўванне — працэс не адназначны, ён уключае ў сябе і адбор фактаў, і падыход да іх, і спосаб адлюстравання. Усе яны ў творчасці, як вядома, павінны быць падначалены важнейшай задачы — больш поўнаму і яркаму выяўленню жыццёвай і мастацкай праўды.

Сцэнарная аснова і сам фільм сведчаць, што сцэнарысты, рэжысёр-пастаноўшчык В. Чацверыкоў, рэдактар В. Булавіна, абапіраючыся на парады навуковага кансультанта кандыдата гістарычных навук В. Давыдавай, вельмі ўважліва ставіліся да фактычнай асновы ўзнаўляемых падзей. Час і ўмовы дзеяння, прозвішчы і лёс герояў, большасць драматургічных сітуацый адпавядаюць таму, што было ў сапраўднасці, што выяўлена і высветлена гісторыяй. Адначасова па-мастацку апраўданы разгортванне падзей і дзеянні герояў.

Адразу пасля маркі кінастудыі і цітра аб тым, што фільм прысвячаецца героям Мінскага падполля, пастаноўшчык паведамляе гледачам, што героі фільма — рэальныя савецкія людзі: на экране ўзнікаюць фатаграфіі, на якіх голас за кадрам называе прозвішча і даваенную прафесію. У сцэнарыі знаёмства з асноўнымі героямі задумвалася інакш: дыктар павінен быў назваць прозвішчы і званні на першых кадрах іх з'яўлення на экране. Можа, і дарма адмовіўся рэжысёр ад такога спосабу прадстаўлення: ён дазваляў гледачу зафіксаваць у памяці менавіта экраннага героя. Фотакарткі ж паказваюцца толькі раз і ўсе разам і таму не запамінаюцца. Фільм жа не кніга, не спынішся, не перачытаеш кадр ці эпізод...

Шура — С. Каркошка.

Па першапачатковай аўтарска-рэжысёрскай задуме перад кожнай серыяй з тэлеэкрана павінен быў выступаць навуковы кансультант. Мне таксама шкада, што не здзейснена гэтая задума: яна дапамагла б поўным чынам «настроіць» тэлегледача, даць яму дадатковыя звесткі. Прыём прамога звароту да гледача падкрэсліў бы і тэлевізійнасць фільма.

Я не хачу гэтым сказаць, што тэлевізійнасць не мелі на ўвазе стваральнікі фільма. Сама адкрытая дакументальнасць яго, зварот да загадаў, зводак і іншых дакументаў, увядзенне кінахронікі, указаў урада — усё гэта ад тэлевізійнай спецыфікі. Акрамя таго, будова мізансцэн, нетаропкі рытм апавядання, уважлівая да буйных і сярэдніх планаў кінакамера аператара Б. Аліфера — таксама з арсеналу тэлевізійнай кінамовы. І масавыя, і камерныя сцэны пабудаваны так, што ў цэнтры ўвагі застаюцца людзі.

Рэжысёр, аператар і мастак (У. Белавусаў), відаць, не гналіся за эфектнымі панарамамі і ракурсамі. Для іх важней было данесці сэнс падзей, паказаць, як і ў імя чаго дзейнічалі савецкія людзі, апынуўшыся ў фашысцкай няволі. Патрыятызм, вера ў перамогу, мужнасць

РАДЫЕ

МУЗЕЙ

ГЭТЫ ФОНД называюць на Беларускім радыё «залатым». Яму і сапраўды няма цаны...

Бярэш з паліцы касету, уключаеш магнітафон і раптам чуеш голас Якуба Коласа, яго прамову на III з'ездзе пісьменнікаў БССР у 1954 годзе. І міжвольна хочацца сказаць словы падзякі людзям, якія захавалі гэты унікальны запіс.

Лёс акцёра сумны ў параўнанні з лёсам прадстаўнікоў любога іншага віду мастацтва. Створаныя акцёрам вобразы паміраюць разам з ім, а то і раней. Калісьці Фёдар Іванавіч Шаляпін з сумам скардзіўся Горкаму, што пасля яго, Шаляпіна, смерці нічога не застанецца людзям, у той час, як пасля пісьменніка застаюцца кнігі.

Праўда, некаторыя запісы шаляпінскага голасу засталіся. Але ў той час магнітны запіс быў вельмі недасканалы. І нават рупліва рэстаўрыраваныя пласцінкі не даюць поўнага ўяўлення аб прыгажосці, магутнасці, высакароднасці шаляпінскага басу... Зараз цуды магнітнага запісу дазваляюць захаваць найменшыя адценні галасоў, нават схапіць момант натхнення.

Нам ніколі ўжо не ўбачыць караля Ліра ў выкананні Аляксандра Кістава, але на радыё захаваўся запіс гэтага спектакля, і мы маем магчымасць зноў і зноў слухаць выдатнага акцёра, які вядзе свайго героя праз жыццёвыя выпрабаванні...

А ці ведаеце вы, як смяецца і плача беларуская Джульета? Для гэтага трэба толькі зноў уключыць магнітафон, і вы, ужо каторы раз, пачуеце гісторыю аб вялікім і чароўным каханні двух юных сэрцаў, расказанай непараўнанымі выканаўцамі — Ірынай Ждановіч і Барысам Платонавым.

Акцёры - купалаўцы старэйшага пакалення рэдка выступалі з мастацкім чытаннем у канцэртах. Але іх майстэрства ў гэтым жанры выдатна выявілася ў рабоце на радыё. Паслухайце, як Глебаў чытае казку «Дурная пані і разумны пан»! Паслухайце, як гучыць у выкананні Б. Платонава апавяданне Якуба Коласа «Пісаравы імяніны»! Якая гэта школа для маладога чытальніка...

Час ідзе. Вырасла па-

Клумаў — Ф. Нікіцін.

Казінец і Каратневіч — У. Козел і Л. Залатухін.

ЗМАГАЮЦЦА...

Амельянюк — У. Паначэўны.

Марыся — М. Захарэвіч.

і гераізм—галоўныя фактары, якія вызначалі іх учынкі, — і аўтары фільма падначалілі ўсе сродкі раскрыццю гэтай асноўнай ідэі твора. Фільм вучыць не абстрактнаму, а дзейснаму патрыятызму. Памяць аб тых, хто не скарыўся ў цяжкія гадзіны, набывае такім чынам сілу публіцыстычнага заклiку, з якім аўтар звяртаецца да сваіх сучаснікаў. Іх подзвіг — вялікі прыклад для многіх пакаленняў.

Звернемся да некаторых сітуацый фільма, каб наглядна пацвердзіць сказанае вышэй. У разбураны, заняты ворагам Мінск трапляе камуніст Іван Казінец (падпольная клічка Слаўка Пабядзіт). Ён адразу пачынае пошукі сваіх людзей, наладжвае сувязі. І вось ужо дзейнічае група, ствараецца падпольны гарком партыі на чале з Казінцом. Артыст В. Козел іграе не героя, якому ўсё ясна і нічога не страшна. Яго Казінец — чалавек разумны і разважлівы. Разумеючы, што такое змаганне ва ўмовах акупацыі, ён імкнецца астудзіць залішне гарачыя галовы. Людзі яму вераць, цягнуцца да яго. Непахісны застаўся герой і ў смяротны час.

На працягу ўсіх чатырох серый актыўна дзейнічае былы вайсковец Іван Кабушкін, па падполлі—Жан (артыст І. Ледагораў). У самыя неверагодныя абставіны трапляе ён і з усіх, як ён кажа, выкручваецца. У іншыя сітуацыі мы, напэўна, не паверылі б (як, напрыклад, на біржы працы ці з нямецкім афіцэрам), калі б артыст пераканаўча не паказаў здольнасць героя імгненна арыентавацца, прымаць смелыя рашэнні.

Жан, бадай, самы яркі і самы жывы вобраз у фільме. Па майстэрству акцёрскага выканання даволі цікавы супрацоўнік нямецкай разведкі Алекс (артыст А. Мілаванаў). Запамінаюцца адзін з кіраўнікоў падполля Караткевіч у выкананні Л. Залатухіна, чыгуначнік Матусевіч (А. Чарноў), прафесар Клумаў (Ф. Нікіцін), Шура Назарава (С. Каркошка), яе маці (А. Сазонава), Амельянюк (У. Паначэўны), Мікола (Г. Гарбук) і інш. Для некаторых з гэтых персанажаў нестае адметных рыс, свайго характару. Хацелася б, напрыклад, бліжэй прыгледзецца да маладога журналіста Амельянюка, прафесара Клумава. Але аўтары сцэнарыя і пастаноўшчык не затрымліваюцца на іх, а юнака-патрыёта Валодзю Шчарбацэвіча пазнае толькі той, хто чытаў кнігу ці глядзеў кінанарыс «Пакараны смерцю ў 1941-м». Губляецца ў хроніцы падзей і героіка-трагічны лёс яго маці.

Эскізнасць многіх вобразаў, відаць, тлумачыцца апавядальнай па характары драматургіяй і тым, што цэнтр увагі творчага калектыву быў скіраваны на стварэнне калектыўнага партрэта патрыётаў. Можна зразумець і апраўдаць такі намер, і разам з тым пашкадаваць, што ў агульнай галерэі часам ледзь прыкмячаеш асобнага чалавека, як індывідуальнасць.

Аўтарам удалося стварыць праўдзівую, дакладную атмасферу і варожага лагера. Не з якімі-небудзь прымітыўнымі вылюдкамі даводзіцца змагацца героям фільма, а з разумнымі, перакананымі ворагамі. І здраднік Рудзянка (артыст А. Шурпа) не шаблонны адмоўны персанаж. Ён стараецца пераканаць самога сябе, што мае нейкую асабістую годнасць. Ні аб'едкі са стала сваіх гаспадароў есці, ні піць з імі не згаджаецца. Але ўсё гэта дарэмныя спробы. Чалавечую годнасць Рудзянка страціў тады, калі, бароначы сваю скуру, выдаў ворагам тых, хто яго ратаваў. Здрада не мае апраўдання — такі прысуд аўтараў. А жудасныя вынікі яе паказаны ў фільме з усёй нагляднасцю. Арышты і смерць падпольшчыкаў, жудасная расправа над ваеннапалоннымі — такі першы вынік маладушнасці былога ваеннага шыфравальшчыка.

У фільме ёсць некалькі сцэн, дзе драматызм падзей дасягае асаблівага напалу і дзе асабліва відавочна рэжысёрскае і аператарскае майстэрства. На мой погляд, гэта сцэны ў шпіталі і ў лагеры. Яны пастаўлены і зняты так, што не толькі разумееш, а бачыш, адчуваеш трагізм становішча, у якім апынуліся савецкія людзі і разам з тым сілу іх супраціўлення.

Раскрыццю рэжысёрскай задумы спрыяе музыка А. Мураўлёва—яна не аднойчы ўрываецца ў дзеянне, падкрэслівае змрочную, трывожную атмасферу вайны.

Новы шматсерыйны фільм — твор значны, патрэбны.

У ім праўдзіва паказана, як параненая і разбураная наша сталіца змагалася з ворагам, як помсцілі захопнікам яе руіны.

Для ідэйна-мастацкага зместу фільма характэрны эпізод прысягі партызан. Дзякуючы яму трагічны фінал кінаапавядання не робіць фільм песімістычным. Мы верым, што на змену загінуўшым прыйдуць новыя патрыёты, і барацьба будзе працягвацца аж да поўнага выгнання ворага з нашай зямлі. Яна працягнецца і на тэлеэкране — у новых серыях фільма «Руіны страляюць», якія зараз здымаюцца.

Е. БОНДАРАВА.

З МІНУЛАГА

ДЛЯ НАС, НАШЧАДКАЎ

У шматвекавой гісторыі Віцебска — нямала нявывучаных цікавых старонак. Адна з іх — гісторыя музеяў горада ў 20-я гады. Большасць іх была створана ў Віцебску пасля прынятай на III Усерасійскім з'ездзе Саветаў пастановы аб развіцці музейнай справы ў краіне.

Віцебскі музей Рэвалюцыі (або Музей РКП) быў, мабыць, адным з першых такіх музеяў у нашай краіне. Першыя наведвальнікі прыйшлі ў яго 13 ліпеня 1920 г. Размяшчаўся тады музей у памяшканні 29-й школы горада.

З заклікам памагчы ў афармленні музея і ў зборы для яго экспанатаў звярнулася да віцяблян мясцовая камісія па ахове помнікаў старыны і мастацтва. «Мы, як сучаснікі падзей, не ў сілах ацаніць упаўне ўсяго, што адбываецца ў нашай краіне перад нашымі вачыма, — пісалася ў гэтым заклiку.— Нашы запісы і паведамленні нашага друку ўяўляюць сабой неацэнны матэрыял для будучых гісторыкаў... На нас ляжыць абавязак захаваць як мага болей фактаў, дакументаў і прадметаў, адлюстроўваючых падзеі Вялікай Рускай рэвалюцыі».

У ходзе работы Віцебскай калегіі па справах мастацтваў у 1919 г. узнікла думка аб стварэнні музея сучаснага мастацтва. Такі музей быў створаны. Яго фонды склалі творы мастакоў Пэна, Шагала, Малевіча, Фалька, Канчалоўскага і іншых. У 1920 г. збор папоўніўся работамі Ганчаровай, Раждзественскага, Ларыёнава, Кандзінскага. На пачатку музей знаходзіўся ў памяшканні мастацкага інстытута. Меркавалася пазней перавесці яго ў больш зручнае памяшканне. Паколькі ў музеі пераважалі работы фармалістычных напрамкаў, яго наведвалі мала, і пасля ідэйнага разгрому «левых» музей увогуле закрылі.

Таксама ў 1919 г. быў заснаваны Заалагічны музей. У 1921 г. ён быў перададзены сельскагаспадарчаму тэхнікуму, у памяшканні якога разгарнулі экспазіцыю. Яна займала тры пакоі плошчаю ў 300 квадратных метраў. У калекцыях гэтага музея было прадстаўлена 865 відаў жукоў, 436 відаў матылёў, 629 чучалаў жывёл і птушак Віцебшчыны, тысячы іншых экспанатаў. Усяго ў фондах музея было каля 60 000 адзінак. Гэты музей быў вельмі папулярны. Так, з 1 студзеня па 1 кастрычніка 1923 г. яго наведалі 5637 чалавек. На чале музея стаяў В. Плюшчэўскі-Плюшчык.

Гонарам віцяблян быў і Ветэрынарна-заалагічны музей, цудоўна па тых часах афармлены. На выстаўцы ў Маскве гэты музей атрымаў ганаровы дыплом.

Пры Доме селяніна дзейнічаў сельскагаспадарчы музей. На былой Замкавай вуліцы (цяпер праспект імя Кірава) дзейнічаў Музей санітарнай асветы і гігіены. Пры эканамічным тэхнікуме працаваў эканамічна-прамысловы музей.

У 1920 г. сваякі віцебскага калекцыянера В. Федаровіча перадалі дзяржаве яго калекцыю беларуска-польскай старыны, якая да гэтага складала прыватны музей. Амаль 1500 экспанатаў было ў гэтым зборы. Прадметы каменнага веку. Ювелірныя вырабы. Старадаўнія граматы, рукапісы. Тканіны, адзенне, вышыўка, абутак. Пазней збор В. Федаровіча быў перададзены Краязнаўчаму музею.

Так закладваўся падмурак музейнай справы на Віцебшчыне ў першыя паслякастрычніцкія гады.

А. ПАДЛІПСКІ.

Віцебск.

ГУКАЎ

каленне, якое толькі з літаратуры ведала б такія легендарныя ў беларускім музычным мастацтве імёны, як Л. Александроўская, І. Балоцін, Р. Млодэк... Калі б не радыё. У «залатым фондзе» захоўваюцца іх запісы. І ў нашы дамы ўваходзяць жывыя галасы, якія чаруюць нас зараз, як чаравалі і шмат гадоў назад. Як хораша гучыць у выкананні Ісідара Балоціна раманс У. Алоўнікава «Дазволь цябе любіць!» Назаўжды застаецца ў памяці «Песня аб волі» І. Любана, калі яе выконвае Ларыса Александроўская.

Рэжысёры і рэдактары радыё клапоцяцца аб тым, каб захаваць для наступных пакаленняў мастацтва сённяшняга дня. Завіваюцца галасы майстроў мастацтва, цэлыя спектаклі — і не толькі ў Мінску, а ў Віцебску, Брэсце, Гомелі, Гродна.

І ўсё ж... Усё ж хацелася б, каб фонд папаўняўся больш планава, сістэматычна. Занадта мала захавалася запісаў А. Кістава, Г. Грыгоніса, А. Ільінскага і іншых выдатных дзеячоў сцэны. Але калі акцёры і музыканты прадстаўлены ў ім даволі шырока, дык запісы галасоў пісьменнікаў, мастакоў і іншых прадстаўнікоў мастацтва — зусім выпадковыя і адзінкавыя. А як яны прыдаліся б будучым даследчыкам, калі тыя возьмуцца ствараць творчыя партрэты гэтых людзей, радыё- ці кінанарысы аб іх!

Пакуль што ўсе рэдакцыі, якія займаюцца пытаннямі мастацтва, адкладаюць у фонд лепшыя, з іх пункту гледжання, матэрыялы. Так, уласна, і ствараецца фонд. Але, відаць, было б мэтазгодна і карысна для справы, каб усім фондам у цэлым загадваў адзін чалавек (магчыма, на грамадскіх пачатках гэтым мог бы заняцца хто-небудзь са старэйшых дзеячоў мастацтва). Тады б было ясней, чаго не хапае ў фондзе ўвогуле, чым трэба яго папоўніць.

І яшчэ, відаць, было б добра зрабіць копіі з найбольш каштоўных экземпляраў для выкарыстання ў перадачах, а арыгіналы захоўваць з асаблівай клапатлівасцю ў спецыяльным музеі. Гэта быў бы каштоўны ўклад у справу захавання нашай культурнай спадчыны.

Ірына БУР'ЯН.

У госці да школьнікаў прыйшла легендарная партызанка, адзін з арганізатараў забойства фашысцкага гаўляйтэра Кубэ ў Мінску, Герой Савецкага Саюза М. Б. Осіпава.

Фота Э. ТРЫГУБОВІЧА.

Яўген КАРШУКОЎ

ТРЫ АПАВЯДАННІ

НЕМЕЦ

Грымнулі дзверы, і ў хату ўвайшоў ён... У зялёным доўгім шынялі, у пілотцы, сплюснутай блінам на галаве. На плячы вісеў аўтамат — страшэнным чорным дулам уніз.

Ён моўчкі пастаяў на парозе і нешта ціха сказаў, пазіраючы на бабулю. Нейкі «кран»... Я скоранька абвёў хату вачыма ды нідзе ніякага крана не знайшоў. Не было ў нас крана. Але бабуля зразумела немца:

— Пан... хворы?

Яна добра навучылася разумець чужакоў — колькі ўжо ўваходзіла і выходзіла іх праз гэтыя дзверы! Адны спыняліся на цэлую ноч — і тады мы ўсе спалі ў хлеве на саломе; іншыя шнырылі па хаце, лавілі ў двары курэй, патрабавалі «млека», — і бабуля пакорліва прыносіла са студні гладышы.

— А каб вы падавіліся, праклятыя, — потым ужо, калі немцы пакідалі хату, лаяла яна іх.— Каб вам... Бярыце, жарыце, толькі дзяцей не чапайце!

— Пан... «кранк»? — зноў спытала бабуля.

Ён зычліва заківаў галавой і — сеў на лаўцы, ля старога хісткага стала, нізка звесіў галаву — так нізка, што худое цела пераламалася надвое, а з-пад пілоткі густа засінелі ў яркім святле акна шэрыя зблытаныя валасы. Сноп сонечных промняў коса ўпёрся ў цёмныя патрэсканыя масніцы, а маленькія-маленькія пылінкі весела закружыліся, зазіхацелі перад доўгім гарбатым носам.

Бабуля па-ранейшаму стаяла каля немца — як сабралася на дрывотнік за трэскамі, у расшпіленай куфайцы, без хусткі, з кошыкам у руках. Я спалохана выглядаў з-за яе шырокай спадніцы, сястра ціхенька валтузілася на печы. А ён—маўчаў. Срабрыстыя пылінкі віліся ля яго жоўтага васковага носа і неахвотна садзіліся на шчаціністы хваравіты твар. Садзіліся і не блішчалі ўжо. І твар немца з жоўтага рабіўся нейкім попельна-шэрым, брыдкім і страшным...

— Бабка! — захныкала сястра на печы. — Баюся...

Бабуля павярнулася да яе, цыкнула:

— Змоўкні, Эма...

Немец скоранька ўскінуў галаву — як бы яго нехта штурхануў, няўцямна ўтаропіўся ў печ. Дзіўныя, амаль бясколерныя стомленыя вочы, халодныя і абыякавыя, раптам ажылі, вузкія пасінелыя губы задрыжалі ва ўсмешцы і твар пасвятлеў:

— Эма? О-о... Эм-ма!

Ён мітусліва палез у жоўтую скураную сумку, што вісела на тонкім раменьчыку цераз плячо, выняў зашмальцаваную кніжачку, беражна раскрыў яе, паклікаў пальцам да сябе бабулю:

— Майнэ тохтэр... Эма... Даш-ка...

Немец паказаў рукой на маю сястру, на сябе, павадзіў кніжачкай перад вачыма бабулі так, што нават я ўбачыў фотакартку кучаравай смяшлівай дзяўчынкі, — і радасна засмяяўся. Задрыжаў, заскакаў кадык на тонкай шыі, хрыплавата забулькаў ціхі смех. Гэты смех быў не такі ўжо і страшны — нібы і не немец сядзеў ля стала, нібы і не яго рукі трымалі на каленях аўтамат... І бабуля ўздыхнула, моўчкі апусціла на падлогу кошык, рыпнула дзверцамі шафкі, дастала гладыш з малаком. Паставіла на стол.

— Трынкай...

Толькі немец як бы і не чуў яе — ён ужо не смяяўся, схаваў назад у сумку кніжачку і сядзеў скурчаны, натапыраны, як падбітая варона. Сядзеў і тужліва глядзеў уніз, на прагнілую масніцыну... На гладыш з малаком не звяртаў нават увагі. Можа і не заўважыў яго. Шморгнуўшы носам, ціха ўстаў,ануры выйшаў з хаты.

У акно было відно, як, згорбіўшыся, ён павольна валачэцца па вуліцы, як цяжка чвякае сваімі кованымі ботамі па асенніх лужынах, пераваліваецца з боку на бок... І ўпершыню бабуля чамусьці не лаяла немца. Прыжмурыўшы вочы, яна пільна пазірала яму ўслед і задумліва ўсміхалася.

Быў канец вайны.

ГЕНКА, ГЕНКА...

Вы думаеце, я адразу пазнаў яго, калі ён пераступіў парог маёй кватэры?

Па-першае, гэта быў ужо не той Самойлішын Генка, якога я ведаў, — маленькі, рыжы, у вайсковай пілотцы па самыя вушы, у доўгім салдацкім фрэнчы, што ледзьве трымаўся на худых хлапчуковых плячах. Па-другое, столькі часу прайшло з тых пасляваенных гадоў, калі мы з маці пераехалі з Міхалёўкі ў горад.

І ўсё ж гэта быў ён, Генка. Генка з Міхалёўкі. Толькі цяпер — высокі, стройны мужчына з незнаёмым густым басам.

— ...пастарэла, пастарэла мая Самойліха, не пазнаць цёткі. Сівая ўся, недабачыць. Плакала, калі я ад'язджаў. Шкада яе вельмі. А што зробіш? З сабой не возьмеш — далекавата... Вось памог ёй перакрыць дах, падлогу падрамантаваў —прагнілі дошкі... Дзядзьку Кузьму папрасіў перакласці печку. Хоць цёпла ўзімку старой будзе. У яе ж, ведаеш, якія хворыя ногі...

Так гаварыў Генка, калі ўжо мы павячэралі. Калі крышку выпілі за сустрэчу. І позірк у яго быў гэткі добры, журботны...

Сядзелі ля адчыненага акна, сонца ўжо зайшло. Моўчкі пазіралі, як паволі патухае, меркне неба — шырокая чырвона-жоўтая палоска над гарадскім паркам. Дагарае і вабіць зусім, як тое вогнішча надвячоркам. Гаманіць не хацелася. Сціханыя, задуменныя, мы доўга так сядзелі, пакуль я не прапанаваў пайсці адпачываць.

— А то яшчэ заспім... Спознішся на свой цягнік.

— Нічога, на брэсцкі паспею. Ды згодзен, давай класціся...

СЯРОД КНІГ СЯРОД КНІГ СЯРОД КНІГ

СУМЛЕННЕ НЕ МОЖА МАЎЧАЦЬ

КАЛІ савецкі чалавек трапляе ў капіталістычную краіну, ды яшчэ такую, як Злучаныя Штаты Амерыкі, ён не можа быць проста бестурботным назіральнікам. Яму не абыякава, што робіцца ў гэтай краіне, бо ад гэтага ў значнай ступені залежыць, ці яго родны край будзе жыць мірна, ці ў стане напружанасці і пагрозы вайны. Прыход Гітлера да ўлады быў быццам бы ўнутранай справай Германіі, але потым ён прынёс нам дваццаць мільёнаў людскіх ахвяр.

Цікава ведаць, як выглядае вечарам Брадвей, як апранаюцца амерыканцы, што п'юць, што ядуць... Ды ці мала цікавага ў жыцці кожнага народа. Іх звычаі, умовы жыцця могуць намі ўспрымацца або адвяргацца, але гэта быт народа і мы павінны адносіцца да яго з пашанай. У нашым жыцці таксама ёсць тое, што можа здзіўляць іншаземца. А што нам да гэтага: вам не падабаецца, а нам так добра. У Англіі, напрыклад, нас неяк запрасілі ў госці. Той-сёй з нашай дэлегацыі рашыў не вячэраць. А вярнуліся хлопцы з тых гасцей і рады былі скарынцы хлеба, якая завалялася ў дарожным чамадане. Англічанін жыве ў іншых умовах, чым мы. Назавём гэта сваім імем—у капіталістычных умовах. Ён не накрые для гасцей стол, як у нас, каб ён аж гнуўся ад пачастункаў. Ён думае пра тое, што будзе есці заўтра. А госцю ён рады і, як кажуць, чым багаты... калі ласка, шкляначку кавы.

Кастусь Кірэенка ўбачыў Амерыку зблізку. Тры месяцы ён жыў у Нью-Йорку. Ён не мінае ўсяго таго, што ёсць цікавага і прыгожага ў жыцці амерыканцаў. «Іх таленавіты розум, іх умелыя рукі збудавалі прыгожыя гарады, стварылі сусветна вядомыя цэнтры навукі і вытворчасці, забяспечылі трасы касмічным караблям, праклалі магістралі і дарогі, вырасцілі багатыя сады»,—піша К. Кірэенка. Але аўтара кнігі «Амерыка здалёку і зблізку» больш турбуе тая, другая Амерыка—краіна звярынага імперыялізму, якая здабыткі таленавітага розуму і ўмелых рук выкарыстоўвае для крывавага бізнесу, якая імкнецца разбэсціць народ і кінуць яго сыноў у вір захопніцкіх войн, знішчэння ўсяго светлага і перадавога. І тады пісьменнік з поўным правам грамадзяніна краіны, якая перанесла самы вялікі цяжар мінулай вайны, з глыбокім перакананнем і страсцю паэта выкрывае імперыялістычных цемрашалаў, паказвае тую глебу, на якой яны маюць пакуль што магчымасць распаясвацца. Расавая дыскрымінацыя ў Амерыцы пераходзіць межы краіны і ідзе далей. Сёння бомбы падаюць на В'етнам, заўтра яны могуць упасці на іншыя краіны. Агні рэклам Брадвея не могуць асляпіць аўтара кнігі, прымусіць забыць пра гэта. Сумленне пісьменніка не можа маўчаць.

А як яно можа маўчаць, калі, разгарнуўшы газету не толькі на англійскай, а і на рускай і на беларускай мовах, уключыўшы тэлевізар, пісьменнік чытае і бачыць, што ўсё, што мае ў сваіх руках амерыканскі імперыялізм: золата і тэхніка, багацце і зброя, армія і тайныя шпіёнскія цэнтры, сродкі інфармацыі і наёмныя забойцы выкарыстоўваюцца з непрыкрытай мэтай адурманіць простага амерыканца, увесці яго ў зман, ачарніць сацыялізм і ў першую чаргу яго радзіму і апору—Савецкую краіну. Дзеля гэтага выкарыстоўваюцца і здраднікі.

Вось на экране тэлевізара С. Алілуева. «Нам давялося,—піша Кастусь Кірэенка,—быць сведкамі арганізаванага амерыканскім тэлебачаннем яе інтэрв'ю з карэспандэнтамі буйнейшых амерыканскіх газет. Як быццам даўно ссумаваўшыся па магчымасці разгарнуцца ў антысавецкай істэрыі, паны карэспандэнты не прымусілі сябе доўга чакаць. Іх нецярплівыя, наперабой адно-аднаму, з шумлівымі прыдыханнямі, пытанні нагадвалі стогн зграі ганчакоў, якія захлёбваюцца ў нястрымным запале, прадчуваючы блізкую расправу з дзічынай».

Ці хоча яна, Алілуева, вярнуцца ў Савецкі Саюз? Што яна думае пра камунізм? Якая розніца паміж жыццём у ЗША і СССР? І яшчэ шмат такіх жа, у гэтым духу, пытанняў...

Звярніце ўвагу на пытанні. «Якая розніца паміж жыццём у ЗША і СССР» Што можа адказаць здраднік перад тварам мільёнаў тэлегледачоў? Толькі ачарніць свой край. Дзеля гэтага яе і вывелі напаказ. А ты амерыканскі глядач, рабі з гэтага вывад і не крывіся, калі трэба плаціць падаткі і выдаваць грошы на барацьбу з камунізмам. Цябе бароняць ад гэтай бяды.

«Алілуева сядзела за сваім сталом, як прывязаная ці ўкопаная — піша Кірэенка. Мне падумалася, што гэта не чалавек, а нешта паўзучае. Было ўражанне, што яе постаць ляжыць распластаная на зямлі, а высіцца адна галава. Ніводнага жэсту, а толькі зрэдку віхлявы рух усім тулавам. Ніякага пачуцця на твары, ніякай думкі ў вачах, а толькі бясколерная ўхмылка, ды агідныя, сказаныя ў адной інтанацыі словы.

Адказы Алілуевай на пытанні былі поўнасцю варты яе ганебнай ролі. Адразу яскрава бачна, што гэтыя адказы загадзя ўзгоднены з амерыканскімі ўладамі і былі вядомы карэспандэнтам газет задоўга да сённяшняга інтэрв'ю. Алілуева прамаўляла іх без запінкі і так трафарэтна, як гэта робіць бяздарная інжэню, выпушчаная сыграць першую ролю. У савецкага чалавека гэтыя адказы выклікалі нават не абурэнне, а проста гідлівасць. Столькі тут было нізкапробнай хлусні і нахабства, што яна магла падзейнічаць толькі на самую адсталую, пазбаўленую праўдзівай інфармацыі амерыканскую публіку».

Мне, у час паездак за мяжу, давялося перагортваць кніжку С. Алілуевай, якую напісалі за яе—гэта адчуваеш і па стылі і па павярхоўным абыякавым веданні жыцця ў нашай краіне. Там яна (ці за яе) піша, якім цяжкім было яе дзяцінства, яна, бачыце, «ніколі не ела амараў» і вось толькі ў Амерыцы пакаштавала смак гэтай стравы. Яна пакінула дзяцей, каб пакаштаваць амараў. Я ўжо не кажу аб інтэлекце чалавека, які так піша, але гэтыя і іншыя прыклады, прыведзеныя ў кніжцы, мяне абурылі. Я не ведаю, ці еў калі Аляксандр Матросаў амараў, але ён закрыў грудзьмі амбразуру і адкрыў дарогу сваім сябрам у наступленні на лютага ворага. Я ведаю, што сотні тысяч з тых салдат, якія адстаялі волю сваёй Радзімы і аддалі жыццё за яе, елі картачную пайку хлеба, а можа і той не мелі, але не пабеглі да ворага, які абяцаў рай у палоне. І я разумею і падзяляю гнеў і абурэнне аўтара кнігі, былога франтавіка, які бачыць у Алілуевай не чалавека, а «нешта паўзучае».

А вось яшчэ адно «нешта паўзучае». Дае інтэрв'ю «баязлівы, кругленькі, маленькі, з пухленькімі ручкамі неўрастэнік» Анатоль Кузняцоў. «Вінавата бегаюць, нібы дзве загнаныя мышы, яго хітрыя вочы за тоўстым шклом акуляраў».

Кастусь Кірэенка пазнаёміўся з тым, што гаворыць і піша хіжы ўцякач. «Тое, што я там прачытаў,—піша беларускі пісьменнік,—было настолькі дробна-подленькім і трымцячым, што можна было толькі пасмяяцца з уяўнай вяліказначнасці, якую буржуазныя прапагандысты імкнуцца надаць споведзі двурушніка».

Але здраднік ёсць здраднік. Гэта не чалавек, які памыліўся, якога можна выправіць. Здрадніка не крытыкуюць, яго выкрываюць і асуджаюць. Урэшце, і тое, што з нашага асяроддзя выйшаў здраднік, не так ужо дзіўна. У бары растуць на той жа жыццядайнай глебе белыя грыбы і смярдзючыя паганкі. Баравік бярэ з зямлі спажыўныя сокі для чалавека, паганка спажывае яе адкіды. Здрада

К. Кірэенка. «Амерыка здалёку і зблізку». Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

Жонкі дома не было: паехала на некалькі дзён да маці. Я гаспадарыў сам. Уключыў таршэр, паслаў госцю на канапе, прысунуў да яе крэсла-ложак — каб быць з Генкам побач. Перакінуліся яшчэ некалькімі словамі, пажартавалі наконт майго вымушанага «халасцяцкага» жыцця і пачалі чытаць газеты. Я не заўважыў, як стомлены Генка заснуў. Абажур таршэра цадзіў мяккае зеленаватае святло, і я выразна бачыў твар сябра, яго самога. Ён ляжаў на баку, смешна скурчыўшыся, падклаўшы абедзьве рукі пад шчаку — зусім як дзіцё. А я ніяк не мог заснуць... Успаміны перапоўнілі мяне, перанеслі на многа-многа год назад. Адклаўшы газету, пазіраў на Генкаў зеленаваты твар, і нешта трывожнае, жаласлівае варушылася ў грудзях.

Нібы на экране, вельмі блізка і выразна ўбачыў я перад сабой хлапчукоў у салдацкіх пілотках, сваіх аднагодкаў, і сярод іх Генку — у тым доўгім, да пят, нямецкім фрэнчы... Маленькі, бледнатвары (мы ўсе былі старэйшыя за яго на тры-чатыры гады), ён самотна стаіць на поплаве ля Хведаравай копанкі, жмурыць на сонцы блакітныя вачаняты і з зайздрасцю назірае за намі — як мы гуляем у партызан і немцаў. Потым баязліва падыходзіць да нашага завадзілы Адама і просіць прыняць яго ў гульню. Але Адам не прымае. Не хоча. Не любіць ён вадзіцца з пацанамі. Толькі Генкавы слёзы прымушаюць яго злітавацца.

— Ну, ладна. За немчуру сыдзеш. Чуеце, хлопцы? Ён жа сапраўдны фрыц у нас.

Мы пагардліва і ў той жа час крыху сарамліва смяемся: у нас свой фрыц! Гэта ж Генку Наўроцкая Ганна немаведама ад каго нарадзіла... Гэта ўсе ведаюць у Міхалёўцы. Усе... Нават мы, малыя. І кожны з нас з задавальненнем, з нейкай д'ябальскай зласлівасцю крычыць Генку:

— Эй, немчура!

А блакітныя Генкавы вочы толькі жмурацца... Ён усміхаецца нам неяк вінавата і здзіўлена. Ён не разумее ўсяго ўтоенага сэнсу гэтага слова, ён многа чаго не разумее. І маці сваю ён не памятае: тады ж памёрла. Ён ведае толькі, што ў яго нікога няма. Нікога, апроч спагадлівай цёткі Самойліхі, якая гадуе хлапчука.

У Генку можна кідаць «гранату», страляць з-за куста з «аўтамата»: тыр-р-р... Ён для нас — немец. Фрыц!

— Эй, немчура, чаму не падаеш? Падай! Мы цябе ранілі, — крычаць хлопцы з-за алешніку.

І Генка — падае... Пакорліва, хутка, не заўважаючы, куды ён падае, адчуваючы за сабой усё тую ж незразумелую яму віну, баючыся толькі аднаго: каб не прагналі хлопцы з поплава.

Генка не супраціўляецца, калі мы завязваем яму вочы і вядзём партызанскай сцяжынкай «на расстрэл». І — «расстрэльваем» доўгімі кійкамі-вінтоўкамі. Усміхаючыся, Генка зноў паслухмяна чмякаецца ў дарожны пыл, плюхаецца між кустоў. Нарэшце ён так выпэцкваецца, што яго цяжка пазнаць. І тады на выган выходзіць цётка Самойліха. Яна не крычыць на Генку, не б'е яго, не лае нас. Яна толькі забірае нашага «немца» дамоў і дакорліва, ціха кажа:

— Эх вы... Пашкадавалі б, ён жа без бацькі, без маці... Бессаромнікі!

На нейкі момант нам робіцца ніякавата. Але толькі на нейкі момант. Самойліха знікае ў сваёй абгарэлай чорнай хаце, і мы зноў заядла гуляем «у партызан» і «немцаў».

Нярэдка здаралася, што Генка таксама вяртаўся да нас — уцякаў ад цёткі дагульваць «фрыца»...

Не, я не мог ужо супакоіцца ад думак, заснуць... Толькі Генку не перашкаджаў, здавалася, нікольki ні раптоўны скрыгат тармазоў, ні людская гамонка пад самым акном на тралейбусным прыпынку. На грудзях у яго ўсё яшчэ ляжала разгорнутая газета з рознымі весткамі — добрымі і трывожнымі... І я не мог чамусьці адарваць позірка ад гэтай газеты, ад твару Генкі, хоць твар у яго быў як твар, звычайны. Вузкі, прадаўгаваты, з прамым тонкім носам і вострым падбародкам. Светлыя валасы ўскудлаціліся, апалі на лоб, закрылі і без таго непрыкметныя бялявыя бровы. Ён дыхаў спакойна, Генка... Можа сніў сваю самотную Самойліху — таму і твар у яго быў спакойны, лагодны. Я пазіраў на яго і цяпер пэўна ведаў, што сон не прыйдзе да мяне да самай раніцы.

СІНІЯ КРУГІ

На рагу вуліцы стаялі двое. Стаялі і глядзелі, як паволі рушыць пахавальная працэсія...

Марозны вецер пёк, хвастаў іх пачырванелыя твары. Але яны стаялі і глядзелі, як людзі ішлі за машынай з труной. Ішлі, апусціўшы галовы, журботна слухаючы надрыўную музыку аркестра.

— Я не люблю, калі так хаваюць, — сказаў адзін, высокі, у каракулевай афіцэрскай папасе.

— І я не вельмі, — падтрымаў другі, што быў крыху ніжэйшы ростам. — Балюча гэта — вось так ісці. Трэба мо прасцей. Па-салдацку. Як на вайне... Памятаеш, як там... хавалі?

Яны ўспомнілі. Успомнілі аб прамых пападаннях, аб шалёных кулях — аб той смерці, якая салдата не здзіўляе. Аб той, якой самі не раз глядзелі ў вочы. І твары пры гэтым у іх былі звычайныя, такія, як заўсёды: нібы гаварылі проста аб надвор'і.

А працэсія рушыла наперад. Гучала тужлівая музыка. І ўсё з той жа маўклівасцю сунуўся натоўп за машынай.

— Каго ж гэта хаваюць? — узіраючыся, раптам запытаўся той, што быў ніжэйшы. — Можа нашага брата, франтавіка?

Другі, у афіцэрскай папасе, памаўчаў, а потым заклапочана сказаў, соўгаючы наском бота па свежым, ледзь прытаптаным снезе:

— Часам, брат, крыўдна бывае. Вельмі крыўдна. Чалавек, глядзіш, вайну ўсю прайшоў, жывы застаўся. Нават асколкам яго не зачапіла... Ну, не без таго, была там адна ці дзве кантузіі. Лёгкія... Пашанцавала, скажаш? Пашанцавала. Ды вось выклікаюць да гэтага чалавека ўрача надоечы — кашаль схапіў, б'е, чарцяка, у грудзях баліць... Ну, урач выслухоўвае, распытвае пра кантузіі, выпісвае па ўсёй форме нейкі рэцэпт і спачувае: нічога не зробіш, вайна дае аб сабе знаць... Вайна! А потым — пасля розных аналізаў — і яшчэ чорт ведае што гаворыць: падазрэнне на рак... Гаворыць не яму, жонцы. Але ж і ён выпадкова ўсё гэта чуе. Разумееш? Усё гэта... Цяпер вось ужо некалькі начэй не спіць. Не можа спаць... У бальніцу чаргі чакае. Які ўжо тут сон, браце! Раніцою ўстае — сінія кругі пад вачыма... І крыўдна. Уяўляеш, як крыўдна — усю ж вайну прайшоў, асколкам нават не зачапіла...

— Гэта ты пра каго? — разгублена спытаў сусед.

Той адказаў не адразу. Ён не пераставаў глядзець уніз, на начышчаны да глянцу насок бота, на шэры, выслізганы падэшвай снег... Потым, схамянуўшыся, падняў галаву і хутка сказаў:

— Гэта я табе пра аднаго знаёмага... Таксама адстаўніка. Я пра яго расказваю... А мы... Шчэ пажывём!

Абодва прыцішана засмяяліся, па-сяброўску тузанулі адзін аднаго — вунь якія мы!

Але той, што расказваў, раптам закашляўся. Моцна, да хрыпаты. Прыкрыўшы рот хусцінкай, ён калаціўся ўсім целам так, нібы нечыя рукі, учэпістыя і жорсткія, бессардэчна трэслі яго за плечы.

Сусед спалохана ашчаперыў яго — нібы хацеў падтрымаць. І ўбачыў... Зусім блізка ўбачыў бледны пакутлівы твар і сінія-сінія, амаль ліловыя кругі пад вачыма...

СЯРОД КНІГ СЯРОД КНІГ СЯРОД КНІГ

ў час вострай ідэалагічнай барацьбы — з'ява зразумелая. Працэс нараджэння і развіцця новага грамадства, фармаванне новага чалавека не абыходзіцца без страт.

Аўтара, як і нас, чытачоў, у даным выпадку больш абурае: як гэтае «нешта паўзучае», якое цяпер называецца панам Анатолем, як гэтая паганка не была своечасова заўважана. Вось гэта крыўдна і невыбачальна. «Мяне па-сапраўднаму засмуціла і ўразіла, — піша Кастусь Кірэенка, — усведамленне таго, як мы ў сваім Саюзе часта церпім патуранне настырнаму націску амаральнага эгаізму. Ну, няўжо ж ніхто не раскусіў яго баязлівай двуаблічнасці? Упэўнены, што многія бачылі, ведалі, разумелі. Але маўчалі. Адны — думаючы: «Навошта чапаць, будзе смярдзець», а другія: «Ат, неяк абыдзецца...»

Грамадская ўсхваляванасць, адказнасць пісьменніка за сказанае, надрукаванае, пушчанае ў эфір слова адчуваецца ў кожным радку кніжкі. «Я слухаў у Нью-Йорку самарэкламнае выступленне аднаго пісьменніка-турыста, чуў яго двухсэнсоўныя адказы на правакацыйныя пытанні, — піша Кастусь Кірэенка. — І дзіву даваўся: як можна, выступаючы ў логаве капіталістычнага свету, забывацца, што ты — не проста турыст, не проста індывідуум, а савецкі пісьменнік, савецкі грамадзянін, камуніст, які павінен высока несці сцяг камуністычнай прынцыповасці».

З глыбокай цеплынёй і ўдзячнасцю піша Кірэенка аб савецкіх дыпламатах, якія ў вельмі складаных умовах адстайваюць у ААН палітыку міру Савецкай краіны. Сам Кірэенка быў адным з пасланцоў ад Беларусі на сесію Генеральнай Асамблеі ААН і бачыў, з якой цяжкасцю даводзіцца прадстаўнікам сацыялістычных краін дабівацца карысных для ўмацавання справы міру рашэнняў. Як справіўся са сваімі пачэснымі абавязкамі дыпламата, Кірэенка не піша, але яго кніжка і змешчаныя ў верасвнёўскім сшытку «Полымя» вершы з будучай кніжкі сведчаць аб тым, што савецкі пісьменнік плённа і натхнёна папрацаваў для справы міру і ідэйнага перакананя тых, хто не бачыў Амерыкі зблізку.

Вартасць кніжкі і вершаў Кастуся Кірэенкі аб Амерыцы не ў колькасці тых фактаў і з'яў, якія ён назіраў у Амерыцы, а ў той прынцыповай і пераканаўчай ацэнцы, якую дае паэт. Нас цікавіць і хвалюе Амерыка, якую ён, Кірэенка, бачыць зблізку. Яго роздум і глыбокае чалавечае хваляванне.

Рэчаіснасць, з якой сустрэўся ў Амерыцы Кірэенка, хоць і змрочная, але не безнадзейная. Пісьменнік бачыць і сілы, якія зацята змагаюцца за тое, каб «вярнуць Амерыку чалавеку», і аддае ім цеплыню свайго сэрца.

Я быў з амерыканцамі,
людзьмі ў рабочых робах,
На сёмай авеню.
Дзяліў нароўні з ім і
гнеў іх, і жалобу
На сёмай авеню.

«Таварышы, я з вамі, на сёмай авеню» — заканчвае свой верш паэт.

У вершы «З пісьма дадому» аўтар пытае сябе: ці паклала знаходжанне ў Амерыцы на душу яго які знак, і адказвае паэтычнымі радкамі:

Ой, паклала, ой, паклала —
Даражыць святлом зямлі,
Дзе маці калыхала.

Даражыць святлом зямлі, бо «Мы — самыя свабодныя, самыя шчаслівыя людзі на свеце» — ужо радкамі прозы гаворыць паэт. У вершаваных і празаічных радках аб сучаснай Амерыцы Кастусь Кірэенка як бы прымусіў нас разам з ім панавому ацаніць тое, чаго мы дасягнулі пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, даражыць нашай цудоўнай явай і адстойваць яе ў меру сваіх сіл і здольнасцей.

Кніжка Кастуся Кірэенкі «Амерыка здалёку і зблізку» напісана з гарачым палемічным запалам і глыбокім перакананнем пісьменніка-грамадзяніна. У гэтым вартасць і карысць яе для чытача і асабліва маладога.

Л. ПРОКША.

ПАМЯЦЬ СЭРЦА

Усё больш выходзіць у нас кніг аб партызанскай барацьбе, паўней і выразней становіцца карціна ўсенароднага змагання з фашысцкімі захопнікамі. У апошнія гады мы ўведалі пра партызанскую эпапею асабліва многа, дзякуючы ўспамінам сведкаў і ўдзельнікаў гераічных падзей. І кожнае такое сведчанне мае асаблівую вагу: гэтыя ўспаміны — каштоўны дакументальны матэрыял, што дапаўняе гісторыю партызанскага руху. Але пісаць такую кнігу — вялікая адказнасць. Нельга схібіць, нельга памыліцца, трэба пісаць сэрцам...

Івану Паўлавічу Крыскаўцу ёсць што ўспомніць. Ён яшчэ з даваеннага часу журналіст, а падчас фашысцкай акупацыі быў рэдактарам Клічаўскай падпольнай раённай газеты, потым загадчыкам аддзела прапаганды і агітацыі Магілёўскага падпольнага абкома партыі, выконваў абавязкі рэдактара падпольнай абласной газеты «За Радзіму». Бываў ён у многіх партызанскіх атрадах, палках, брыгадах, удзельнічаў у многіх баях.

Сваю кнігу «Сустрэчы ў Цераболі» Іван Паўлавіч пісаў памяццю сэрца. Ён хацеў не проста пераказаць «былыя баі і паходы», але і выявіць сам дух народнага змагання, узнавіць абставіны і падзеі праз узаемадачыненні людзей. Адразу заўважаеш, што аўтар свядома імкнецца да ўсебаковага асвятлення партызанскай барацьбы. Ён не ўпрыгожвае факты, не ўтойвае цяжкасці, аднак і не перабольшвае іх. Ён не забываецца, што вораг быў не толькі жорсткі, але і хітры, вынаходлівы.

У кнізе шырока паказана ідэалагічная работа партызан сярод насельніцтва, барацьба супраць варожай прапаганды.

«У жніўні 1943 года ў Бярэзіне, — расказваецца ў нарысе «Куляй і словам», — з'явілася група, якой камандаваў нейкі Бачароў, а начальнікам штаба быў Сямёнаў. Яны называлі сябе «народармейцамі». Задума карнікаў была не зусім арыгінальная, але каварная. Яны былі апрануты ў чырвонаармейскую форму, камандзіры прычапілі кубары і шпалы — гэта каб падкрэсліць сваю незалежнасць ад немцаў. Ім было дазволена ўсё, толькі б звесці савецкіх патрыётаў у зман. У Пагосце «народармейцы» правялі мітынг. Адзін з афіцэраў-правакатараў сарваў са сцяны партрэт Гітлера, разарваў яго на шматкі і кінуў пад ногі. Гэтым самым ён хацеў выклікаць давер да сябе савецкіх людзей, якім быў ненавісны Гітлер.

Пасля таго Бачароў і Сямёнаў выдалі загад, у якім прапанавалі ўсім камандзірам партызанскіх атрадаў з'явіцца ў іх распараджэнне з усім асабовым саставам і зброяй...»

Хітрасць акупантаў была выкрыта, карнікам не ўдалося ажыццявіць свае намеры.

Аўтар многа, праўдзіва і цікава расказвае пра пашырэнне партыйнага руху ў тыле ворага, пра яго велізарны ўплыў на насельніцтва. З любоўю згадвае І. Крыскавец рэдактара падпольнай газеты «За Радзіму» Аляксандра Юшкевіча, які 5 мая 1943 года, у Дзень друку, разам з аўтаматчыкамі ўварваўся ў варожыя акопы, ва ўпор расстраляў гарматны разлік. У тым баі ён загінуў. Пра журналіста і разведчыка Аркадзя Манькова, які біўся з ворагам да апошняга патрона. Пра былога юнкора, а потым партызанскага падрыўніка, актыўнага карэспандэнта, здольнага журналіста Міхася Белабародава, які загінуў каля прускага горада Шлаўпенян, калі яму не было яшчэ і 20 гадоў. Пра рэдактара Асіповіцкай падпольнай раённай газеты Паўла Трацэўскага і журналіста Міколу Сідаровіча, вынаходлівых друкароў Пятра Сцяржанава і Саўку Вершука.

З кнігі відаць, наколькі аператыўным і дзейсным было друкаванае слова партызанскіх выданняў, якую важную ролю адыгрывала яно ў барацьбе, бачыш і тую складаную, карпатлівую растлумачальную работу сярод насельніцтва, якую вялі агітатары партыйнага падполля на Магілёўшчыне. У кнізе расказваецца, напрыклад, пра аднаго з лепшых агітатараў партыйнага падполля на Магілёўшчыне Хвядоса Нічыпаравіча Міхалапа.

Хвалюе нарыс «Камісар Пётр Счаслоўскі». Асабліва прачула напісаны старонкі, дзе расказваецца пра гібель слаўнага партызана.

Кніга І. Крыскаўца, як кажуць, густа населена героямі. Мы бачым у справе многіх партызан і сувязных, камуністаў і камсамольцаў, даведваемся пра іх подзвігі.

Аўтар паказвае, як рос і дужэў партызанскі рух на Магілёўшчыне, як партызаны станавіліся ўсё больш і больш небяспечнай для ворага сілай, як прыходзілі да народных мсціўцаў баявы вопыт і гарт, як мацнелі і развіваліся сувязі партызан з насельніцтвам, як ажыццяўлялася партыйнае кіраўніцтва народным змаганнем.

На маю думку, І. Крыскавец здолеў пра ўсё гэта расказаць і прачула, і цікава. Мы атрымалі яшчэ адну каштоўную кнігу аб партызанскай барацьбе.

І. ІСАЧАНКА,
былы рэдактар Касцюковіцкай падпольнай раённай газеты і сакратар падпольнага РК ЛКСМБ.

Іван Крыскавец. «Сустрэчы ў Цераболі». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1971.

2. ПРАДПРЫЕМСТВЫ І ГОРАД

БУДАЎНІКІ МІНСКА вырашаюць праблему далейшага росту беларускай сталіцы. Гэта праблема—шматгранная. Яна датычыць і развіцця эканомікі, і ўмоў побыту.

Ні адзін горад у нашай краіне па тэмпах росту не параўнаеш з Мінскам. Пасля вайны насельніцтва горада з 50 тысяч вырасла да 950 тысяч. Для параўнання заўважым: за многія стагоддзі насельніцтва Мінска да 1940 года дасягнула ўсяго толькі 260 тысяч.

Горадабудаўнікі пры аналізе і разліках росту насельніцтва горада адрозніваюць яго па групах. Рост горада, галоўным чынам, залежыць ад росту так званай горадаўтваральнай групы, куды адносяцца працоўныя, занятыя ў сферы вытворчасці, не звязаныя з непасрэднай абслугай, а таксама ў навукова-даследчых і праектных інстытутах, вышэйшых навучальных установах, будаўніцтве, транспарце.

Планавалася ў будучым колькасць кадраў горадаўтваральнай групы ў 340 тысяч чалавек. Ужо цяпер гэта колькасць перавышана. У той жа час другая група, занятая ў галінах абслугі, значна ніжэйшая за ўстаноўленыя нарматывы. Значыць, галіны абслугі ў гарадской гаспадарцы абавязкова павінны і будуць развівацца.

Нарэшце, трэцяя група — так званае несамадзейнае насельніцтва— таксама мае тэндэнцыю развіцця. Наш горад, нягледзячы на сваю 900-гадовую гісторыю, у сілу гістарычных прычын параўнаўча малады, і людзей пенсійнага ўзросту ў Мінску — менш, чым у іншых буйных гарадах краіны. Але горад непазбежна будзе «старэць», асабліва, калі ўлічыць, што павялічваецца сярэдняя працягласць жыцця насельніцтва.

Узнікае пытанне: дзе ж рычагі рэгулявання росту насельніцтва і гарадоў?

Пытанне істотнае, яно знайшло адлюстраванне ў Праграме КПСС.

Кіруючыся ўказаннямі У. І. Леніна, Праграмай КПСС, савецкія горадабудаўнікі прадугледжваюць абмежаванне росту буйных гарадоў. Гэта вызначаецца, з аднаго боку, неабходнасцю развіцця малых і сярэдніх гарадоў. Многія з іх маюць для гэтага вельмі спрыяльныя ўмовы (людскія рэсурсы, развітыя транспартныя сувязі, прыродныя багацці). З другога боку, празмерны рост вялікіх гарадоў ударажае кошт будаўніцтва. Разлікі паказваюць: кошт будаўніцтва і інжынернага абсталявання на аднаго жыхара ў буйным горадзе прыкладна на 40 працэнтаў вышэйшы, чым у сярэднім горадзе. Нарэшце, даводзіцца ўлічваць, што з ростам буйнага горада цяжэй абслугоўваць насельніцтва, растуць затраты часу на транспартныя паездкі і да т. п.

У горадабудаўнічай тэорыі лічылася, што ёсць аптымальныя па колькасці гарады. Аднак канцэпцыя аптымальных гарадоў аказалася нежыццёвай. Для прыкладу ўспомнім, што ў свой час прапаноўвалі для аптымальных гарадоў 300 тысяч чалавек, для гарадоў-спадарожнікаў — 60 тысяч.

Сама па сабе канцэпцыя стрымлівання росту насельніцтва гарадоў правільная. Але кіравацца ёю трэба творча. Нашы разлікі насельніцтва на бліжэйшы час прадугледжваюць 1 мільён чалавек замест 1 мільёна 200 тысяч. А ўсяго праз пяць гадоў насельніцтва Мінска плануецца ў 1 мільён 213 тысяч чалавек!.

ца меншай колькасцю працуючых, чым у нас. Іншая справа, што ў амерыканцаў гэта дасягаецца інтэнсіўнай эксплуатацыяй рабочых, але і нельга ігнараваць дасягнуты імі ўзровень аўтаматызацыі вытворчасці, механізацыі працаёмкіх працэсаў.

Бывае, што пашыраць вытворчасць у горадзе неабходна. Тады трэба станавіцца на шлях стварэння філіялаў прадпрыемстваў у прыгарад-

чыць санітарна-гігіенічным патрабаванням. Апрача таго — перашкаджае рэканструкцыі раёна. На вуліцы Казлова быў калісьці пабудаваны гіпсавы завод. Ён забруджвае паветра. Рад такіх прадпрыемстваў вырашана перавесці з цэнтра Мінска на працягу 1971—1980 гадоў. Упарта чапляюцца за горад будаўнічыя арганізацыі Міністэрства сельскага будаўніцтва БССР, размяшчэнне якіх у сталіцы неапраўдана.

Мы даўно «ваюем» з Міністэрствам сельскай гаспадаркі БССР, каб выне-

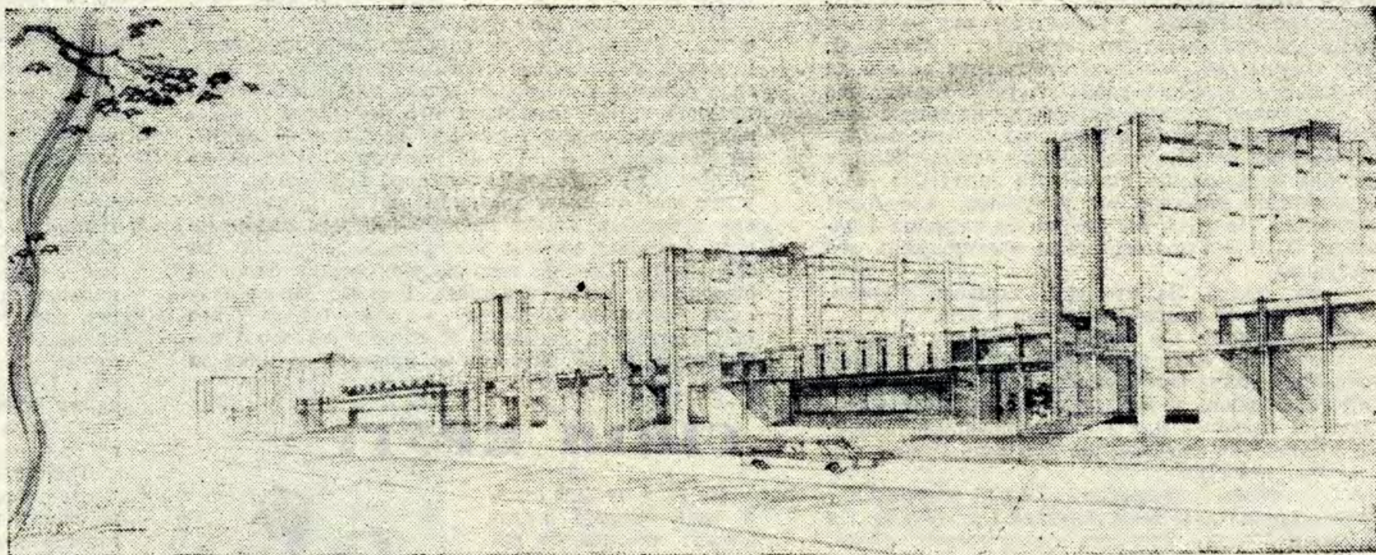

Так будзе выглядаць навукова-даследчы фізічны комплекс Акадэміі навук БССР.

Я. ЗАСЛАЎСКІ,
намеснік галоўнага архітэктара г. Мінска, кандыдат архітэктуры.

КРАСУЙ, МАЯ

Што з гэтага вынікае? Тое, што мы павінны прытрымлівацца намечанай праграмы стрымлівання росту буйных гарадоў. Але пры гэтым нельга ігнараваць канкрэтных умоў таго або іншага горада, што асабліва яскрава відаць на прыкладзе Мінска.

Прыведзеныя факты аб групах насельніцтва гавораць, што Мінск павінен развівацца далей. Праўда, у разумных межах. Апрача таго, нельга не ўлічваць непазбежнага росту кадраў навукі, культуры, мастацтва, звязаных са значэннем Мінска як сталіцы рэспублікі.

Абавязковая ўмова стрымлівання празмернага росту горада — абмежаванне росту горадаўтваральнай групы. У Мінску вырашана не будаваць новых прадпрыемстваў горадаўтваральнага значэння. У той жа час непазбежны развіццё, рэканструкцыя існуючых прадпрыемстваў.

У генеральным плане меркавалася, што рэканструкцыя і павелічэнне вытворчасці павінны, як правіла, не прыводзіць да росту кадраў. Але практыка нярэдка гэтыя ўмовы парушае. Так, рэканструкцыя фабрыкі «Камунарка» выклікала павелічэнне кадраў прыкладна на паўтысячы чалавек. Значыць, абавязковая ўмова стрымлівання далейшага росту горада—актывізацыя вытворчасці аўтаматызацыяй, удасканаленнем тэхналогіі. Тэхнічная рэвалюцыя павінна, апрача таго, зменшыць кадры такіх прадпрыемстваў. Бо ўжо сёння, напрыклад, на буйнейшых амерыканскіх прадпрыемствах трактарабудавання прадукцыя выпускаец-

най зоне і нават у іншых бліжэйшых гарадах рэспублікі. Так было, напрыклад, з беларускім аўтамабільным заводам, філіял якога пабудаваны ў Жодзіне. Так быў зроблены рэальны крок у арганізацыі росту Мінска. Разам з тым пасёлак Жодзіна пераўтвораны ў горад з добрымі перспектывамі развіцця. Такі прынцып—прагрэсіўны. Такім жа шляхам развіваюцца заводы — імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, «Эталон», аўтаматычных ліній, гадзіннікавае аб'яднанне «Прамень» і інш.

На жаль, часам даводзіцца доўга абгрунтоўваць перавагі стварэння філіялаў за горадам. Так, завод імя Кастрычніцкай рэвалюцыі спрабаваў развівацца на існуючай тэрыторыі. Заводу дазволілі такую рэканструкцыю. Але выявілася, што эфектыўнае развіццё завода на старой пляцоўцы немагчымае. Калі б да гэтага вываду міністэрства і кіраўнікі прадпрыемства прыйшлі раней, дык аб'ёмы новага будаўніцтва на заводзе былі б іншыя, і ўмовы рэканструкцыі горада былі б лягчэйшыя. Такіх прыкладаў можна прывесці шмат. Але і сказанага дастаткова, каб ацаніць важнасць праблемы.

Ці садзейнічае абмежаванню росту горада вынас з гарадской рысы прадпрыемстваў, шкодных у санітарных адносінах, а таксама прадпрыемстваў і арганізацый, не звязаных з абслугай горада? У горадзе нямала такіх прадпрыемстваў. Напрыклад, гарбарны завод «Бальшавік» і гарбарнаперапрацоўчыя прадпрыемствы. Гэта супярэ-

сці за горад былую балотную станцыю (цяпер яна называецца больш салідна: Эксперыментальнае поле навукова-даследчага Інстытута меліярацыі і воднай гаспадаркі). Гэтыя эксперыментальныя палі, якія калісьці былі за горадам, аказаліся ў цэнтральнай зоне перасячэння важнейшых магістраляў — вуліц Максіма Горкага і Арлоўскай.

Нам даказваюць, што вопыты над тарфянікамі асабліва важна праводзіць менавіта на гэтых палях. І ўсё-такі інтарэсы горадабудаўніцтва не могуць не перамагчы ведамасных падыходаў да размяшчэння арганізацый, якія замінаюць рэканструкцыі. І такіх прыкладаў можна прывесці многа.

Мы ўпаміналі, што ў сталіцы рэспублікі непазбежна развіццё навукі, культуры і мастацтва. Але гэта зусім не азначае, што можна размяшчаць у Мінску ўсе ўстановы гэтага профілю. Напрыклад, рад праектных арганізацый, навукова-даследчых інстытутаў, спецыяльных канструктарскіх бюро могуць з поспехам развівацца на базе новых буйнейшых прамысловых комплексаў у абласных гарадах. Тэндэнцыя аб'яднання навукі, СКБ з буйнымі базавымі прадпрыемствамі — гэта прагрэсіўная тэндэнцыя. Нарэшце, могуць узнікнуць і самастойныя гарадкі навукі, зручна звязаныя са сталіцай, абласнымі гарадамі. Пры ўдакладненні генеральнага плана горада і распрацоўцы перспектыў развіцця Мінска на 2000 год (ім заняты Інстытут «Мінск-

Артыкул першы — у мінулым нумары газеты.

ШТО ПІШУЦЬ ПРА НАС

ДОБРЫМ СЛОВАМ

На 60-годдзе нашага паэта і драматурга Васіля Віткі адгукнуліся добрым словам сябры з-за Буга — польскія літаратары. У люблінскім часопісе «Камэна» змешчан артыкул, у якім даецца характарыстыка творчасці В. Віткі, у прыватнасці, нізкі вершаў, апублікаванай нядаўна ў «Полымі».

«Яго вершы, зладжаныя і гучныя, — гаворыцца ў часопісе, — датычаць, паміж іншым, з'яў прыроды — напрыклад, вясны, дажджу, выспявання збажыны. Паказ гэтых з'яў для паэта не самамэта, яго творчасць прасякнута глыбокім жыццёва-філасофскім роздумам. Па-свойму глядзіць паэт на шчасце, арыгінальна прадстаўляе адвечную тэму праметэізму, па-свойму ўзіраецца ў наш век...

Паэт, закаханы ў традыцыі, разглядае іх вачыма сучаснага чалавека, які застаецца патрыётам свайго краю. Ён апявае сілу слоў, параўноўвае іх з птушкамі, якія адлятаюць і вяртаюцца, з зернем, якое ўзыходзіць, калі пасеяна на добрай глебе. Усёй сваёй істотай ён адчувае патрэбу ў песні, параўноўвае яе з птушынымі спевамі, без якіх у прыродзе было б надта сумна. Асабліва блізкая паэту народная песня. Зрэшты, у яго вершах яна адчуваецца вельмі выразна не толькі ў рытме, але часам і ў мастацкіх сродках. Ён ператварае яе ў гучны і складны верш».

Аўтар артыкула спасылаецца ў сваіх вывадах на эсэ Ул. Юрэвіча, апублікаванае ў «Полымі» з нагоды юбілею В. Віткі.

«ПАЭМА ПРА КРАСУ ЧАЛАВЕЧУЮ»

Так называе аповесць У. Караткевіча «Чазенія» польскі літаратуразнаўца Фларыян Няўважны ў сваёй рэцэнзіі, якая змешчана ў часопісе «Пшыязнь». Фл. Няўважны, добры знаўца нашай літаратуры і шчыры прапагандыст яе ў братняй Польшчы, між іншым, зазначае:

«Аповесць-паэма Караткевіча вырастае да рангу сімвала нялёгкага абавязку чалавечнасці, дабраты, любві... Жыццё паказана ўсебакова, квяцiста, рамантычна, як у легендзе пра ноч пад Івана Купалу...

«Чазенія»—гэта паэма прозай пра сілу жыцця, трываласць дружбы, пра сілу кахання, гуманнасці і праўды, увасобленых не толькі ў вобразах галоўных герояў і іх сяброў, але і ў з'явах прыроды, якая, хто ведае, ці не з'яўляецца тут галоўным героем і крытэрыем паводзін. Чазенія — рэліктавая вярба — гэта сімвал магутнасці жыцця, якое ва ўсёй складанасці і красе звяртаецца да чытача са старонак гэтай хвалюючай, але зусім не сентыментальнай кнігі».

Фларыян Няўважны прапануе выдаць кнігу Караткевіча і ў Польшчы.

ПЕЦЁФІ — ПАБРАЦІМ КУПАЛЫ

Вядомы даследчык беларускай літаратуры і венгера-беларускіх культурных сувязей Дзёрдзь Рада змясціў у газеце «Мадзяр немзет» рэцэнзію на выдадзены ў Мінску зборнік вершаў Шандара Пецёфі «Ліра і меч».

Адзначыўшы папулярнасць венгерскага нацыянальнага паэта ў Савецкім Саюзе, Дз. Рада падрабязна спыняецца на характарыстыцы нашай літаратуры, каб паказаць свайму чытачу тое асяроддзе, у якое ўваходзіць сёння паэзія Пецёфі. Дз. Рада высока ацэньвае творчую працу перакладчыка Міколы Хведаровіча. «На беларускага чытача пераклад павінен зрабіць прыемнае ўражанне... «Абарваны герой» стаў пабрацімам Купалы сваімі ідэямі і вершамі».

праект») удзяляецца значная ўвага разумнаму стрымліванню развіцця такіх арганізацый. Адзін дацэнт, механічна выкарыстоўваючы дадзеныя росту савецкіх гарадоў за апошнія дзесяцігоддзі, паспрабаваў вызначыць колькасць жыхароў у буйных гарадах СССР на 2000 год, у тым ліку і ў Мінску. Паводле яго разлікаў, насельніцтва горада да гэтага тэрміну павінна скласці... чатыры мільёны чалавек (!). Гэта, вядома, бязглуздзіца. Аўтар мяркуе захаванне механічнага прыросту насельніцтва гэтых гарадоў і не ўлічвае скарачэння кадраў у выніку тэхнічнай рэвалюцыі.

Хуткі рост Мінска звязаны з такой дыспрапорцыяй: пры вялікім росце вытворчасці тэмпы жыллёвага і культурна-бытавога будаўніцтва адстаюць. Тэмпы і аб'ёмы будаўніцтва школ, дзіцячых дашкольных устаноў, кінатэатраў не могуць задаволіць.

ЦК КПБ і Савет Міністраў БССР у пастанове «Аб далейшай забудове горада Мінска», прынятай у 1968 годзе, намецілі асноўныя кірункі развіцця асобных галін гарадской гаспадаркі. Нягледзячы на добры плён ажыццяўлення гэтай праграмы, патрэбны яшчэ значныя намаганні для яе поўнай рэалізацыі. Маштабы развіцця асобных галін гарадской гаспадаркі яшчэ недастаткова адлюстраваны ў праектах пяцігадовых планаў некаторых міністэрстваў і ведамстваў.

Варта падкрэсліць, што прадпрыемствы горада не актыўна ўдзельнічаюць у развіцці гарадской гаспадаркі, забеспячэнні сваіх кадраў жыллём, дзіцячымі дашкольнымі ўстановамі.

Вось прыклады. Аўтамабільны і трактарны заводы ў апошнія гады не ўнеслі ні рубля ў развіццё водазабеспячэння горада. На фабрыцы «Камунарка» рэканструкцыя вытворчасці заканчваецца, а будаўніцтва інтэрната для маладых кадраў, дадаткова прынятых на прадпрыемства, толькі прадугледжваецца.

Не сакрэт, што не так даўно горадабудаўнікі-праекціроўшчыкі недаацэньвалі архітэктурных магчымасцей прамысловых прадпрыемстваў. Нярэдка на генеральных планах гарадоў прамысловыя зоны выключаліся з кампазіцыі гарадскога плана. У апошнім генеральным плане Мінска ў гэтых адносінах дасягнуты прагрэс. З'явіліся намёткі архітэктурна-планіровачнай арганізацыі раду прамысловых раёнаў. Аднак трэба прызнаць, што ў гэтым кірунку яшчэ трэба зрабіць нямала.

Каб ацаніць важнасць праблемы, успомнім свой вопыт. Класічны прыклад—выкарыстанне прамысловых будынкаў у фарміраванні архітэктурнай кампазіцыі плошчы імя Якуба Коласа. Карпусы паліграфкамбіната і завода імя Арджанікідзе — актыўныя ўдзельнікі архітэктурнага ансамбля. А гадзіннікавы завод на Ленінскім праспекце!..

Мы практыкуем арганізацыю прамысловых вузлоў у горадзе і прыгараднай зоне на аснове спецыяльна распрацаваных праектаў. Так, напрыклад, фарміруюцца прамвузлы ў паўднёвай частцы горада, у раёне Слуцкай шашы, у Калядзічах, Калодзішчах і іншых.

Якасна новая з'ява ў забудове — арганізацыя буйных комплексных раёнаў, якія спалучаюць у сабе жыллё і месца працы з адзінымі цэнтрамі абслугі. Яны ў бліжэйшы час будуць фарміравацца ў раёне Ракаўскай шашы, Пятроўшчыны, Азярышча.

У Пятроўшчыне намячалася арганізацыя буйнага жылога масіву. Аднак выявілася патрэба размясціць тут рад навучальных, вучэбных і іншых комплексаў. Таму была распрацавана прапанова аб канцэнтрацыі гэтых устаноў у адной частцы праектуемага раёна, на ўсход ад працягу вуліцы Чыгуначнай з арганізацыяй жылля па другі бок гэтай вуліцы. Ужо ў бліжэйшыя гады тут будуць пабудаваны медыцынскі інстытут (які перабіраецца з плошчы Леніна), некалькі рамесных вучылішчаў, клінічная бальніца.

У Азярышчы хутка пачнецца будаўніцтва першых навукова-даследчых устаноў, а потым — жылля. Асаблівасць архітэктурнай арганізацыі гэтага комплекснага раёна ў тым, што жыллё і месца працы—у межах адзінай тэрыторыі.

Важны прамысловы комплекс у спалучэнні з навучальнымі ўстановамі запраектаваны ў Дражні. Тут ужо ўзведзены рад прадпрыемстваў і ў бліжэйшы час пачнецца будаўніцтва новых.

Прымаюцца меры па паляпшэнні аблічча прадпрыемстваў, якія выходзяць на гарадскія магістралі. Так, палепшана забудова раду прадпрыемстваў, якія выходзяць на вуліцу Казлова. У гэтым жа раёне вырашана размясціць новы інжынерны корпус і спецыяльнае канструктарскае бюро завода аўтаматычных ліній. Распрацоўваюцца праектныя прапановы па паляпшэнні забудовы падшыпнікавага завода з боку вуліцы Жданава.

Калі гаворка ідзе аб архітэктурна-планіровачнай арганізацыі буйнага прадпрыемства, маем звычайна справу з адным будаўніком. Іншая справа, калі спатрэбіцца правільна арганізаваць забудову многіх дробных прадпрыемстваў, складаў, баз. Тады трэба вызначыць забудоўшчыка, які ўзначаліў бы праектаванне і будаўніцтва ўсёй зоны. Але забудоўшчыкі часта, як чорт ладану, баяцца гэтай місіі. Так, вельмі многа намаганняў спатрэбілася, каб Міністэрства гандлю БССР згадзілася прызначыць «Белгандальмантаж» галоўным забудоўшчыкам прамысловага вузла па вуліцы Чыгуначнай. Ведамаснасць наносіць шкоду гарадскому будаўніцтву. Трэба выхоўваць грамадзянскае пачуццё адказнасці за аблічча нашай сталіцы ў многіх кіраўнікоў асобных прадпрыемстваў, галін.

Для разумнай архітэктурна-планіровачнай арганізацыі нежылых зон вельмі важна своечасова вызначыць канкрэтныя перспектывы арганізацыі асобных прадпрыемстваў, баз.

Вельмі важна, каб горад мог атрымаць ад Дзяржплана рэспублікі стабільны пералік новых аб'ектаў на пяцігодку, што дазволіла б своечасова і правільна іх размясціць, з улікам комплекснага вырашэння гаспадарчых і горадабудаўнічых патрабаванняў.

Такія некаторыя праблемы развіцця горада ў сувязі з ростам насельніцтва.

СТАЛІЦА!

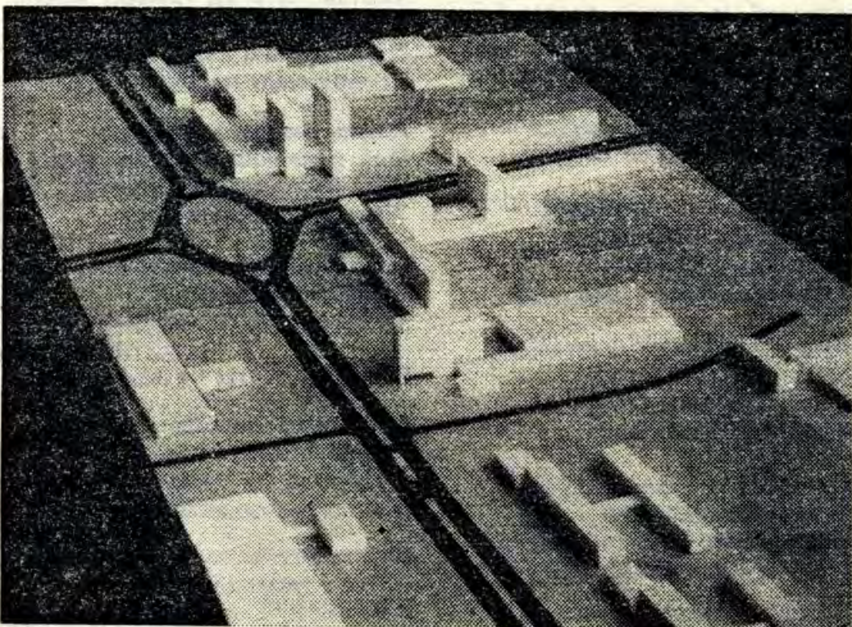

Варыянт забудовы прамысловага раёна Дражня.

З ГІСТОРЫІ НАШАЙ КУЛЬТУРЫ

АНДРЭЙ СНІТКА, КРАЯЗНАЎЦА І ГІСТОРЫК

ЧЫМ ДАЛЕЙ адыходзіць час, тым цяжэй праз дзесяцігоддзі вывучаць людзей, якія маюць заслугі перад беларускай гісторыяй і культурай. Яны тады не лічылі з-за сціпласці, што дайшлі да мэты, але для нас яны цікавыя і тым, што зрабілі. Шмат папрацаваў над зборам і прапагандай старажытных беларускіх каштоўнасцей археограф, археолаг, этнограф, арганізатар музея ў Мінску Андрэй Канстанцінавіч Снітка, які нарадзіўся ў 1866 годзе ў Вільні. Паходзіў ён са знатнага полацкага роду Сніткаў, якія мелі маёнткі ля Глыбокага.

Пасяліўшыся ў бацькавым фальварку Калізберг, Андрэй Канстанцінавіч ажаніўся на Лізавеце Мікітаўне Уласавай, роднай сястры вядомага грамадска-культурнага дзеяча А. М. Уласава, за што меў нараканні з боку мясцовых паноў. Уласавы былі шмат бяднейшымі. Але каб толькі за гэта абураліся. А. Снітка быў шчыры з простымі людзьмі і зблізіўся з імі. На свае сродкі ён адкрыў у Калізбергу школу, а калізбергскі доктар Х. Мэне, па ўказанні гаспадара, бясплатна прымаў хворых, бясплатна даваў лекі. Як толькі «Нашай ніве» спатрэбіліся грошы, Андрэй Канстанцінавіч тут жа прадаў свой маёнтак і выдаў неабходную суму.

З прыемнасцю прыпамінае гэты час і свае знаёмства з Сніткам заслужаная настаўніца школы БССР К. І. Міланові: «Андрэй Канстанцінавіч быў вельмі дабрадушны. Здараецца пажар, і ён сам спяшаецца тушыць, суцяшае людзей не гараваць, бо лесу колькі трэба дасць. Неяк праязджаў Снітка міма нашай беднай сялянскай хаты. Зайшоў папрасіць у маёй маці кубак малака. Яна наліла яму цэлую конаўку. Ён выпіў, падзякаваў і тут жа сунуў у руку пяцірублёўку. Маці ў адказ пацалавала яму руку. Андрэй Канстанцінавіч вінавата ўсміхнуўся, сам узяў яе руку і пацалаваў, шчыра дзякуючы за ветлівасць. Такім яго ведалі ўсе».

Кола знаёмых А. К. Сніткі было вялікім і цікавым. У Калізбергскіх пенатах бываў вядомы лінгвіст акадэмік А. А. Шахматаў. Сюды ён прыязджаў з фанографам, запісваў беларускія песні, байкі, прымаўкі альбо проста гутарковую мову-дыялекты. Беларускі даследчык быў частым госцем на пецярбургскай кватэры А. Шахматава. Дружылі да самай смерці.

Зімой Андрэй Канстанцінавіч разам з сям'ёй жыў у Мінску. Сталымі наведвальнікамі яго дома былі этнограф Сербаў, кампазітары Рагоўскі і Кашын, археолаг Татур. Тут бываў паэт Янка Лучына. Але ўсё ж самымі цікавымі калізбергскія вечары былі, калі прыязджаў Аляксандр Мікітавіч Уласаў, Ядвігін Ш., хімік Арсен Канчэўскі, нашанівец Шпакоўскі, сястра Кацярына са сваім мужам, гісторыкам і паэтам. Заўсёды збіраўся маленькі хор ці аркестр (піяніна, фісгармонія, віяланчэль, скрыпкі і флейта).

— Калі не было музыкі, то адзін хто-небудзь чытаў услых, астатнія малявалі, ляпілі, вышывалі, — успамінае дачка А. К. Сніткі Вера Андрэеўна.

У Калізбергу застаўся прыгожы летні тэатр. У пазнейшы час тут ставілі п'есы вандроўныя артысты. На яго сцэне, акружанай зелянінаю, ішла пастаноўка купалаўскай «Паўлінкі». Тут жа выконвалася песня на словы Янкі Купалы «А хто там ідзе?». Урэшце, гэта той самы Калізберг, які арандавалі Рамаsuccessfully Рамаяноўскія, дзе ў 1919 годзе спыняўся Янка Купала, і гэта назва засталася пад некалькімі вершамі паэта. Цяпер ад былога фальварка — толькі сляды ў адным кіламетры на ўсход ад Радашковічаў.

Андрэя Канстанцінавіча Снітку даўно цікавілі беларускія старажытнасці. Ён уважліва прыглядаўся да археалагічных помнікаў, збіраў матэрыялы этнаграфіі, думаў пра беларускі музей, які б затрымаў тыя каштоўнасці, што разыходзіліся па музеях Масквы, Пецярбурга, Варшавы, Тверы. Аднак для афіцыйнага адкрыцця музея патрабавалася санкцыя мінскага губернатара, які дазволу не даў. Адзіным выйсцем стала вывесіць шыльду царкоўнага гісторыка-археалагічнага музея. Стварыўся арганізацыйны камітэт. Першым старшынёй быў абраны нехта М. Былоў, які ў хуткім часе памёр. Пасля яго камітэт і музей узначаліў А. Снітка. Хоць у склад камітэта ўваходзілі Д. Скрынчанка, А. Паноў, Л. Смародскі, асноўную работу па зборы экспанатаў вёў Снітка, да таго ж на яго леглі клопаты аб памяшканні. Архірэй згадзіўся адвесці пад музей толькі дзве келлі ў доме, што знаходзіўся на месцы сучаснага Дома афіцэраў, але потым аддаў для музея мураваныя канюшні, вокны якіх выходзілі на Пафорную (сёння — гэта вуліца імя Карла Маркса). Такая неўладкаванасць і цеснята вымагалі ўсю падрыхтоўчую работу весці ў доме Сніткі па вуліцы Вясёлай, 9 (зараз Першамайская). Тут праходзілі сходы археалагічнага таварыства, чыталіся даклады, ставіліся канцэрты.

У цёмным з нізкай столлю музеі было вельмі нязручна і няўтульна. Наведвальнікі прыходзілі толькі ў нядзелю. Дроў архірэй даваў мала. У музеі часцей за ўсё знаходзілася Лізавета Мікітаўна і дачка Вера, якія не толькі палілі печ, але даглядалі за экспанатамі, складалі каталогі. Сам Снітка знаходзіўся ў музеі ад пятніцы да панядзелка, астатні час быў заняты пошукамі новых экспанатаў. Шмат увагі аддаваў архівам цэркваў і манастыроў, выяўляючы там беларускія старадрукі, займаўся раскопкамі, асабліва на Палессі. Ён адшукаў саркафаг у Тураве, вёў раскопкі ў Крывічах (ля ст. Радашковічы), ля Рагавы, Неманіцы, Барысава, Пінска. Частку сваёй калекцыі Снітку яшчэ пры жыцці перадаў аматар археалогіі Г. Х. Татур. Калекцыя Татура, які меў прыватны музей у Мінску, ацэньвалася ў 200.000 рублёў. У гэтай калекцыі была унікальнейшая бібліятэка.

У 1911 годзе пры музеі Снітка стварыў этнаграфічны аддзел, куды ўвайшлі зборы Ісака Абрамавіча Сербава, улюбёнага ў беларускую песню. Нястомны шукальнік узораў беларускага адзення, Сербаў аднойчы паехаў на Палессе зрабіць здымкі для музея і для сваёй кнігі. Некалькі тыдняў пайшло на здымкі, асабліва на падбор матэрыялаў. На зваротным шляху Сербаў паспрачаўся з праваднікамі цягніка, якія ў помсту скінулі з паліцы яго карзіну з шклянымі негатывамі, і яны ўсе пабіліся. Але Сербаў павярнуў назад, зноў пайшоў па тых жа дарогах Палесся і прывёз у Мінск шмат фатаграфій беларусаў у нацыянальных касцюмах, запісаных песень, частку якіх Кашын гарманізаваў. У хуткім часе ў доме Сніткі адбыўся сапраўдны канцэрт, у праграме якога былі толькі песні Сербава. Саліраваў тэнар Жудрах. Пасля хору была лекцыя Сербава аб беларускай песні. У канцы выступіў Снітка, які падкрэсліў значэнне беларускай песні.

Снітка надоўга засеў за вывучэнне архіваў цэркваў і манастыроў Случчыны для напісання вялікай работы па гісторыі Слуцкага княства. Ездзіў у розныя бібліятэкі для збору матэрыялаў. Ён апісаў рукапісы і старадрукі ў Слуцкім манастыры, у чым яму дапамог акадэмік Шахматаў. У прадмове да кнігі даецца гісторыя першай саборнай царквы ў Слуцку, якая закладзена ў 1404 годзе Анастасіяй Альковнай. Потым на гэтым месцы была закладзена другая царква, якая згарэла ў 1702 годзе. Далей самым падрабязным чынам ідзе апісанне. Напрыклад: «Загаловак, прадмова Феафілакта Балгарскага і сам тэкст евангелія ад Мацвея. Перад тэкстам выдатная, шырокая застаўка, якая распісана золатам і акварэльнымі фарбамі. Загалоўная літара расквечана. На першай старонцы ўсе кропкі золатам. Застаўкі раскошныя...» Такое апісанне дае магчымасць сённяшнім вучоным уявіць тую бібліятэку, тыя кнігі. А кніг у Слуцку было шмат і вельмі каштоўных. Напрыклад, евангелле Мсціслаўца, друкаванае ў Мамонічаў у 1575 годзе; павучанні на «западно-русском наречии» пад загалоўкам «Агародак», кнігі з Віленскай, Львоўскай, Маскоўскай і іншых друкарняў.

Так Андрэй Канстанцінавіч Снітка падыходзіў да напісання капітальнай навуковай работы «Гісторыя Слуцкага княства», якую ён завяршыў да пачатку імперыялістычнай вайны, але выдаць не паспеў. Будучы ў бежанстве ў Глухаве Чарнігаўскай губерні, ён перабраў мясцовыя архівы, дарэчы таксама не пустыя для беларускай гісторыі. Здароўе канчаткова падарвалася і ён памёр у 1920 годзе.

Работу А. К. Сніткі доўга трымалі ў сваім сямейным архіве жонка і дачка. Пазней работа паступіла ў архіў Акадэміі навук БССР, дзе і зараз знаходзіцца. Ці не пара хоць часткова апублікаваць яе? Дарэчы, работу Сніткі высока цаніў Еўдакім Раманаў.

Шматгадовая праца гісторыка і краязнаўцы Сніткі заслугоўвае ўвагі.

Генадзь КАХАНОЎСКІ.
г. Маладзечна.

ДЛЯ ГАСЦЕЙ БРЭСТА

Да адкрыцця першай чаргі Брэсцкага мемарыяльнага комплексу творчая студыя «Фота і жыццё» Саюза журналістаў БССР выпусціла схему-даведнік. На карце пазначаны памятныя месцы баёў на Цэнтральным востраве і Кобрынскім умацаванні крэпасці, а таксама Галоўны ўваход, штык-абеліск, скульптурная кампазіцыя «Смага», галоўны манумент і іншыя дэталі мемарыялу.

У даведніку коратка расказваецца аб гераічнай абароне крэпасці, на змешчаных тут фатаграфіях паказаны Холмскія і Цярэспальскія вароты кальцавой казармы, Усходні форт, бастыёны на Цэнтральным востраве.

Гэта маляўнічае выданне выпушчана тыражом 420 тысяч экземпляраў.

Вялікага сына маленькага аварскага народа ведае, бадай, увесь свет.

Мудрыя, вясёлыя, сумленныя і страсныя вершы Расула Гамзатава гучаць на розных мовах, на розных мацерыках.

У 1972 годзе ў выдавецтве «Беларусь» выйдзе кніга Расула Гамзатава «Высокія зоры», адзначаная Ленінскай прэміяй. Над перакладамі працуюць многія беларускія паэты.

І мне пашчасціла прыемна пакутаваць над кожным радком і словам, радавацца, калі ўдавалася на мове Купалы перадаць думкі і пачуцці выдатнага паэта сучаснасці.

Я імкнуўся зберагчы сэнс, натуральнае гучанне кожнага радка, перакласці так, каб не адчувалася, што гэта пераклад. Наколькі гэта ўдалося, мяркуйце самі, дарагія чытачы.

Сяргей ГРАХОЎСКІ.

Расул ГАМЗАТАЎ

РОДНАЯ МОВА

Я ўспамінаю дзіўны сон
старанна.
Прыснілася мне сёння смерць
мая.
Пад спёкаю ў даліне Дагестана
Свінцом прабіты ледзьве
дыхаў я.

Звініць рака, бяжыць да
акіяну.
Забыты і сябрамі, і раднёй,
Я на зямлі радзімы
распластаны
Ляжу, пакуль не стану сам
зямлёй.

Смяротны холад засціла вочы,
Ніхто мяне не чуе, як знарок,
У вышыні сівы арол клякоча,
І стогнуць лані дзесь
непадалёк.

І каб паплакаць над магілай
ранняй,
Якую не ўдалося абысці,
Няма ні роднай маці, ні
каханай,
І нават простай плачкі не
знайсці.

Так я канаў ад болю і бяссілля,
Але прайшло раптоўна
забыццё,
Бо побач па-аварску гаварылі,
На мове роднай мне на ўсё
жыццё.

Пад спёкаю ў даліне
Дагестана
Я паміраў, а тут удвох вялі
Гаворку пра якогасьці Гасана,
Пра хітрыкі якогасьці Алі.

Услухваюся ў кожны гук і
слова,
І ажываю, як ад дзіўных чар,
І разумею, што ўратуе мова,
А не вучоны доктар ці знахар.

Кагосьці, мабыць, ад бяды
суровай
Чужая мова лечыць напавер,
Калі ж мая загіне заўтра мова,
Дык я гатоў памерці хоць
цяпер.

Я за яе заўжды душой хварэю,
Хай кажуць — наша мова не
ў цане,
Хай не гучыць яна на асамблеі,
Але была і будзе роднай мне.

Каб зразумець Махмуда,
супляменнік
Няўжо чытаць павінен
пераклад?
Няўжо і я апошні той
пісьменнік,
Што піша вершы на аварскі
лад?

Люблю жыццё, люблю я ўсю
планету,
Куточак кожны, а найбольш
сваю
Краіну неабсяжную Саветаў
І па-аварску пра яе пяю.

Яна заўжды ў маёй душы і ў
сэрцы —
Ад Брэста да Камчацкіх
бальшакоў,
Я ўсюды за яе гатоў памерці,
А пахавайце на зямлі бацькоў.

Каб на магіле блізка ад аула,
Каля майго аварскага гнязда,
Успаміналі земляк Расула,
Наступніка Гамзата, што з Цада.

АДКАЗ НА ТВОЙ ЛІСТ

Сягоння твой ліст атрымаў я па
пошце.
На схіле Цадзінскім, дзе мяккія
травы,
Ляжу і чытаю,
так весела штосьці,
Бо шчыра кахаеш, бо зычыш
мне славы.

Ты хочаш імя маё бачыць
нязменна
На першых старонках газет
і плакатаў,
Каб дыктар вяшчаў, каб афішы
на сценах
Заўсёды крычалі, што аўтар
Гамзатаў.

Мая дарагая,
мне трэба не многа:
Быць роўным з усімі, з кім
побач жыву,
Каб дыхаць паветрам,
каб ты без трывогі
Туліла сівую маю галаву.

Не юныя мы і яшчэ не старыя,
Папрокі, што мне пасылаеш
сярдзіта,
Ламаюць засекі, дзе з даўняй
пары я
Усе нашы надзеі хаваю, як
жыта.

Ну чым жа я лепшы за мудрых
і сталых
Сваіх землякоў, што завуцца
сяляне,
За тых, што праклалі дарогі у
скалах,
За сівых дзядоў на старым
гадэкане?

Ну чым жа я лепшы за
незнакамітых
Сяброў, што запісаны на
абелісках,
На стылых каменнях, на
трэснутых плітах
І ў сэрцах пакінутых родных
і блізкіх?

Я марыў пра славу,
здаецца, учора,
А сёння аж сорам самому
прызнацца,
Бо што яна — слава?
Вяроўка над прорвай,
Што вытрымаць можа, а можа
парвацца.

Чаго ж я жадаю? Работы да
зморы,
Каб рукі мае не павіслі
ў бяссіллі.
А слава? Хай славяцца гэтыя
горы,
Што нас гадавалі, што нас
узрасцілі.

Калі ж я аднойчы забудуся
вельмі,
О людзі, мяне штурханіце пад
бокі,
Спыніце, нібы хлапчука на
вяселлі,
Што выбег наперад,
пайшоўшы у скокі.

●

У чорных зайздроснікаў
шустрыя служкі,
А зайздрасць сумленных нідзе
не міне,
І служкі табе нашапталі на
вушка
Агідныя плёткі і ўсё пра мяне.

Яны у паклёпах не ведаюць
стомы,
І праўдай часамі здаецца
хлусня.
Таму і глядзіш, быццам я
незнаёмы,
Няпрошаны госць, што з'явіўся
да дня.

Ты кніжку гартаеш у змрочным
адчаі,
Нібы мне гаворыш, твой
вырваўся конь.
Калі ж табе выпіць захочацца
чаю,
Сам чайнік вазьмі і пастаў на
агонь.

Мае падарункі ляжаць без
увагі,
Так сумна ад ветру парыпвае
плот,
І толькі гасцінны і поўны павагі
Мяне заўважае расчулены кот.

Ступіў за парог я,
сабака калматы
Ад радасці брэша і круціць
хвастом,
А я, нібы той без віны вінаваты,
Пакінуў аблытаны плёткамі
дом.

Хіба ж не злачынства вось гэтак
сурова
Бязвінных калечыць атрутаю
слоў?
Няхай захлынецца ілжывае
слова
І вернецца радасць у дом наш
ізноў.

У АХВАХУ

СЯБРУ—МУСЕ МАГАМЕДАВУ

Як толькі сэрца зноў заные,
Давай паедзем у Ахвах,
Праверым мы, ці маладыя,
Ці адгулялі ў жаніхах.

Юнацтва ўспомнім у Ахваху
І зноў,
як некалі даўно,
Закіне кожны з нас папаху
Адной дзяўчыне у акно.
Даведаемся не без страху,
Каго яна кахае з нас:
Чыю далоў шпурне папаху,
Таму дамоў вяртацца час.

...Я ўспамінаю змрок вясновы
І месячныя вечары,
І пра каханую размовы
З хлапцамі на чужым двары.

Тады, яшчэ зусім бязвусы,
Як толькі забурліла кроў,
Я ўсё на дыбачках цягнуўся
Да большых за сябе сяброў.

Як, апынуўшыся з хлапцамі
Пад вечар у адным двары,
Мы выглядалі малайцамі,
Да гэтай помніцца пары.

Лістота з ветрыкам шаптала,
І месяц усміхаўся мне,
Прыціхлі ўсе, як заспявала
Гаранка, седзячы ў акне.

Пра сонца і пра зоры ліўся
І пра каханага той спеў,
Каб толькі любы не спазніўся,
Каб іншых перагнаць паспеў.

Што сэрца трапятала птахам,
Было і ў поцемках відно.

Мал. А. САПЕТКІ.

А хлопцы скінулі папахі
І кожны цэліўся ў акно.

Ад хвалявання ледзь не
стыну—
Цягну шчаслівы свой білет
І, быццам роўны,
кепку кінуў
Я за папахамі услед.

Здалося, гаснуць зорак свечкі,
Здалося, валіцца страха,
Калі папахі, як авечкі
У двор ляцелі з катуха.

І кепка з казырком зламаным
Упала недзе за кусты,
Яе знайшоўшы пад парканам,
Я зразумеў — білет пусты.

А дзеўчына ад спачування
Сказала:
— Хлопчык, слёз не зводзь,
Прыйшоў ты рана на спатканне,
Як падрасцеш, тады прыходзь.

Ад крыўды я дрыжаў і страху,
З двара ўцякаючы праз бэз,
А нехта па сваю папаху
У акно расчыненае лез.

Прайшлі гады, мінула гора,
Змялелі рэчкі на вірах,
Я праз гады, нібы праз горы,
Ізноў прыехаў у Ахвах.

Нявесты,
дзе вы, дарагія,
Ці помніце сяброў былых?
Са мной хлапцы былі другія
І я старэйшы быў за іх.

Усё, як калісь засталося,
І месяц усміхаўся мне,
І на пачатку мне здалося —
Дзяўчына тая ж у акне.

Калі ж з папахамі з аўчыны
Пастала можа дзесяць душ,
Закінуў у акно дзяўчыны
І я свой модны капялюш.

Хлапцы, што ад трывогі млелі,
Апамяталіся, калі
З акна папахі паляцелі
І хмару пылу паднялі.

Амаль пад самыя вароты
Мой капялюш упаў на дол,
Нібы наскрозь прабіты шротам
З вяршыні горнае арол.

І дзеўчына ад спачування
З папрокамі сказала зноў:
— Прыйшоў ты позна на
спатканне,
Чаму раней ты не прыйшоў?

Быў вечар, як тады, харошы,
І зоры бачылі, і лес,
Як хлопец, за мяне малодшы,
У акно расчыненае лез.

Заўжды спяшаюся старанна,
Бо не спяшацца не магу,
Але прыйду то вельмі рана,
То надта позна прыбягу.

СУМЛЕННЕ КІТАЙСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

25 верасня спаўняецца дзевяноста гадоў з дня нараджэння вялікага кітайскага пісьменніка - гуманіста, заснавальніка рэалізму ў сучаснай кітайскай літаратуры і мастацтве Лу Сіня (1881—1936 гг.). Савецкі народ высока цэніць творчую спадчыну гэтага цудоўнага мастака.

Лу Сінь адкрыў новую эру ў развіцці кітайскай літаратуры, узбагаціў яе рэалістычныя традыцыі, абнавіў форму і мастацкія прыёмы, стварыў жанр баявой публіцыстыкі, заклаў асновы новай кітайскай літаратурнай мовы. Веды і талент Лу Сіня былі да канца аддадзены барацьбе за баявую літаратуру, заклікаiную актыўна служыць пераўтварэнню грамадства, барацьбе супраць апалітычнага мастацтва, за высокае майстэрства, супраць рамесніцтва, фармалізму і эпігонства.

Сваю творчасць, дзейнасць і барацьбу вялікі пісьменнік прысвяціў інтарэсам працоўных. Выкрываў рабалепства, хлусню, абрушваў агонь сатыры на гамінданаўскіх рэакцыянераў, мілітарыстаў, іх заакіянскіх гаспадароў, каб дапамагчы рэвалюцыйным масам, якія змагаюцца за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне. Ён выступаў за рэформу пісьменнасці, імкнучыся адкрыць працоўным Кітая, якія гібелі ў непісьменнасці і цемнаце, доступ да скарбаў культуры, актыўна распаўсюджваў у Кітаі лепшыя творы прагрэсіўнай літаратуры і мастацтва свету.

Але савецкія людзі ведаюць Лу Сіня не толькі як выдатнага майстра мастацкага слова. Ён дарагі ім і як інтэрнацыяналіст, сапраўдны друг савецкага народа. Лу Сінь імкнуўся як мага больш поўна і глыбока пазнаёміць сваіх суайчыннікаў з рускай і савецкай літаратурамі. Савецкую літаратуру ён называў «настаўнікам і другам» кітайскага народа, таму што яна «выступае ў імя чалавека», «нясе яму агонь і святло». Прапагандуючы савецкую літаратуру, заклікаў кітайскіх пісьменнікаў «браць узоры ў тых, хто пайшоў наперад раней», бо «ў імкненні людзей да святла няма іншага шляху». Па яго ініцыятыве былі апублікаваны на кітайскай мове творы Л. Талстога, М. Гогаля, М. Горкага, М. Шолахава, А. Серафімовіча, А. Фадзеева, венгерскага пісьменніка Пецёфі, балгарскага пісьменніка Вазава і іншых.

Да 1966 года творы вялікага кітайскага пісьменніка выдаваліся на яго радзіме масавымі тыражамі. Але калі запалыхала полымя так званай «культурнай рэвалюцыі», кнігі Лу Сіня, як і кнігі іншых сапраўдных майстроў літаратуры, аказаліся пад найстражэйшай забаронай. Праўда, улічваючы велізарную любоў у Кітаі да Лу Сіня, афіцыйная прапаганда спрабавала запэўніць, што дражыць спадчынай славутага нацыянальнага мастака. Не грэбуючы скажэннямі і фальсіфікацыяй, яна нават паказвала Лу Сіня «прапагандыстам ідэй Мао Цзэ-дуна».

Абвергнуць усю гэту хлусню няцяжка. Калі б Лу Сінь сапраўды прытрымліваўся «лініі Мао Цзэ-дуна», яго кнігі не былі б цалкам забаронены ў Кітаі нашых дзён. А гэта ж менавіта так і ад гэтага факта нікуды не пойдзеш, як бы там ні выкручвалася пекінская прапаганда. Больш таго, пад рознымі дэмагагічнымі маркамі зняты з экрана ўсе кінафільмы, створаныя па творах Лу Сіня. Забаронены да паказу і біяграфічны кінафільм «Жыццё Лу Сіня».

Усё свядомае жыццё Лу Сінь змагаўся за шчаслівую будучыню свайго народа. Рэальнае ажыццяўленне гэтай мэты ён бачыў у дружбе з краінай Леніна — Савецкім Саюзам.

Савецкая грамадскасць шырока адзначае юбілей Лу Сіня. Творы вялікага кітайскага пісьменніка неаднаразова выдаваліся на мовах многіх народаў Савецкай краіны. Першым творам Лу Сіня, перакладзеным на рускую мову, была яго цудоўная аповесць «Сапраўдная гісторыя А-К'ю», выдадзеная ў Маскве і Ленінградзе ў 1929 годзе. За ёй пайшлі зборнікі апавяданняў «Кліч», «Блуканні», вершаваныя зборнікі. З таго часу ў СССР перакладзены амаль усе кнігі Лу Сіня, масавым тыражом выпушчаны збор твораў пісьменніка. Зусім нядаўна ў выдавецтве «Художественная литература» выйшаў том празаічных твораў Лу Сіня ў серыі «Сусветная проза», прысвечаны 90-годдзю з дня нараджэння пісьменніка. За апошні час у СССР выдадзены чатыры фундаментальныя манаграфічныя даследаванні пра выдатнага кітайскага мастака слова.

Усёй сваёй творчасцю — прозай і рэвалюцыйнай публіцыстыкай — Лу Сінь увайшоў у культурнае жыццё чалавецтва. Пісьменнік велізарнага таленту і абаяння, ён блізкі многім народам свету.

Яго творы чытаюцца ў нашы дні ва ўсіх кутках зямнога шара, і толькі ў яго на радзіме, у Кітаі, яны забаронены...

Ён быў мастак глыбока нацыянальны і ў той жа час інтэрнацыянальны. Менавіта таму яго творчасць належыць усяму чалавецтву.

Міхаіл ЦЯПЛІЦКІ,
кандыдат філалагічных навук. (АДН).

Выступаюць мараўскія настаўнікі. Фота Ул. КРУКА.

ПЕСНЯЙ—ДА СЭРЦА, СЭРЦАМ—ДА РАДЗІМЫ

Гэты старадаўні дэвіз спевакоў Чэхаславакіі, дзе традыцыі ўсенароднай павагі да музыкі і спеваў сягаюць у далёкую мінуўшчыну, нагадаўся нам на канцэрце Акадэмічнага хору мараўскіх настаўнікаў, які адбыўся ў канцэртнай зале Дзяржаўнай філармоніі. Перад слухачамі сталіцы выступаў не зусім звычайны калектыў. Перш за ўсё прыемна ўражае тое, што хор мае сваю працяглую і слаўную гісторыю — ён быў створаны ў 1903 годзе прафесарам Фердынадам Вахам і даволі хутка заслужыў прызнанне—ужо ў 1908 годзе даў першыя канцэрты за мяжой.

Хор — чыста самадзейны, у ім спяваюць настаўнікі пачатковых і сярэдніх школ, выкладчыкі тэхнікумаў і універсітэтаў. Свайму любімаму мастацтву яны прысвячаюць толькі вольны ад заняткаў час. Паступіць у хор, аднак, не надта лёгка — патрабаванні вельмі высокія. Трэба здаць тры экзамены — уступны, рэпертуарны і самы складаны—на права называцца членам калектыву. Затое той, хто прайшоў гэтыя выпрабаванні, часта сам становіцца кіраўніком іншага харавога калектыву, перадаючы эстафету прапаганды мастацтва далей і далей.

За час свайго існавання хор даў больш 1600 канцэртаў—у Чэхаславакіі і амаль ва ўсіх сталіцах і буйных гарадах Еўропы. У 1948 годзе хору прысуджаецца першая прэмія на музычным конкурсе ў Ланголене (Англія), у 1954 годзе — залаты медаль на фестывалі ў Вартбургу (ГДР), праз год — першая прэмія на Дзяржаўным конкурсе па катэгорыі мужчынскіх хораў і першы прыз на Міжнародным музычным фестывалі ў Парыжы. Урад ЧССР узнагародзіў хор мараўскіх настаўнікаў ордэнам Працы і прысудзіў яму дзве прэміі — Пятра Безруча і Дзяржаўную.

Хор пад кіраўніцтвам Антаніна Тучапскага выканаў перад беларускімі слухачамі творы Б. Сметаны, К. Бендля, К. Орфа, Л. Яначака, А. Дворжака, Б. Марціну, Д. Шастаковіча, А. Мойзеса, П. Чайкоўскага, Э. Суханя і інш.

Нам удалося пагаварыць з самым старым і самым маладым членамі калектыву. Раймунду Шчімплу 65 год, з іх 45 ён аддаў хору; Здэнеку Новаку — 24, толькі паўтара года ён у хоры, яшчэ нават не ўсе экзамены здаў. Але абодва з аднолькавым замілаваннем гавораць пра родную песню, якая паланіла іх з дзяцінства.

Пытаемся пра ўражанні ад горада і чуем захопленыя адказы: «надзвычайны цёплы прыём», «горад за такі кароткі час устаў з руін, але выгляд у яго сучасны, еўрапейскі», «прыгожыя вуліцы», «акустыка ў канцэртнай зале цудоўная».

Пасля канцэрта адбылася хвалюючая сустрэча гасцей з артыстамі Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР. Гучалі беларускія і чэшскія песні — такія блізкія і падобныя, як нашы мовы. Хіба патрэбен перакладчык, каб тлумачыць, дзе «жартоўная песня», дзе «жэртаўні пісэнь»?

Пасля сустрэчы мы папрасілі галоўнага дырыжора нашай капэлы Ул. Раговіча падзяліцца ўражаннямі ад канцэрта гасцей.

— Няма ніякага сумнення, — сказаў ён, — што перад намі выступаў калектыў сусветнага класа. Узровень яго майстэрства — зусім прафесійны. Асабліва трэба адзначыць яркую музычнасць, выразнасць рытмічнага малюнка, майстэрства ўвасаблення мастацкага вобраза, мяккае піянісіма. Артысты спяваюць свабодна і лёгка, можна падумаць, што яны імправізуюць на сцэне. Гармонія галасоў.—выключная.

Хор мараўскіх настаўнікаў выступіў у гэты ж дзень перад рабочымі завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі і наведаў мемарыяльны комплекс «Хатынь». Над магіламі нашых землякоў, закатаваных гітлераўцамі, чэшскія спевакі выканалі гімн працы сялян і іх пакутам «Араты» П. Б. Фёрстэра.

А. МАЖЭЙКА.

«Я ВАС БЯЗМЕЖНА ЛЮБЛЮ...»

ДЖАЗ ДЗЮКА ЭЛІНГТОНА Ў МІНСКУ

Больш як шэсць дзесяткаў гадоў налічвае гісторыя гэтай своеасаблівай з'явы музычнай культуры Злучаных Штатаў Амерыкі, але і цяпер няма адназначнага адказу на пытанне: што ж такое джаз?

Нарадзіўся джаз у негрыцянскіх кварталах Нью-Арлеана і маланкава заваяваў сімпатыі слухачоў сваёй незвычайнай маляўнічасцю і магутнасцю гучання, характэрнай пульсіруючай рытмікай пры параўнальна невялікай колькасці ўдзельнікаў (5—7 чалавек). Цікава, што ўпершыню вялікую папулярнасць негрыцянскія джазбанды атрымалі ў Еўропе і ўжо потым трыумфальна перасеклі Атлантыку.

З часам атрымалі права на жыццё вялікія па складзе выканаўцаў аркеетры. Фарміраваўся новы стыль — «свінг». Гэты тэрмін уключае ў сябе не толькі склад аркестра (5 саксафонаў, 4 трубы, 4 трамбоны і рытм-групу), але і своеасаблівую манеру выканання. «Свінг» пацягнуў за сабой новы прынцып аранжыроўкі і аркестроўкі.

Буйнейшымі прадстаўнікамі новага стылю сталі аркестры Бені Гудмена, які некалькі гадоў назад гастраляваў у Савецкім Саюзе, Глена Мілера, Дзюка Элінгтона і інш.

Квінтэсенцыяй плыняў і напрамкаў джаза вялікіх аркестраў 20-х гадоў становіцца творчасць Дзюка Элінгтона, якая ўвабрала ў сябе ўсе важнейшыя дасягненні мастацтва джаза.

Упершыню шырокая вядомасць прыйшла да яго ў Нью-Йорку, куды Дзюк Элінгтон прыехаў у 1927 годзе са сваім аркестрам як кампазітар і дырыжор. У джазе да Элінгтона на чале аркестра стаяў саліст-інструменталіст.

Важным новаўвядзеннем у аркестры стаў прынцып імправізацыі. Дзюк Элінгтон развіў і давёў да бліскучай дасканаласці імправізацыю цэлых груп аркестра, а часта і ўсяго ансамбля. Роўных у гэтым яму няма і дасюль. У аркестр падбіраюцца музыканты самай высокай кваліфікацыі. Калектыў славіцца такімі музыкантамі, як трубач К. Вільямс, тэнаравы саксафон К. Лэндсфіл, ударнік «маленькі» Джонс і інш.

Творчасць Дзюка Элінгтона ўключае ў сябе больш дзвюх тысяч кампазіцый і стаіць у адным радзе з творчасцю славутых амерыканскіх кампазітараў А. Копленда, Л. Бернстайна, Д. Гершвіна...

Што ж самае характэрнае ў яго музыцы?

Раўнавага імправізацыі і жорсткага каркаса формы. Крыштальнасць гучання ў рамках блюзавых танальнасцей — найбольш характэрных для стылю «свінг». Багацце тэмбравага каларыту розных інструментаў.

Фантастычная паліфанія!

Але галоўнае для Д. Элінгтона змест — настрой, думкі мастака.

21 верасня аркестр даў свой першы канцэрт у Палацы спорту ў Мінску.

Горача прыняты публікай, Д. Элінгтон шчодра знаёміў мінчан са сваёй творчасцю і дзецішчам жыцця — сваім аркестрам.

У канцэрце былі цудоўна выкананы такія буйныя творы, як «Гарлемскае рэха» і славутая «Нью-арлеанская сюіта»,

На гэтым здымку Ул. Крука вы бачыце выступленне артыстаў джазавага аркестра пад кіраўніцтвам Дзюка Элінгтона.

фантазія «Самая цудоўная афрыканка», напісаная для фестываля ў Дакары ў 1966 годзе,—гэта было першае падарожжа Элінгтона ў Афрыку. Прагучалі яго папулярныя п'есы: «Караван», «Флейта», «Сентыментальны настрой» і многія іншыя.

Дзівоснае ўражанне пакідае сямідзесяцідвухгадовы кампазітар, які зараджае сваім іскрамётным тэмпераментам музыкантаў.

Доўга не адпускалі слухачы «герцага джаза», і ва ўзнагароду пачулі сімвалічны «гімн» аркестра—«Экспрэс» Дзюка Элінгтона і яго словы, сказаныя па-руску: «Я вас бязмежна люблю!»

Хочацца, каб ніці дружбы, якія працягваюць праз акіян музыканты, кампазітары, дзеячы культуры і мастацтва СССР і ЗША, рабіліся ўсё больш трывалымі і шматлікімі. Такія сувязі даюць магчымасць лепш пазнаць адзін аднаго.

В. ДАНІЛАЎ.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

НОВЫ АЎТОГРАФ М. НЯКРАСАВА

(Знойдзены не І. Андронікавым)

Аднойчы летнім вечарам
На паркавай дарожаньцы
Гулі адстаўнікі.
Дырэктар парка Чавускі
Па просьбе Шарахоўскага
Сабраў свой паркактыў,
Каб калектыўным розумам
Дайсці да поўнай яснасці,
Каму з шаноўных крытыкаў,
Жывецца лепш за ўсіх.
Адзін сказаў: Бярозкіну,
Другі сказаў: Юрэвічу.
А трэці зашумеў,
Што на крытычным попрышчы
Як сыр у масле свежанькім
Качаецца Бур'ян.
Ніхто не верыў Гурскаму,
Калі ён Адамовіча
На першы сунуў план.
Далі адпор і Карпаву,
Калі ён, не падумаўшы
Бурносава назваў.
Пікейнай камізэлькаю
Пакляўся перад публікай
Адзін з адстаўнікоў,
Што самым шчасным крытыкам
З часоў Адама з Еваю
З'яўляецца Клышко.
Спрачаліся б да раніцы,
Ды нехта прапазіцыю
Разумную падаў:
Паслухаць тых жа крытыкаў
І разам з імі высветліць,
Хто лепш за ўсіх жыве.

Бярозкін дэлегацыю
Сустрэў не дужа ветліва:
— Адкуль такі кагал!
Але гасцям няпрошаным
На іх пытанне важнае
Згадзіўся даць адказ:
— Вы не зайздросьце крытыкам
І хлебу іх нялёгкаму,
Іх творчаму жыццю.
Пахваліш, скажам, генія,
А кандыдат у геніі
Праходу не дае:
— Чаму вы, Саламонавіч,
Як бог, няроўна дзеліце,
Не хваліце мяне!
Ідзеш насустрач гэтаму,
Залічваеш у геніі,
А там шуміць другі...
Сустрэнешся з халтураю
І скажаш праўду чыстую —
Натацыі чакай.
Я раю ўсім таварышам:
— Пішыце пра нябожчыкаў,
Пра творы старадаўнія,
І стане вам лягчэй.

Была кароткай гутарка
З Алесем Адамовічам,
Ён даў такі адказ:
— Не думайце, што доктару,
Вучонаму філолагу,
Лягчэй, чым радавым.
Я шмат гадоў даказваю,
Што многія пісьменнікі
Маглі б і не пісаць.
Я раю тым празаікам,
Каб па жаданню ўласнаму
Яны сабе павыбралі
Зусім інакшы хлеб.
Кажу я гэта Карпаву,
Даказваю Хадкевічу,
Макару Паслядовічу,
А хто згадзіўся з іх
Пайсці насустрач доктару,
Вучонаму філолагу —
Спісаць сябе ў тыраж!

Шчасліваю кашуляю
Не надарыла матухна
І крытыка Клышко.
Не можа, хоць стараецца,
Ён даказаць грамадскасці,
Што значна лепш за Корбана
Пісаў калісь Крылоў.

У Васіля Бурносава
Адстаўнікі цікаўныя
Закончылі паход.
Васіль сказаў таварышам,
Што жыць пачаў шчасліва ён,
Як перастаў пісаць...

З рускай мовы пераклаў
і перадаў «ЛіМу» ў сувязі
з дыскусіяй па крытыцы
Я. ГЕРЦОВІЧ.

ПРАФЕСІЙНЫ САКРЭТ

У КОЖНАЙ прафесіі ёсць свой сакрэт. А ў чым заключаецца сакрэт вучонага? Вось пра гэта я і хачу расказаць.

Я сам навуковы супрацоўнік. Старэйшы навуковы супрацоўнік. Не па стажу. Пасаду такую займаю. У кабінеце нас чацвёра і ўсе — старэйшыя навуковыя супрацоўнікі.

Мы, гэта значыць, Сцяпан Аляксеевіч Кароль, Ілья Анатолевіч Станарадка, Лада Львоўна Кітабоева і я, Ігнат Іванавіч Задорка, складаем секцыю. А праз сцяну, у суседнім пакоі, яшчэ адна такая секцыя. А разам — аддзел. Працуем над праблемай «Рацыянальнае выкарыстанне гужавой цягі на сучасным этапе ў сельскай гаспадарцы».

Дык вось, мы над гэтай праблемай працуем. Думаем. Сядзіш цэлы дзень і думаеш. За восем гадзін да таго панадумаешся, што аж вочы параспухаюць. Праз кожныя дзве гадзіны да нас заходзіць начальнік аддзела Іван Міхеевіч Катубоўскі і пытае:

— Ну як, хлопцы, надумалі што-небудзь?

Усе маўчаць, рукамі разводзяць.

Я на першым часе, калі толькі ўладкаваўся, хацеў паказаць, што не маю намеру дарма браць дзяржаўныя грошы, нешта думаю.

— Дык я, так сказаць, Іван Міхеевіч... Ведаеце, мне здаецца, што каб...

— Дрэнна думаеце, таварыш Задорка, таму вам і здаецца, — перабіў мяне Іван Міхеевіч і, незадаволены, выйшаў.

Усёй секцыяй на мяне так і накінуліся:

— Такога чалавека пакрыўдзіў! «Мне здаецца... Мне здаецца...»

— Браточкі, — кажу. Чым жа я мог пакрыўдзіць Івана Міхеевіча, калі яшчэ і думку не паспеў выказаць?

— А каму трэба думка твая! Мысліцель!..

У канцы рабочага дня зноў зайшоў да нас Іван Міхеевіч.

— Ну як, надумалі што-небудзь?

— Ёсць, — кажу я.

— Ну, ну, — палагоднеў Іван Міхеевіч.

— Ведаеце, — пачаў я. — Пры сучасным напłыве сельскагаспадарчай тэхнікі гужавая цяга...

— Дрэнна думаеце, таварыш Задорка! — Іван Міхеевіч выйшаў з кабінета, моцна грукнуўшы дзвярыма.

Сцяпан Аляксеевіч скрывіў твар і паказаў мне язык. Ілья Анатолевіч дакорліва паківаў галавой і пакруціў пальцам каля скроні. Лада Львоўна растлумачыла:

— Ідыёт.

«І за што яны на мяне напусціліся? — думаў я. — Конкурс прайшоў, як усе добрыя людзі. Як ні як, кандыдат навук. Я нічога не раблю, дык і яны нічога не робяць. А чорт іх бяры! Хай думаюць самі. А я маўчаць буду».

Так і рабіў. Прыйдзе Іван Міхеевіч, спытае, што надумалі. Хлопцы разводзяць рукамі і я разводжу. І што вы думаеце? На лад справа пайшла. Супрацоўнікі пачалі да мяне хінуцца.

Неяк аднойчы, калі мы атрымалі сваю кандыдацкую зраплату, прабачце, зарплату, як заўсёды зайшоў Іван Міхеевіч і як заўсёды спытаў:

— Ну як, хлопцы, надумалі што-небудзь?

— У мяне ёсць ідэя, — няясмела сказаў я.

Саслужыўцы з дакорам паглядзелі на мяне, маўляў, зноў за сваё. Але Іван Міхеевіч падышоў да мяне і асцярожна паклаў мне на плечы руку:

— Цікава, цікава.

— На двары столькі сонца, Іван Міхеевіч.

— Так, сонца.

— Прапаную выехаць за горад. На возера ці на раку. Там і думацца лягчэй будзе.

— Малайчына! — пахваліў мяне Іван Міхеевіч. — Гэта геніяльна. Зараз жа выязджаем.

Прыехалі на нейкае лясное возера, разбілі палаткі, касцёр развялі, нават злавілі тры ўклейкі, дзвюх плотачак і чатыры акунькі для юшкі. Карацей кажучы, стварылі неабходныя творчыя ўмовы. І тут падзывае мяне да сябе Іван Міхеевіч:

— Скажыце, Ігнат Іванавіч, якім чынам прыйшла да вас такая думка?

— Якая думка? — у сваю чаргу пытаю я.

— Ну, гэтая... э-э-э... выехаць за горад?

— Вельмі проста, без усякага ўсяго.

— Нядобра, таварыш Задорка, утойваць сакрэты ад свайго калектыву. А я думаў, вы падзеліцеся сваім вопытам. Падумайце, таварыш Задорка.

І вось, калі мы з'елі юшку, само сабой разумеецца, не без таго, без чаго юшка не можа быць юшкай, слова ўзяў Іван Міхеевіч.

— Таварышы! — пачаў ён. — Нам даручана распрацаваць глабальную праблему: «Рацыянальнае выкарыстанне гужавой цягі»... Гэта праблема турбуе ўвесь вучоны савет...

Іван Міхеевіч гаварыў доўга і прыгожа. Усе ўважліва слухалі яго. Нават возера прыціхла.

— Нас прызвалі думаць, таварышы. Але думаць трэба разумна, ведаючы, што не кожная думка разумная. Як сказаў нейкі паэт, паэту трэба перабраць тысячу тон славеснай руды, каб адшукаць патрэбнае слова. Мы не паэты. Мы — вучоныя. Нам тысячы мала. Нам трэба мільярды тон думачнай руды, каб адшукаць патрэбную думку. Таму не спяшайцеся выказваць сваю думку. Калі не ўпэўнены, што ваша думка геніяльная, тады лепш маўчыце.

«Дык вось чаму мне не давалі выказвацца!» — нарэшце зразумеў я. А Іван Міхеевіч гаварыў:

— Вы можаце самі вызначыць, якая ваша думка геніяльная? Не, не можаце. Я таксама не заўсёды магу. Гэта пад сілу толькі чалавецтву. Хаця ў апошні час наш супрацоўнік Ігнат Іванавіч Задорка выказаў, я б сказаў, даволі цікавую думку. Давайце папросім яго падзяліцца вопытам.

Усе на мяне паглядзелі так, як на сапраўднага генія, будучага карыфея навукі. Нічога не зробіш. Давялося дзяліцца.

— Таварышы, — сказаў я. — Калі прызнацца шчыра, гэта не мая думка. Гэту думку я прачытаў у вачах нашага паважанага і ўсімі любімага Івана Міхеевіча. Я даўно заўважыў яе ў яго вачах, толькі не мог зразумець. І сёння, калі ў нашай інстытуцкай касе палучаў сваю кандыдацкую зраплату, прабачце, зарплату, перада мной у поўнай яснасці з'явілася гэтая думка. Яна запоўніла мяне ўсяго і ўжо выпіраць пачала з мяне. Але я маўчаў. І вось калі зайшоў да нас Іван Міхеевіч, я зазірнуў яму ў вочы і прачытаў у вачах, што і ён даўно ўжо думае пра тое, што я хачу сказаць. І я сказаў.

— Плагіятар нячасны! — крыкнуў хтосьці.

— Ён спісвае чужыя думкі! — падтрымалі другія.

— Няхай жыве геній Івана Міхеевіча! — выкрыквалі з усіх бакоў.

Усе стоўпіліся каля Івана Міхеевіча, распытвалі, як да яго прыйшла такая думка і як доўга ён насіў яе ў сабе...

Цяпер я займаю пасаду памочніка начальніка аддзела.

Іван ШАЛЬМАНАЎ

МІМАХОДЗЬ

Іван БАРКОЎ

Хабарніка часам даймала сумленне: ці не замнога бярэ?

□

Лектара цяжка было разгледзець: шмат пускаў пылу ў вочы.

□

Яму нават у кіно не шанцавала: даводзілася драмаць у нязручнай позе.

□

Плагіятараў варта паважаць: яны дапамагаюць некаторым аўтарам стаць вядомымі.

□

Псіхіятр у сваіх дыягназах ніколі не адступаў ад той ісціны, што чужая душа — пацёмкі.

Віктар БАРОДЗІЧ

Яго пераклады гадамі перакладалі з паліцы на паліцу.

□

І шэрым вершам часам даюць зялёную вуліцу.

Аляксандр ШАЎЦОЎ

П'яніца быў скептыкам нават пасля палучкі.

□

Біць у барабан — гэта яшчэ не азначае быць барабаншчыкам.

□

Яму не хапала сёмага пачуцця — пачуцця гумару.

□

Леў любіў тлустых дрэсіроўшчыкаў.

Аляксандр ЛІХАЧ

Рэкламуючы шэрае выданне, фарбаў не шкадуюць.

□

Эфір бязважкі. Але колькі туды ідзе цяжкавагавага!

□

Пячаць раўнадушша лічыць несапраўднай.

□

У фатаграфіі кліентаў здымалі непазнавальна.

Павел ШЫБУТ

ДЫЯЛОГІ

КАБ НЕ ГАВАРЫЛІ...

— *Ты ж такі ціхоня і раптам нахуліганіў?*

— *Каб не гаварылі, што ціхоня: абрыдла ўжо!*

ЦУДЫ ХІМІІ

— *Хімія робіць цуды!*

— *Нават маю жонку перайначыла!*

ПАЗНАЕ...

— *Як ты сваіх блізнят адрозніваеш?*

— *Адзін любіць марожанае, а другі цукеркі.*

ЦЕШЧА

— *У мяне цудоўная цешча!*

— *Вядома, бо з табой не жыве!*

А Я ДУМАЎ...

— *Чаго ты, Сымон, так змарнеў?*

— *Зубы баляць.*

— *А я думаў, што захварэў.*

КАРЫСНАЯ ЛЕКЦЫЯ

— *І што ты цікавае пачула на той лекцыі?*

— *Уга колькі! Ганна развялася, Марыся выйшла замуж у другі раз, Ціхончыкі купілі «Запарожца»...*

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 07915

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.